

DORA KALFA

Smilšu spēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei

Kalfa, D. (2003). *Smilšu spēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei*. Temenos Press.

Redaktore Ph.D. Barbara Tērnere

© Copyright 2003 Temenos Press

ISBN 0-9728517-0-4

Originālais nosaukums: Dora M. Kalff, Sandspiel Seine therapeutische Wirkung auf die Pysche

© 1996, 2000 Ernst Reingardt Verlag München Basel

Kemnatenstr. 46, D-80639 Munchen

www.reingardt-verlag.de

Publicēts vācu valodā: Ernst Reingardt Verlag, ISBN 3-497-01399-4

Iepriekšējā tulkotā versija angļu valodā © 1980 Dora M. Kalff, Sigo Press, ISBN 0-93843400-4

Iespiests: ASV

Library of Congress Contol No: 2003104965

Maniem dēliem un mazdēlam

Pīteram Bodvinam

Martinam Mišelam

Kristoferam Bodvinam

Smilšu spēles terapijas prakse

Doras Kalfas ieteikumi:

Profesionāli sagatavota terapeita rokās smilšu spēlei piemīt spēcīga, nenovērtējama modalitāte. Operējošais vārds ir „spēcīgs”. Tāpat kā katra metode var ārstēt, tā var nodarīt arī ļaunumu.

Tādēļ es noteikti iesaku, ka pat citos terapijas veidos pieredzējušam terapeitam, kurš iecerējis praktizēt smilšu spēles terapiju, vajadzētu pašam gūt pieredzi, izjutot šo procesu kā pacientam. To vajadzētu vadīt pieredzējušam smilšu spēles terapeitam. Sertificēti smilšu spēles terapeiti ir nacionāla līmeņa smilšu spēles terapijas organizāciju un Starptautiskās Smilšu spēles terapijas biedrības biedri. Visiem smilšu spēles terapeitiem jāiziet paplašināts mācību periods rūpīga smilšu spēles terapeita uzraudzība. Mēģināt praktizēt smilšu spēli jebkurā citā veidā ir bezatbildīgi.

PIEZĪME: Informāciju par mācībām smilšu spēles terapijā var atrast Amerikas Smilšu spēles terapeitu mājaslapā www.sandplay.org.

PRIEKŠVĀRDS

Mums Temenosas izdevniecībā ir tas gods iepazīstināt lasītājus ar Doras Marijas Kalfas „Spēles smiltīs” [„Sandplay”] jauno izdevumu: „Smilšu spēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei”. Šī grāmata ir viena no nedaudzajiem Doras Kalfas, kura attīstīja Junga smilšu spēles terapijas metodi, darbiem. Tajā saglabāts sākotnējais klasiskā izdevuma „Spēles smiltīs” teksts.

D. Kalfas vienkāršajā, tomēr elegantajā manierē, viņa piedāvā savu teorētisko izpratni par to, kā psihe un spēles smiltīs darbojas. Pētot savas prakses gadījumus, D. Kalfa aicina lasītāju savā spēļu istabā, lai dalītos savu klientu intīmajā pieredzē un savu darbu ar spēlēm smiltīs. Šajā grāmatā Dora Kalfa atver durvis, aicinot lasītāju iepazīt dziļi transformatīvās iespējas, ko viņa radījusi ar smilšu figūru palīdzību un savu klātbūtni.

Izdevuma iespiešanas procesā mēs esam pielikuši pūles, lai saglabātu D. Kalfas oriģinālā vācu teksta nolūku. Piedevām, mēs esam godprātīgi centušies saglabāt D. Kalfas mākslas darbu kvalitāti un fotogrāfiskos piemērus. Vēsturiskajai precizitātei mēs esam saglabājuši vīriešu dzimtes personu vietniekvārda lietojumu, lai pielāgotos tā laika rakstības stilam.

Redaktore Ph. D. Barbara Tērnere

2003

Saturs

PRIEKŠVĀRDS	6
1. NODAĻA. SMILŠU SPĒLE: Ceļš uz psihi	19
2. NODAĻA. KRISTOFS: Nemiers	40
3. NODAĻA. KIMS: Mācīšanās problēmas	61
4. NODAĻA. DANIELA: Pasivitāte	79
5. NODAĻA. KRISTIĀNS: Urīna nesaturēšana	90
6. NODAĻA. DŽEIMSS: Agrīnā trauma	98
7. NODAĻA. Dede: Valodas traucējumi	121
8. NODAĻA. Marina: Izolācija	137
9. NODAĻA. Urzula: Depresija	156
10. NODAĻA. Eriks: Trimda	165
Secinājumi	175

PRIEKŠVĀRDS

Dr. Martins Kalfs

Ļoti priecājos jūs iepazīstināt ar jaunu „Spēles smiltīs” [„Sandplay”] tulkojumu: „Smilšu spēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei”, ko uzrakstījusi mana māte (1904–1990). Tā kā es pats strādāju ar smilšu spēles terapiju, es jūtos pateicīgs par to, ko esmu guvusi no savas mātes. Šī iemesla dēļ arī ļoti labprāt rakstu šo priekšvārdu un piedāvāju savas pārdomas par šo metodi un tās pamatiem.

Smilšu spēle ir psihoterapijas un personīgas attīstības metode. Šai metodei ir trīs izcelsmes avoti, ko mana māte apvienoja vienā veselumā. Viņai bija jau 45 gadi, kad viņa sāka savu sešus gadus ilgo studiju kursu K. G. Junga institūtā Cīrihē. Pēc šķiršanās 1949. gadā, būdamai 3 un 10 gadus vecu dēlu mātei, viņai vajadzēja sākt kaut ko jaunu. Kopš kara viņa dzīvoja mazā mājiņā Parpanu kalnu ciematā. Gadījās tā, ka arī Jungu ģimene pavadīja savas brīvdienas šajā apvidū. Mans brālis Peters sadraudzējās ar Junga mazdēliem. Manai mātei un Karlam un Emmi Jungiem tā kļuva par izšķirošu tikšanos. Sastapšanās ar Karlu un Emmu Jungu iedvesmoja māti sākt analīzi un studijas. Viņa praktizēja smilšu spēli ar Emmu Jungu un strādāja ar īpaši personīgi nozīmīgiem jautājumiem ar K. G. Jungu.

Mana māte bija no veselīgas vidusšķiras ģimenes, kas dzīvoja Rihtersvilas pilsētā pie Cīrihes ezera. Viņa bija otrais jaunākais bērns ģimenē, kurā auga trīs meitenes un viens zēns. Viņas tēvs bija ietekmīga personība. Viņam piederēja tekstilfabrika. Viņš bija armijas pulkvedis un ieņēma augstu politisku posteni, kas atbilda

kongresmenim Amerikā. Tajā pašā laikā viņš nopietni interesējās par reliģiju un sākotnēji bija vēlējies kļūt par teologu. Viņa māte bija sirsnīga, sociāli aktīva sieviete, kas prasmīgi un rūpīgi vadīja lielu mājsaimniecību.

Kā jauna meitene, mana māte apmeklēja meiteņu internātskolu Engadīnā. Viņas grieķu valodas skolotāja ieteica viņai studēt sanskritu un vēlāk ķīniešu valodas pamatus. Šeit viņa atklāja sevī interesi par austrumu filozofiju, īpaši par daoismu. Jaunībā viņa arī mācījās par koncertpianisti, mācoties kopā ar Robertu Kasadezusu [Casadesus], kurš tajā laikā bija labi zināms Parīzē. Turklāt studijas aizveda viņu uz Itāliju, kur viņa iemācījās reto, grāmatu iesiešanas, amatu.

29 gadu vecumā viņa apprecējās ar dāņu baņķieri un pārcēlās uz Holandi. Abi ar vīru viņi izrādīja lielu interesi par Āzijas mākslu. Viņi dzīvoja kā muižnieki ar daudziem sociāliem pienākumiem saistībā ar karalisko ģimeni. Tas bija periodā, kad piedzima mans brālis Peters 1939. gadā. Tomēr jaunās ģimenes laime ilga īsu brīdi, jo nāca grūti laiki – karš un vācu iebrukums. Mana māte un Peters bija pēdējā vilcienā, lai dotos prom no Holandes. Viņa atgriezās Šveicē viena. Sekoja ilga atšķirtība no vīra, kas beidzās ar šķiršanos.

Mana māte jau bija daudz ko piedzīvojusi, kad viņa sāka studēt psiholoģiju. Retrospektīvi, viņa teiktu, ka viss viņas pieredzētais un viss, ko viņa uzzinājusi, bija izrādījies svarīgs un noderīgs viņas terapeita darbā. Tas attiecināms arī uz viņas klavierspēles studijām, jo viņa bieži izmantoja klavieres savā darbā ar bērniem.

Manai mātei piemita liela spēja reagēt uz bērnu vajadzībām. K. G. Jungs un E. Junga šo īpašību viņā jau bija saskatījuši. Tas lika

viņiem iedrošināt māti strādāt ar bērniem kā terapeitei. Bet tajā laikā bija maz vai nebija vispār resursu analītiskajam darbam ar bērniem. Analītiskais darbs fokusējās uz jautājumiem par cilvēka dzīves otro pusi un uz darbu ar sapņiem. Šis analīzes veids uzsvēra tās verbālās komunikācijas prasmes, ko bērni vēl nav attīstījuši. Tā tika uzsākti viņas terapeitiskas metodes, kas piemērota bērniem, meklējumi. 1954. gadā viņa dzirdēja Margaretu Lovenfeldu [Lowenfeld] runājam par viņas „Pasaules tehniku” kongresā Cīrihē. Šīs terapijas formas būtiska iezīme bija tā, ka tā deva bērniem iespēju izteikt sevi neverbāli ar mazām figūriņām smilšu kastē. Margareta Lovenfelda bija viena no pirmajiem terapeitiem, kas apzināti uzskatīja bērnu zīmējumu dziedinošo aspektu kā līdzekli viņu traucējumu pārvarēšanai. Citi terapeiti daudz par zemu novērtēja spēles milzīgo potenciālu psihisko traucējumu pārvarēšanā.

*... mana māte
apzinājās, ka bērnu
veidojumi smiltīs
atbilst individuācijas
iekšējiem
psihiskajiem
procesiem, kurus
apraksta K. G. Jungs.
Viņa attīstīja pati
savu metodi darbam
ar šiem
individuācijas
paraugiem bērnu
darbos un,
saskaņojot ar
Margaretu
Lovenfeldu, nosauca
šo metodi par **smilšu
spēli.***

Mana māte apzinājās šīs metodes lielo vērtību un nolēma studēt kopā ar M. Lovenfeldu Bērnu psiholoģijas institūtā, kas dibināts Londonā 1928. gadā. 1956. gadā viņa sāka savas gadu ilgās studijas Londonā. Šajā laikā viņa studēja arī ar D. W. Winikotu [Winnicot] un apmainījās ar profesionālo informāciju ar bērnu analītiķi Maiklu Fordhamu [Fordham].

Veicot darbu ar „Pasaules tehniku” Anglijā un vēlāk savā praksē Zolikonē, Šveicē, mana māte apzinājās, ka bērnu veidojumi smiltīs atbilst individuācijas iekšējiem psihiskajiem procesiem, kurus apraksta K. G. Jungs. Viņa attīstīja pati savu metodi darbam ar šiem individuācijas paraugiem bērnu darbos un, saskaņojot ar Margaretu Lovenfeldu, nosauca šo metodi par smilšu spēli.

Mātes pirmie mēģinājumi lietot smilšu spēli ar bērniem izrādījās ļoti efektīvi. Nevilšus arī pieaugušie sāka strādāt ar smilšu spēli. Vecāki bija pārsteigti par izmaiņām savos bērnos pēc spēlēm smiltīs. Tāpēc viņa ierosināja, lai pieaugušie pamēģina to paši. Radot savus tēlus smiltīs, ievērojamas izmaiņas notika arī šajos cilvēkos, galvenokārt viņu jūtu pasaulē un dzīves uztverē. Drīz kļuva redzams, ka šī neverbālā terapija nodrošina tiešu pieeju pieaugušo zemapziņai. Noteiktā veidā tā nodrošināja pozitīvas izmaiņas akūtu ciešanu situācijās.

Smilšu spēles efektivitāte ar pieaugušajiem ir apstiprinājusies gadu gaitā. Es esmu dzirdējis tik daudz stāstu par to, kā smilšu spēle ir pozitīvi mainījusi cilvēku dzīves. Bieži esmu dzirdējis no savas mātes bijušajiem klientiem, cik viņi ir pateicīgi par to pieredzi, ko guvuši ar smilšu spēli un, kā tā būtiski ietekmējusi vai pat izglābusi viņu dzīves.

Svarīgs manas mātes darba attīstības aspekts bija viņas sastapšanās ar austrumu reliģiskajiem skolotājiem. Viņi deva jaunu iedvesmu un skaidri apstiprināja, ka smilšu spēles terapijas laikā var tikt skarti dziļi psihes arhetipiskie līmeņi, kas pārsniedz kultūras robežas. Eranosas Konferencē Japānā 1953–54. gados mana māte satika Japāņu dzenbudisma skolotāju Daizecu Sudzuki [Daisetz

Suzuki]. Māte apmeklēja Sudzuki Japānā. Vēlāk viņai bija tas gods būt pirmajai sievietei, kura drīkstēja dzīvot dzenbudisma klosterī. Viņu visvairāk iespaidoja D. Sudzuki izsmalcinātā spēja ar ļoti vienkāršiem žestiem atspoguļot ikdienas pieredzi kā visvienkāršāko patiesību.

Viņa nožēloja to, ka nevarēja iegūt formālo izglītību dzenbudisma meditāciju. Tomēr vēlāk viņa guva lielu gandarījumu no tālākajām sarunām ar dzenbudisma meistariem, kuri apgalvoja, ka dzenbudisma gars ir īstenībā nešaubīgi piederīgs smilšu spēles metodei. Tas attiecināms ne uz ārējiem, formālajiem smilšu spēles tehnikas aspektiem, bet lai uzsvērtu tādas vietas radīšanu, kas pamodina un atbalsta pacientu pašārstēšanos un spēku. Šī smilšu spēles īpašība atgādina dzenbudisma svarīgu aspektu, kurā persona tiek „atsviesta atpakaļ”. Gan smilšu spēle, gan dzenbudisms uzsver, ka realizēšanos nevar atrast ārējās autoritātēs, tādās kā skolotāji un raksti, bet tikai pašos sevī. Tibetas izsūtījuma laikā, kas sekoja cietsirdīgajai Tibetas okupācijai, ko veica Ķīna, Šveice uzņēma 1000 bēgļu. Šveiciešu ģimenēm tika lūgtas mājas šiem cilvēkiem. Kad mātei jautāja, vai viņa var pieņemt bēgli, viņa piekrita bez vilcināšanās. Tādejādi pie mums sāka dzīvot tibetiešu mūks. Māte deva viņam pajumti astoņus gadus. Pakāpeniski viņa sāka cieši kontaktēties ar tibetiešu skolotājiem. Mūs apciemoja Dalailamas skolotājs Trijangs Rinpoči [Trichanh Rinpoche] un vēlāk pats

*... smilšu spēle
atgādina
dzenbudisma
svarīgu aspektu,
kurā persona tiek
„atsviesta atpakaļ”.
Gan smilšu spēle,
gan dzenbudisms
uzsver, ka
realizēšanos nevar
atrast ārējās
autoritātēs, tādās
kā skolotāji un
raksti, bet tikai
pašos sevī.*

Dalailama. Mātē tas vienlaicīgi pamodināja izpratni par Tibetas budisma bagāto simbolismu un dziļo līdzjūtību pret visiem radījumiem. Tas ļoti bagātināja viņas izpratni par klientu psihiskajiem procesiem un darbojās kā tālāks viņas terapeitiskā darba padziļinātājs.

A attēls. Starptautiskās Smilšu spēles terapijas biedrības apspriede.

Zolikone [Zollilkon], 1985. gads. No kreisās puses sēž: Jašukino Jamanaka [Yashuhiro Yamanaka], Andreina Navone [Andreina Navone], Dora Marija Kalfa [Dora Maria Kalff], Sesils Bērnijs [Cecil Burney], Paula Kanduči [Paula Carduci]. Stāv no kreisās uz labo pusi: Kazumiko Higuči [Kazumoko Higuchi], Kaspars Klepnhoiers [Kaspar Klepenheuer], Martins Kalfs [Martin Kalff], Čonita Larsena [Chonita Larsen], Estelle Vainriba [Estelle Weinrib], Keja Bredveja [Kay Bradway], Džoels Rika-Menuhins [Joel Ryce-Menuhin], Haijao Kavai [Hayao Kawai]

Smilšu spēle drīz kļuva zināma starptautiskā mērogā. Māte deva savu ieguldījumu šajā procesā ar savu spēju komunicēt ar kolēģiem no daudzām valstīm. Drīz viņa saņēma ielūgumus no ieinteresētiem

cilvēkiem un iestādēm visā pasaulē. Viņa lasīja lekcijas klīnikās, Junga institūtos un universitātēs, īpaši Itālijā, Vācijā, Amerikā un Japānā. Drīz izveidojās interesentu pulciņš, kurā bija galvenokārt bērnu psihoanalītiķi un psihologi, lai studētu smilšu spēles metodi. Viņi godprātīgi veltīja sevi mācībām un pakāpeniski sāka lietot smilšu spēli savā praksēs. Īpaši spēcīga smilšu spēles rezonanse attīstījās ASV un Japānā. Pašlaik Japānas Smilšu spēles biedrībā ir pārstāvēti vairāk nekā 1000 terapeitu, kuri aktīvi praktizē smilšu spēles terapiju.

Smilšu spēles neverbālie aspekti īpaši patika japāņiem. Japānā smilšu spēle ir pazīstama kā Hakonivas Terapija [Hakoniwa]. Smilšu spēle šādi tika nosaukta, vadoties no japāņu veidošanas tradīcijām, kas ir pazīstamas kā hakoniva jeb mazi, mākslinieciski dārzi.

Pēc tam, kad smilšu spēle bija ieņēmusi stabilas pozīcijas dažādās valstīs, Māte uzaicināja pārstāvjus no dažādiem reģioniem uz Zolikoni uz gadskārtēju diskusiju par smilšu spēles darbu pētniecību. 1985. gadā šīs sanāksmes rezultātā tika dibināta Starptautiskā Smilšu spēles terapijas biedrība (ISSB). Biedrība apvienoja šādus cilvēkus: Keja Bredveja [Kay Bradway], Sesils Bērnijs [Cecil Burney], Čonita Larsons [Chonita Larson] un Estelle Vainriba [Esteele Weinrib] no Amerikas, Paula Karduči [Paula Carducci] un Andreina Navone [Andreina Navone] no Itālijas, Džoels Raiss-Menuhins [Joel Ryce-Menuhin] no Anglijas, Profesori Higuči [Higuchi] , Kawai [Kawai] un Jamanaka [Yamanaka] no Japānas un es pats no Šveices, un vēlāk, 1986. gadā, pievienojās bērnu psihoanalītiķe Sigrida Seiferta [Sigrid Seifert] no Vācijas.

Starptautiskā Smilšu spēles terapijas biedrība izstrādāja statūtus smilšu terapijas mācībām un praksei. Mūsdienās ISSB sekmē zināšanu un pieredzes smilšu terapijā apmaiņu nacionālā un starptautiskā mērogā un nodrošina izglītību smilšu spēles terapijā. ISSB arī saglabā arhivāru bibliotēku par smilšu spēles pacientiem. Ar ISSB nodibināšanu, nacionāla un starptautiska mēroga konferences tiek organizētas regulāri, lai diskutētu un apmainītos ar informāciju par smilšu spēles terapiju. Pašlaik ir trīs profesionāli smilšu spēles žurnāli. ASV ir „Smilšu spēles terapijas žurnāls” [The Journal of Sandplay Therapy], Japānā „Smilšu spēles terapijas arhīvi” [The Archives of Sandplay Therapy] un Vācijā „Smilšu spēles terapijas žurnāls” [The Magazine of Sandplay Therapy]. Palielinās arī literatūras daudzums par smilšu terapiju. Detalizētu bibliogrāfiju satur R. R. Mičela un H. S. Frīdmena (1994) „Smilšu spēle: pagātne, tagadne un nākotne”.

Kā jau pats nosaukums ietver, spēle ir smilšu spēles metodes svarīga iezīme. Spēlēšanās ir smilšu spēles terapijas pamatā. Mēs varam teikt, ka smilšu spēlei nav raksturīgs tīšums. Būtībā, mēs bieži novērosim, ka terapija īstenībā sākas tieši tajā brīdī, kad klients ir gatavs ļauties spēlei. Tas ir augstvērtīgs radošs process, jo bailes, spriedze un uzmācīgas idejas sāk attālināties pilnīgi neapzināti. Kad tiek veidotas smilšu spēles bildes, tiek aktivizētas dziļas pārmaiņas izjūtās, un klienta nasta kļūst acīmredzama smilšu spēles izteiksmē.

Smilšu spēle uzceļ tiltu starp apziņu un bezapziņu. Smilšu spēles procesā apzinīgais prāts atslābina kontroli, ļaujot iespieties neapzinātajam, kas guļ zem virskārtas. Ir svarīgi saprast, ka figūru izvēlē un smilšu spēles veidošanā pamostas neapzinātais, un tajā pašā

laikā tiek noklusēti apzinīgā prāta mērķi un mērķtiecīgās darbības. Šādā veidā smilšu spēle sekmē to, uz ko K. G. Jungs atsaucas kā transcendentālo funkciju, kas padara iespējamu pilnīgi jaunu skatu uz dzīvi. Apvienojot apzināto un neapzināto smilšu spēlē, notiek nozīmīgas izmaiņas apzinātajā attieksmē pret neapzināto. Transformētā attieksme pret neapzināto ļauj neapzinātajam runāt reizēs, kad ir nemiers. Tas ienes skaidrību tajā, kas dažkārt būtu nekontrolēti, neapzināti izvirdumi, un tas sekmēs iepriekš neapjaustas drosmes un spēku atklāšanu sevī.

Smilšu spēle atbalsta klienta spēju reagēt uz bailēm, kas rodas no jebkurām psihiskajām traumām, kas ir izpostījušas pozitīvu pašattīstību. Bieži smilšu spēlē var tikt izteikti un pārkārtoti personību dziļi traumējoši, psiholoģiski primitīvāki aspekti. Smilšu spēles kursa laikā no haotiskajiem apstākļiem, kas tika novēroti iepriekš, pakāpeniski izaug ārā iekšējā kārtība. Smilšu spēles bildes, kas sākumā demonstrē tukšumu un vientulību, var sākt parādīt jaunu dzīvi un izaugsmi. Liels izmisums, rūpīgi slēpts aiz ārējas fasādes, var tikt izteikts, un postošā iedarbība var tikt mazināta.

Daudzi no šiem psihes aspektiem pārsniedz valodas vienkāršās robežas, un tos nevar izteikt verbāli. Smilšu spēles metodei ir ierobežotas valodas terapeitiskās iespējas, ņemot vērā tās lielo nopietnību, un tā piedāvā alternatīvus psihiskās izteiksmes līdzekļus. Tas bieži rada grūtības izteikt vārdos satraucošu dzīves pieredzi.

Smilšu spēles metodei ir ierobežotas valodas terapeitiskās iespējas, ņemot vērā tās lielo nopietnību, un tā piedāvā alternatīvus psihiskās izteiksmes līdzekļus.

Piedzīvoti kautiņi un vardarbība, piemēram, ir ļoti emocionāli un mulsoši. Tos var izteikt tikai negantā smilšu maisīšanā. Tas, kas notiek smilšu spēlē, ir skaidri saprotams. Terapeits nevarēs atrast vārdus, lai to formulētu.

Margareta Lovenfelda ir pievērsusi uzmanību valodas robežām terapijā. Neapšaubāmi, viņa to saskatīja darbā ar bērniem. Tomēr, tas ir spēkā arī pieaugušajiem. Pieaugušie, kuri spēj ļoti skaidri formulēt sajūtas, riskē atgrūst savas patiesās sajūtas ar pārsteidzīgu vārdu lietojumu. Kā mēs zinām, vārdi ir ļoti ierobežoti intensīvi emocionālos apstākļos. Bieži daudz kas vairāk var tikt pateikts ar neverbāliem izteiksmes līdzekļiem. Mums droši vien nevajag pārlicināt, ka attēli un tēli ir ārkārtīgi efektīvi līdzekļi psihe iedarbināšanai, kad mēs saprotam, cik mēs esam applūdināti ar reklāmām un televīzijas filmām. Ir pavisam mulsoši, ka mēs vēlamies pieņemt šī bildes tik pasīvi un tikpat kā neizmantojam iespēju radīt pašiem savas.

Margareta Lovenfelda saskatīja lielu nozīmi tajās bildēs, ko viņa novēroja savā klīnikā. Viņa ievēroja psihiskās reakcijas izpausmes, ko nevar formulēt vārdos savā teorētiskajā pamatojumā. M. Lovenfelda tās nosauca par *proto sistēmu*, kā viņa teica, tā ir kopā ar bērnu no dzīves sākuma. Viņa saskatīja proto sistēmu sekundāros domu procesos, precizējot, ka proto sistēma attīstās vispirms. M. Lovenfelda aprakstīja proto sistēmu kā neverbālās domāšanas daļu. Viņa raksturoja to kā,

...neracionālu, kas sakārtota pēc tās pašas likumiem, ļoti personīga, idiosinkrātiska un tās daba nav izsakāma vārdos.

Bērni izsaka savu domāšanu spēlē. M. Lovenfelda novēroja, ka bērna veselīgai attīstībai bija būtiski nepieciešama piemērota telpa spēlēm. Ja šis process ir kaut kādā veidā kavēts, proto sistēmas enerģija var palikt ieslēgta bērnā, neļaujot ieguldīt enerģiju tālākai attīstībai. Tā rezultātā rodas apātija un pakļaušanās. M. Lovenfelda ievēroja, ja šie neverbālie aspekti kļūst redzami „Pasaules tehnikā”, un enerģija, ko tie satur, tiek atbrīvota. M. Lovenfelda gribēja atrast ceļu uz bērnu domāšanu. Viņa gribēja metodi, kas padarītu iespējamu bērnam izteikt sevi tik patiesā veidā, cik vien iespējams bez terapeita iejaukšanās. Grasiņdamās pasargāt bērnu no terapeita manipulācijām jebkādā veidā, M. Lovenfelda ļoti uzsvēra bērna autonomiju un to, cik svarīgi ir atļaut katram bērnam būt tam, kas viņš ir. M. Lovenfelda gribēja izslēgt agrās bērnības izjūtu transferenci terapeitam tāpat kā jebkuru pretēju emocionālu reakciju. Viņu daudz kritizēja par to. Ārstēšanas kursa laikā viņa lika bērniem strādāt ar dažādiem terapeitiem. Viņa uzsvēra, ka transference nepārvietojas uz terapeitu, bet gan uz smilšu kasti. Tieši tāpēc M. Lovenfelda atzina to emocionālo vērtību, ko smiltis var „uzņemt”. Pēdējā laikā vairāki mūsdienu teorētiķi ir pārstrādājuši šo agrīno novērojumu, uzsverot, ka ir būtiski izdalīt trīs transferences formas: Transference uz smilšu kastes saturu; transference uz pašu smilšu kasti; un transference caur smilšu kasti uz terapeitiskā saistībā (Monteči [Montecchi], 1993). Kā novēroja Estella Vainriba [Estelle Weinrib] (1983/2003) savā grāmatā, smilšu kastes funkcionēja tieši tādā pašā veidā kā Vinnikota [D.W. Winnicot] pārejošais objekts.

Saistība starp klientu un terapeitu ieguva jaunu nozīmi manas Mātes darbā. Pretēji M. Lovenfeldai, viņa piebilda, ka tā bija terapeita atbildība radīt, kā viņa to nosauca, brīvu un aizsargātu vietu klientam. Viņa saprata, ka klientam bija iespēja nonākt pašam savā dziļākajā būtībā. Māte saprata, kas klientam bija svarīgi justies saprastam. Tajā pašā laikā klientam ir dota brīvība ieiet nezināmajā viņa vai viņas spēlē, un darot tā, sākt saprast Pašam Sevi. Šādā veidā brīvā un aizsargātā vieta Mātes darbā var tikt saprasta kā pozitīva transference. Mana māte uzskatīja attiecību kvalitāti kā nozīmīgu aspektu klienta spējai iedziļinātos Sevī, vai psihe dziļākajā slānī, saskaņā ar K. G. Junga teoriju. Lai šī pieredze ienāktu terapijā, protams, ir nepieciešams, ka terapeits caur savu ilgstošo darbu attīsta dzīvu attieksmi pats pret sevi kā veselumu.

Es ļoti priecājos, ka „Smilšu spēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei” ir atkārtoti izdota Amerikā. Amerikai bija liela nozīme Mātes darba attīstībā. Viņas idejas šeit pieņēma ar īpašu atvērtību un entuziasmu. Patiesībā, es ievēroju, ka Māte bija enerģijas pilna un priecīga, kad viņa atgriezās no savām biežajām vizītēm Savienotajās Valstīs. Neviens nevarēja pat nojaust, ka viņa ir atgriezusies no ļoti intensīva darba lekcijās, semināros un neskaitāmām individuālajām konsultācijām. Šis atbalsts nodrošināja viņai lielu enerģiju tālāk attīstīt un padziļināt šo svarīgo psihoterapijas un iekšējās attīstības līdzekli.

Par laimi, tagad mums ir arvien vairāk literatūras par smilšu spēli. Tomēr, šis klasiskais teksts paliek kā pamats smilšu spēles terapijas izpratnei un studijām. Varbūt pat labāks nekā tehniskāks teksts. To caurstrāvo manas Mātes vienkāršais stāstīšanas veids par terapijas sesijām ar viņas īpašo attieksmi un izjūtu.

2003. gada martā

Dr. Martins Kalfs

Zolikonē, Šveicē

„Smilšuspēle: Psihoterapeitiska pieeja psihei”

1. NODAĻA. SMILŠU SPĒLE: Ceļš uz psihi

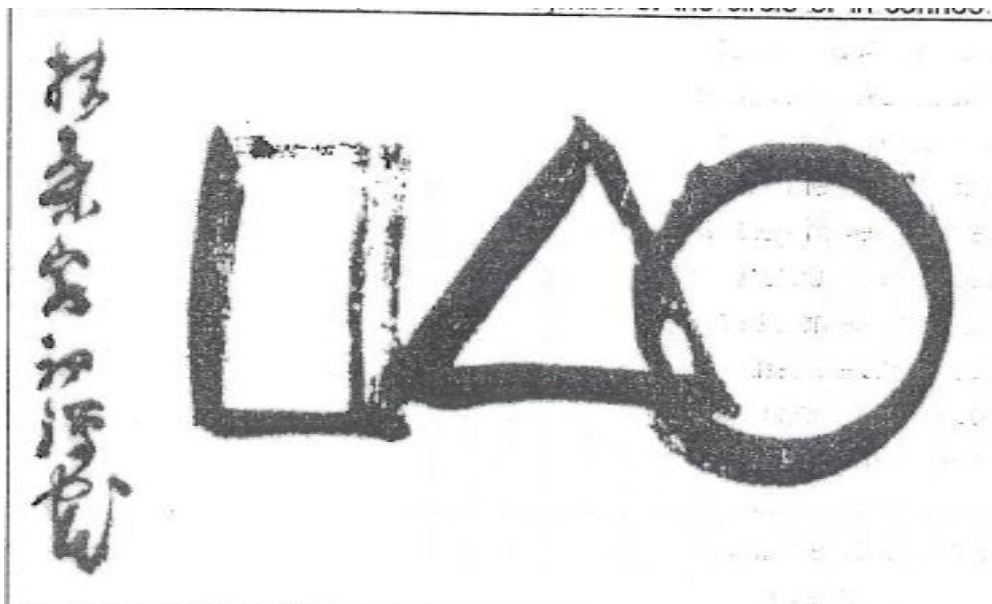
Savā smilšu spēles darbā ar bērniem un pieaugušajiem esmu novērojusi individuālā procesa acīmredzamību, kā to aprakstīja K. G. Jungs. Materiālā, kas sekos, es vēlētos ilustrēt šos atklājumus ar stāstiem par dažu gadījumu attīstību, kurus novēroju savā rotaļu istabā. Vispirms, protams, nepieciešami daži paskaidrojumi.

Mani novērojumi saskan ar Junga teoriju, ka Patība vada psihiskās attīstības procesus no dzimšanas. Patība saskaņā ar Jungu "... nosaka virkni psihisku parādību cilvēkā. Tā izsaka personības vienotību kā veselumu". Patība sastāv no psihi apziņas un bezapziņas komponentiem. Cilvēks ir piedzimis kā kopums, kurš saskaņā ar Erika Noimena atziņām, tiek glabāts Mātes Patībā. Kad visas jaundzimuša mazuļa prasības, tādas kā izsalkums, vajadzība pēc mājokļa u. c. pilnīgi apmierina māte, bērns izjūt ārkārtīgu drošību, ko dod mātes mīlestība. Mēs saucam šo pirmo fāzi par mātes-bērna savienību.

Pēc viena gada, bērna Patība – viņa psihi kopums – atdala sevi no mātes Patības. Otrajā fāzē bērns izjūt arvien lielāku drošību attiecībā ar māti caur viņas rūpēm un maigumu. No šīs pieredzes rodas uzticēšanās.

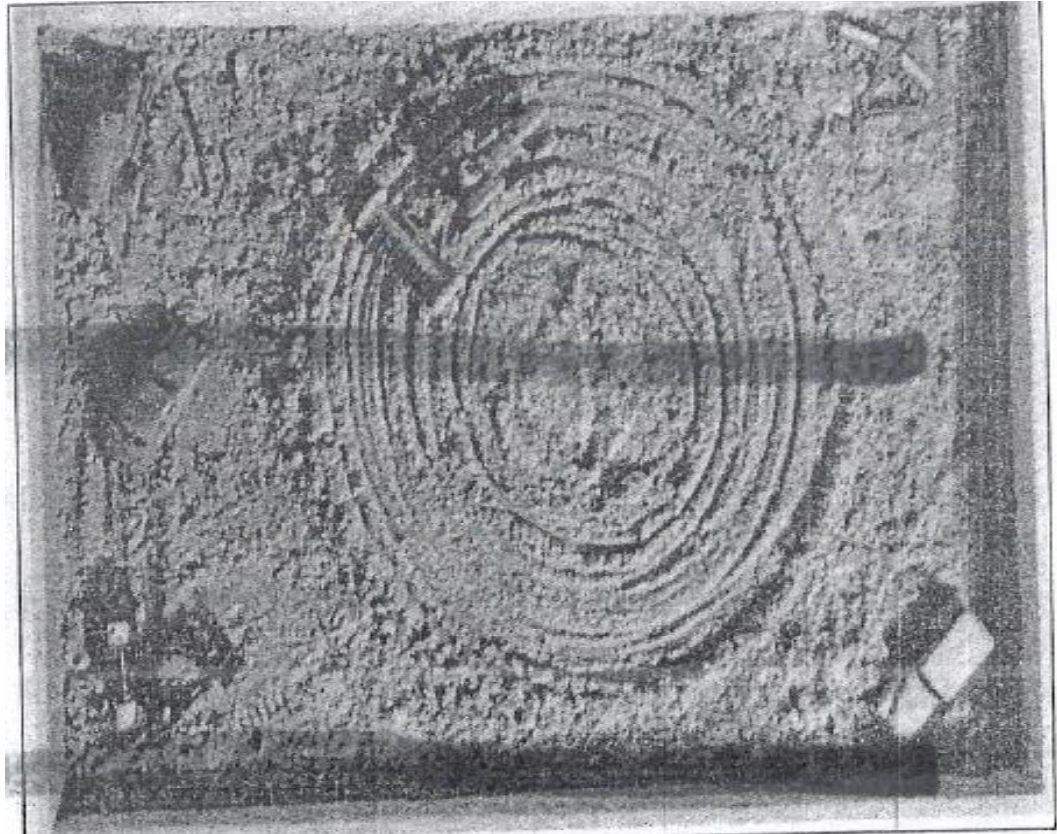
Drošība, kas rodas no šīm primārajām attiecībām ir trešās fāzes pamats. Šīs fāzes laikā, kura sākas ap otro dzīves gadu un trešā sākumā, Patības centrs nostabilizējas bērna bezapziņā un sāk sevi pieteikt veseluma simbolos. Bērns lieto tos pašus senos valodas simbolus, ko pieaudzis cilvēks ir lietojis, apzināti vai neapzināti, lai izteiktu savu veselumu caur gadsimtiem un visās kultūrās. Šie simboli

ir vai nu dievišķā satura cilvēciskās figūras, kā Kristus, Marijas, Budas utt., vai arī tiem ir ģeometriskā vai skaitliskā daba, tādi kā aplis vai kvadrāts. Mēs pieņemam šo cilvēka psihes veseluma simbolu ticamību, tāpēc, ka tie ir bijuši visur, bez izņēmuma, no cilvēces agrīnajiem laikiem. Junga ir novērojis, ka aplis kā pilnīguma un perfekta esības simbols ir labi zināms Dieva, debesu, saules, dvēseles un cilvēka ideāla izteiksmes veids (sk. 1., 2., 3. un 4. attēlu). Kvadrāts, kā rāda mana pieredze, parādās, kad veselums attīstās. Es esmu ievērojusi, ka psihiskajā attīstībā „četrus” esamība parādās vai nu pirms apla simbola vai sakarā ar apli (sk. 5. un 6. attēlu).

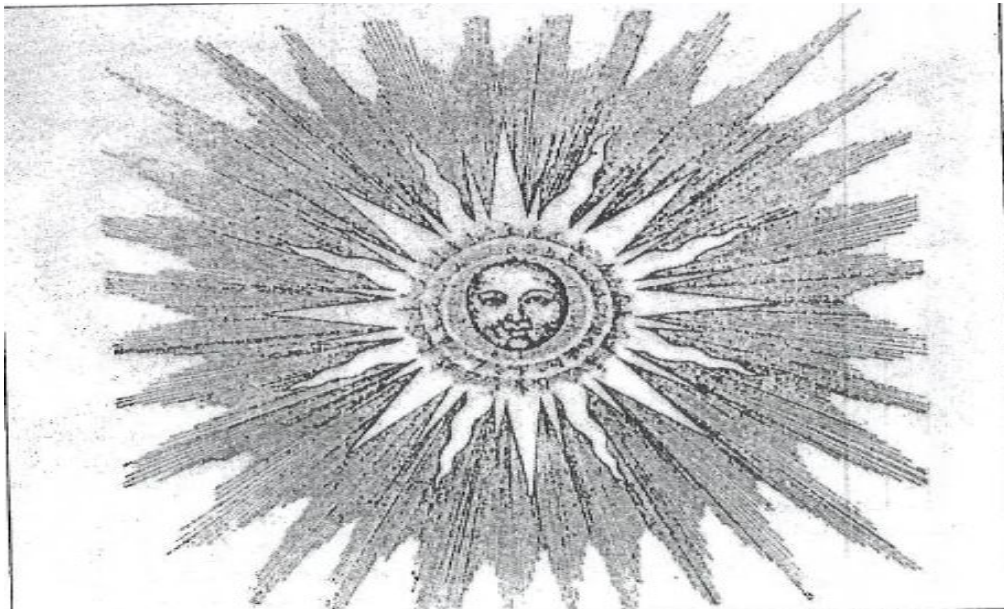

1. attēls. Ģeometriskas figūras kā veseluma attēls. Ota un tinte.

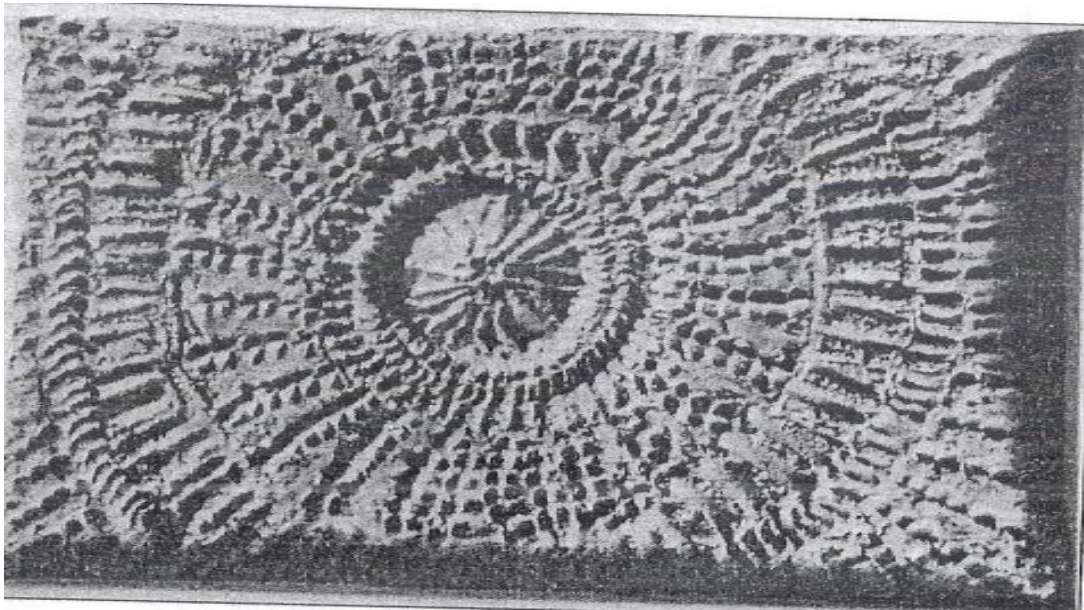
Dzenbudisma pasaule. Sengai

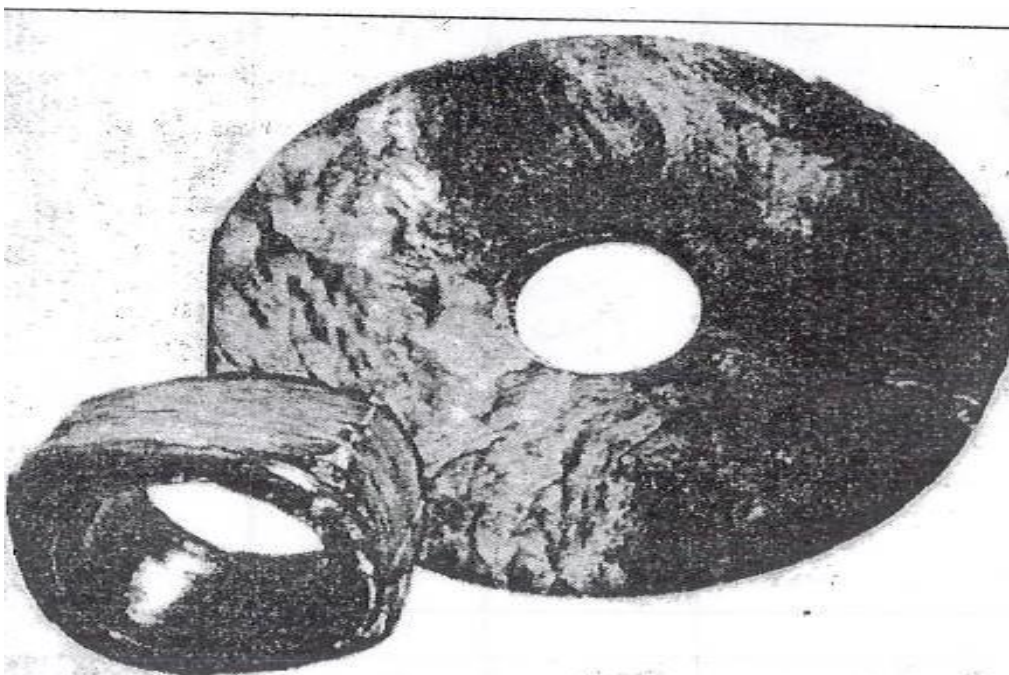
2. attēls. Aplis smiltīs / Veseluma aplis, ko iearis zemē fermeris. Smilšu spēle. 11-gadīgs zēns

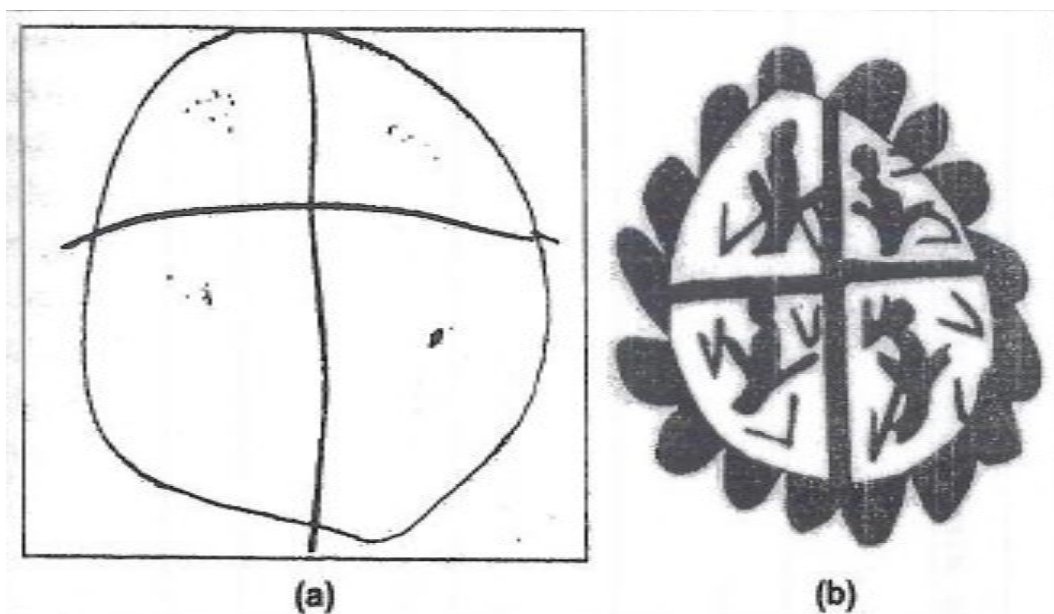
3. attēls. Apļveida saule kā perfektas eksistences tēls. Transformācijas simboli. Jungs

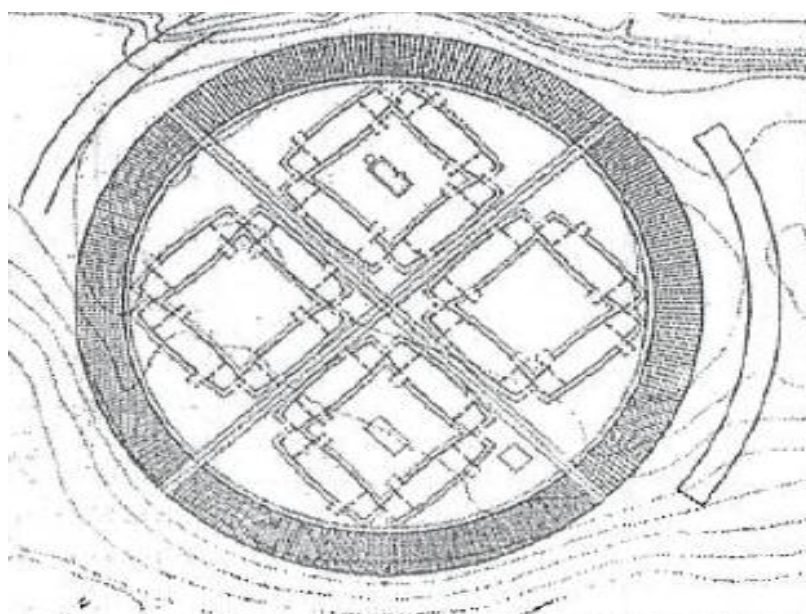
4. attēls. Saule. Patība kā centrēta saule. Smilšu spēle. 15-gadīgs zēns

5. attēls. Debesis kā aplis un zeme kā kvadrāts. Skulptūra. Čou Dinastija, Ķīna. Kīniešu māksla, Makenzi

6. attēls. (a) negaidīti radies psihiska veseluma tēls kā aplis un kvadrāti. Zīmējums. Trīs-gadīgs bērns. (b) Izvērstāks Patības tēls ar daudzsološām cilvēku formām. Gleznojums. 6-gadīgs bērns. Bērnu mākslas analīze. Kelogs (Kelogs atveidoja grafiku saskaņā ar Makgrova Kompāniju atļauju)

7. attēls. Sens Vikingu ciemats, veidots kā kvadrāti četrās daļās sadalītā aplī. Diagramma no Dāņu izrakumiem. Dāņu Nacionālais muzejs

Manas idejas tika apstiprinātas dažus gadus atpakaļ Sanfrancisko, kad es redzēju Rodas Kellogsas bērnu mākslas darbu kolekciju. Būdama daudzus gadus bērnu dārza direktore, viņa savāca tūkstošiem 2–4 gadus vecu bērnu zīmējumus un pirkstu gleznojumus. Milzīgs skaits šo attēlu rādīja pazīstamos, labi zināmos veseluma simbolus.

Šādi simboli parādās ne tikai bērnu zīmējumos un gleznojumos, bet arī viņu verbālajā komunikācijā. Trīsgadīgs zēns vaicāja man kādu dienu: "Ja tas ir taisnība, ka Zeme ir apaļa, un ka Dievs var redzēt katru, vai tas nozīmē, ka Viņš ir kā aplis?" Virs katra no saviem zīmējumiem, attēla augšējā malā, viņš uzzīmēja zilu līniju no viena gala līdz otram. Kad es jautāju, ko līnijas nozīmē, viņš atbildēja, kas tas bija Dievs. Šīs līnijas, katra kā ļoti maza daļiņa no milzīgā apļa, stāstīja par viņa ieceri.

*Simboli runā par
cilvēka
iedzimtajiem
iekšējiem, enerģijas
pilniem attēliem,
kuri, kad tie ir
izteikti, turpina
ietekmēt cilvēka
attīstību.*

Cits, apmēram tāda paša vecuma zēns, reiz atklāja dažas alvas figūras uz manām klavierēm. Viņš izvietoja tās tā, lai veidotos aplis. Viņš atstāja istabu uz brīdi, un kad viņš atnāca atpakaļ, viņš atnesa mazu, baltu porcelāna balodi un nolika to aiz fotogrāfijas, kas bija uz klavierēm. Kad es jautāju viņam, ko balodis dara šajā paslēptuvē, viņš atbildēja: "Dievu mēs arī nevaram redzēt".

No šādiem bērnu secinājumiem mēs varam redzēt simbola dievišķo saturu. Aplis nav tikai ģeometriskā forma; tas ir arī simbols, kas izgaismo kaut ko tādu, kas dzīvo cilvēkā neredzams. Simboli runā par cilvēka iedzimtajiem iekšējiem, enerģijas pilniem attēliem, kuri, kad tie ir izteikti, turpina ietekmēt cilvēka attīstību. Šie pārdabiskā vai reliģiskā satura simboli stāsta par iekšējā dzinēja pēc reliģiskas (garīgas) kārtības, kas pieļauj attiecības ar dievībām. Šī dievišķā kārtība dod cilvēkam iekšēju drošību un nodrošina viņam starp citām lietām arī iekšējās personības attīstību.

Es gribu uzsvērt, kas Sevis izpausme, šī iekšējā kārtība, šis veseluma paraugs, ir vissvarīgākais moments personības attīstībā. Psihoterapeitiskais darbs ir pierādījis, ka Ego veselīga attīstība var notikt tikai kā sekmīgs Sevis izpausmes rezultāts. Sevi var izteikt kā sapņa simbolu vai kā attēlu smilšu kastē. Šķiet, ka šāda Sevis izteikšana garantē personības attīstību un nostiprināšanu.

No otras puses vāja un neirotika Ego attīstības gadījumā, es ar pārlicību pieņemu, ka Sevis izpausme ar simbola palīdzību cieš neveiksmi. Tas var notikt tāpēc, ka nav bijusi dota nepieciešamā mātes aizsardzība vai Sevis izteikšanu ir kritiski traucējuši ārēji apstākļi kā karš, slimības, vai izpratnes trūkums bērna agrīnas attīstības posmā. Tāpēc es cenšos dot bērnam iespēju savu Es izteikt ar terapijas palīdzību. Ar transferenci es cenšos to aizsargāt un stabilizēt attiecības starp Es un Ego. Tas ir iespējams psihoterapeitiskā saistībā tāpēc, ka tas atbilst psihiķa dabiskajai tendencei konstelēt sevi, kad rodas brīva vieta. Šī brīvā vieta rodas terapeitiskajā vidē, kad terapeits ir pilnīgi spējīgs pieņemt bērnu tā, ka jūtas gluži tāpat kā bērns. Kad bērns jūt, ka viņš nav viens, ne tikai viņa bēdās, bet arī laimē, tad viņš jūtas brīvs

un pasargāts visos veidos. Uzticēšanās saiknei ir liela nozīme, jo dažos gadījumos pirmā psihiskās attīstības fāze, mātes-bērna savienība, var tikt izjaukta. Šī psihiskā situācija var radīt iekšēju mieru, kas satur potenciālu pilnīgas personības attīstībai. Tas ietver intelektuālus un garīgus aspektus.

Tā ir terapeita loma saskatīt šīs iespējas un kā dārgumu krātuves sargam aizsargāt tos attīstībā. Bērnam terapeits asociējas ar aizstāvi, telpu, brīvību un, tajā pašā laikā, robežām. Katras attīstības fāzes unikālā sastopamība ir ļoti svarīga tāpēc, ka psihiskās enerģijas transformācijas, kas nepieciešamas individualitātei, var gadīties tikai šo parametru robežās.

17. gadsimta mistiķis un mācītājs Gerhards Terslegens dzīvoja pēc šāda principa: "Katram, kam ir darīšana ar dvēselēm, jābūt kā auklei, kura vada bērnu un tikai aizsargā to no briesmām un krišanām, bet citādi ļauj bērnam iet pašam pa izvēlēto ceļu". Man šķiet, ka viņš ar to atzina, ka pastāv nepārprotamas teorijas dvēseļu dziedināšanai. Ikvienam jāatzīst personas vienreizīgums tā, lai ar gudras vadīšanas palīdzību, var nodrošināt individualitātes attīstību.

Attīstību terapeita vadība var salīdzināt ar mērķi, ko izvirzīja Pestalocijs savā darbā par izglītību „*Kā Ģertrūde māca savus bērnus*”. Pestalocijs teica, ka tikai ar patiesu mātes mīlestību bērns atrod savu ceļu uz iekšējo vienotību un tādejādi gūst pieeju dievišķajam.

Savas pieredzes rezultātā uzskatu, ka veselīgs Ego var attīstīties tikai bērna pilnīgas drošības apstākļos. Vāja Ego gadījumā man jāpieņem, ka Sevis kā simbola izpausme, kuru parasti novēro vecumā no diviem līdz trīs gadiem, nav notikusi. Pārsteidzoši, ka es esmu

atklājusi: ja Sevis simboliska izpausme bērnībā nebija iespējama, to var bieži atveseļot līdz zināmai pakāpei ar terapijas palīdzību. Šī atveseļošanās var notikt jebkurā dzīves posmā.

K. G. Jungs saka:

„Savā pieredzē esmu novērojis, ka tas ir ļoti svarīgi, ka ārsti saprot pareizi to simbolus, kuru mērķis ir atainot pilnību (viengabalainību). Tie ir līdzeklis, ar kuru palīdzību neirotikās disociācijas var tikt labotas, atjaunota apziņas būtība un attieksme, kura no neatminamiem laikiem ir izjusta kā risinoša un ārstējoša. Tie ir kolektīvās apziņas reprezentācija, kas veicina tik nepieciešamo apziņas un neapzinātā vienību. Šī vienība nevar tikt pabeigta ne intelektuāli, ne praksē, tāpēc, ka pirmajā gadījumā pretojas instinkti un otrajā gadījumā – prāts un morāle. Katra disociācija, kas notiek psihogēniskās neirozes gadījumā, ir šī konflikta dēļ, un konfliktu var atrisināt tikai ar simbolu palīdzību.”

Šajā sakarībā mēs varam saprast arī Bahofenu [Bachofen], kad viņš raksta: ”Tā ir tiešām liela simbola vērtība, ka tas ļauj, pat stimulē, dažādas izpratnes pakāpes un ved no fiziskās dzīves patiesībām uz augstākām garīgām vērtībām”. Simbols ietver psihiskā satura tēlu, kas pārsniedz apziņu un norāda uz mūsu dabas mūžīgo pamatu, ko devis Dievs. Reiz atpazīts un pieredzēts, tas ved cilvēku uz savai eksistencei autentisku pastāvēšanas jēgu.

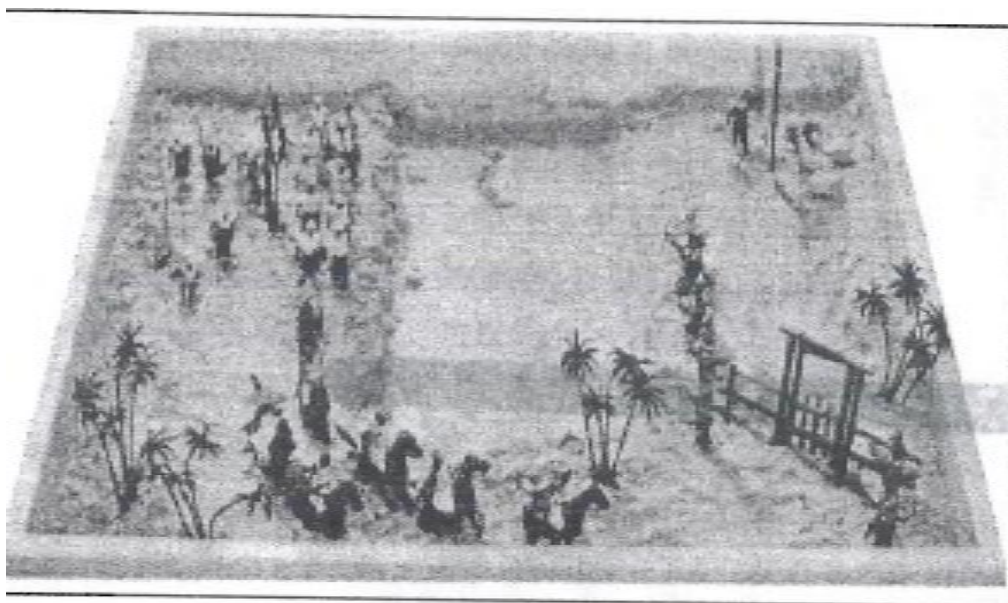
Simbolam ir liela loma smilšu spēles terapijā, kuru esmu attīstījusi no M. Lovenfeldas „Pasaules tehnikas”. Es lietoju smilšu kasti ar izmēriem 70 x 50 x 10 cm (28,5 x 19,5 x 3 collas). Šis izmērs ierobežo spēlētāja iztēli un tādejādi darbojas kā regulējošs, aizsargājošs faktors.

Tiek nodrošinātas simtiem mazu katra iespējamā veida figūru. Bērns izkārto smiltīs jebkuras no figūrām, kuras pats izvēlas. Bērna radītā bilde smiltīs var tikt saprasta kā trīs-dimensiju viņa psihe atspoguļojums. Neapzināta problēma tiek izspēlēta smilšu kastē gluži kā drāma. Konflikts tiek pārnests no iekšējās pasaules uz ārējo pasauli un ir kļuvis redzams. Šī fantāzijas spēle ietekmē bezapziņas dinamiku bērnam, un tā iekustina viņa psihi.

Analītiķis pats interpretē simbolus, kas parādās sērijveida smilšu bildēs. Terapeita problēmas izpratne par attēlu bieži veicina uzticēšanās atmosfēru starp analītiķi un bērnu. Šī uzticēšanās ir kā mātes-bērna savienība un tā iedarbojas ārstējoši. Nav nepieciešams terapeita atklāsmes bērnam skaidrot vārdos, jo mums ir darīšana ar simbola pieredzi brīvā un mierīgā gaisotnē. Dažos gadījumos, protams, bildes tiek interpretētas bērnam viegli saprotamā veidā, atbilstoši viņa dzīves situācijai. Ar ārējās bildes palīdzību iekšējā problēma kļūst redzama, un kļūst iespējams nākošais solis attīstībā. Šajā procesā tiek atbrīvotas jaunas enerģijas, kas ved uz veselīga Ego veidošanu.

Piedevām, bildes detaļas un kompozīcija dod terapeitam norādījumus par nākamo soli ārstēšanā. Bieži iekšējais tēls dod informāciju par situāciju. Apslēpta simbolos, tā var saturēt sava Es realizācijas mērķi. Astoņgadīgs zēns ir ļoti jauki parādījis šo enerģiju

normālu attīstību smilšu bildē (sk. 8. attēlu). Attēla augšējā labajā malā Es ir ietverts ganā ar aitām. Tumšie svešie spēki (Marokieši) kārtīgās rindās virzās uz to vietu, ko var uzskatīt par zēna iekšējo mieru. Spēki ir bruņoti. Zēns piebilda: "Vispār viņiem nebūtu jābūt bruņotiem", juzdams, ka viņš var tikt galā ar tiem. Mana pieredze smilšu spēlē saskan ar Ērika Nūmena Ego attīstības pakāpju teoriju. Tās ir: 1) dzīvnieku, veģetatīvā pakāpe; 2) cīņas pakāpe; 3) adaptācija kolektīvā. Pirmajā fāzē Ego izsaka sevi galvenokārt attēlos, kur dzīvnieki un augu valsts dominē. Nākošā pakāpe nes cīņas, kas parādās atkal un atkal, īpaši pubertātes vecumā. Tagad bērns jau ir tik spēcīgs, ka viņš pats var uzņemties cīņu ar ārējām ietekmēm un var nopietni ķerties tām klāt. Visbeidzot, viņš tiek pieņemts vidē kā persona un kļūst par kolektīva biedru.

8. attēls. Tumšas, bezapziņas enerģijas mierīgi virzās uz Es. Smilšu spēle. 8-gadīgs zēns

Psihiskās attīstības fāzes

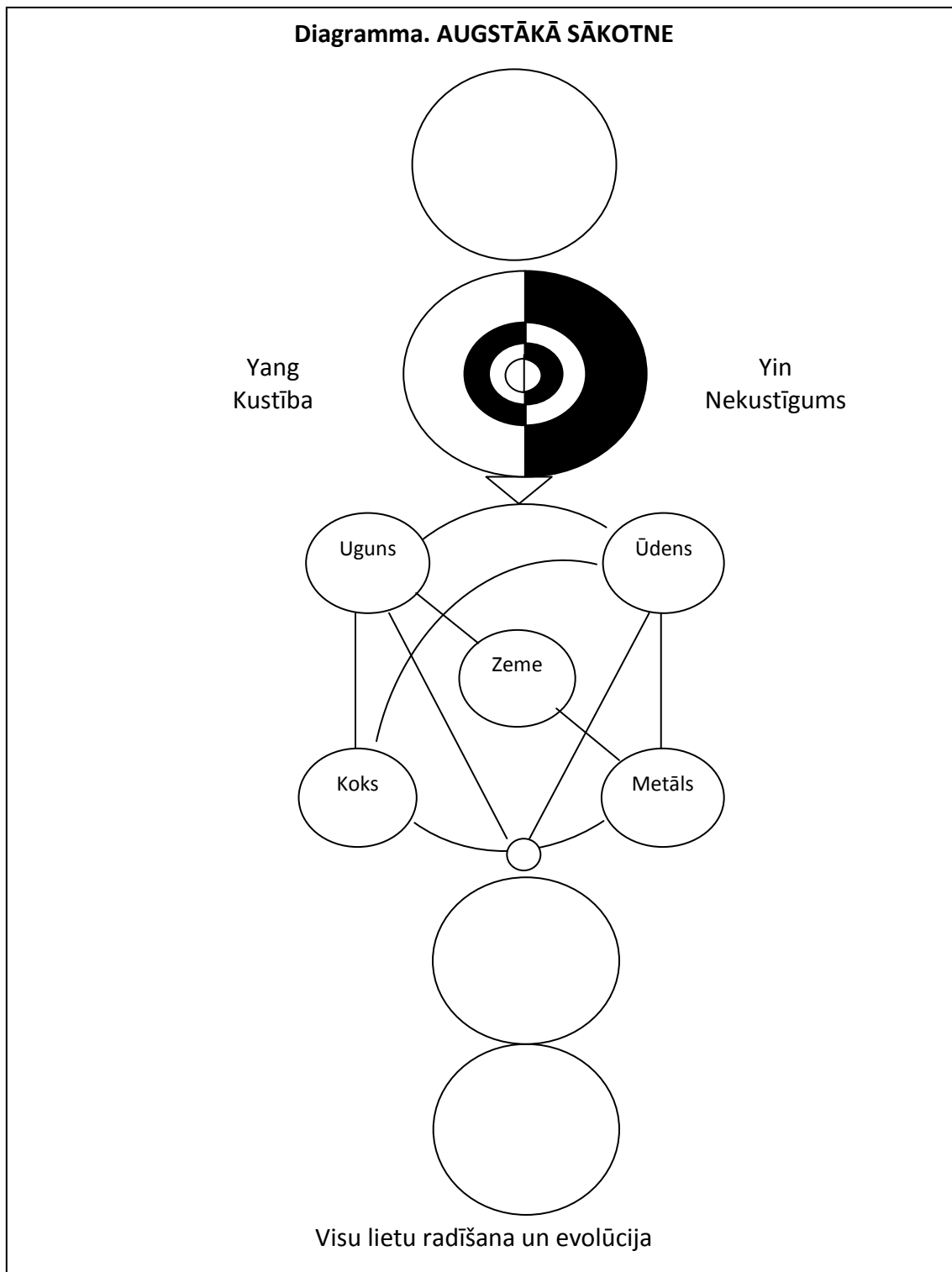
Dzimšana

1. Mātes-bērna vienotība
2. Bērna-mātes attiecības
3. Patības konstelācija
4. Ego attīstība (Neumann):
  - a) Dzīvnieciski veģetatīvā
  - b) Cīņa
  - c) Integrācija kolektīvā

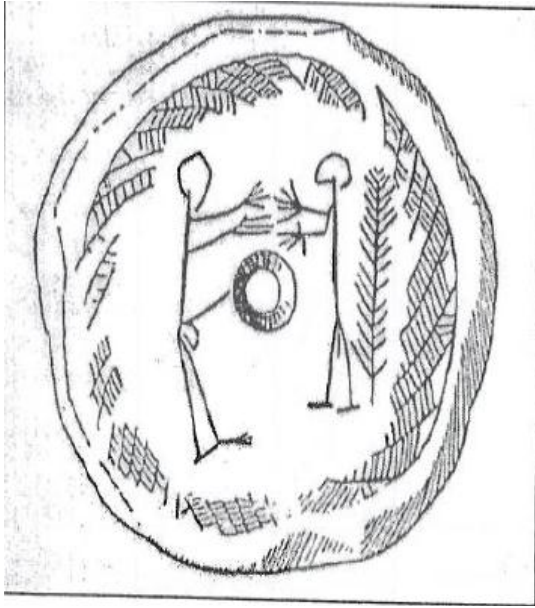

Kamēr studēju ķīniešu atziņas, es saskāros ar diagrammu, kura, šķiet, atbilst mūsu viedoklim (sk. 9. attēlu). Tā ir Sungu perioda filozofa Čou Tun Ji [Chou Tun Yi], kurš dzīvoja ap 1000. gadu pirms mūsu ēras, diagramma.

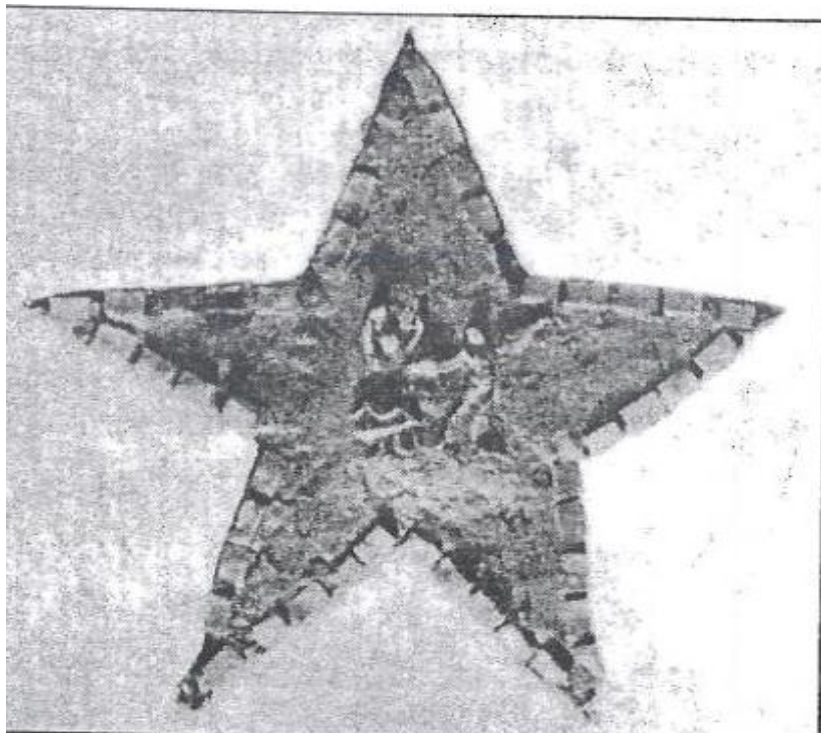
Visu lietu sākums ir parādīts aplī, kurā es saskatu analogiju ar Es dzimšanas brīdī. Otrs aplis rāda In un Jaņ saplūšanas darbību, kas radīja piecus elementus. Man gribētos attiecināt šo apli uz to, ko es teicu par Es manifestāciju. Tas satur to enerģiju dīgļus, kas ved uz Ego veidošanos un personības attīstību (sk. 10. un 11. attēlus).

9. attēls. Ķermeņa un psihes attīstības progresijas grafisks atainojums. Čou Tun Ji [Chou Tun Yi], Ķīniešu filozofs. 1000. gadu pirms mūsu ēras

10. attēls. Vīrietis un sieviete apskaujas centriska aplī. Ego embrijs tiek formēts pretstatu mijiedarbībā, topot no Patības. Zīmējums uz kaula. Dānija

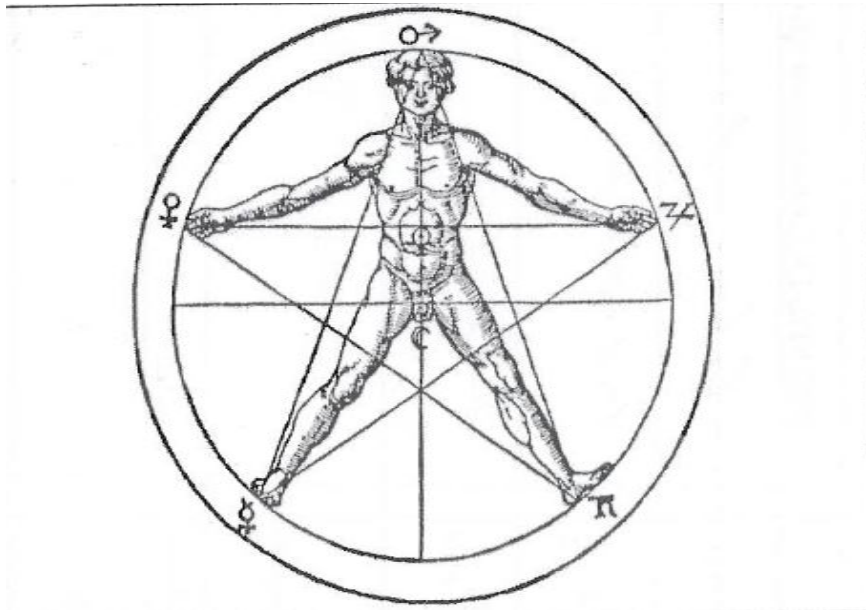

11. attēls. Dejojāji. Zēns un meitene piecstaru zvaigznē. Vīrišķā un sievišķā enerģija mijiedarbojas personības veseluma simbolā. Ģipša skulptūra. 12. gadīga meitene

Tāpat kā no šī zvaigznāja rodas pieci elementi, personība attīstās ap Ego centrējošos punktu. Es pielīdzinu šo soli attīstībā dzīves pirmajai pusei. Arī pēc mūsu pieņēmuma „pieci” ir dabiska cilvēka skaitlis (sk. 12. un 13. attēlus).

12. attēls. Kristus kā veselums, stāv uz Globusa. Zemes, gaisa, uguns un ūdens elementi iepildīti materiālās pasaules sfēriskos kvadrantos. *Psychology and Alchemy*. Jung.

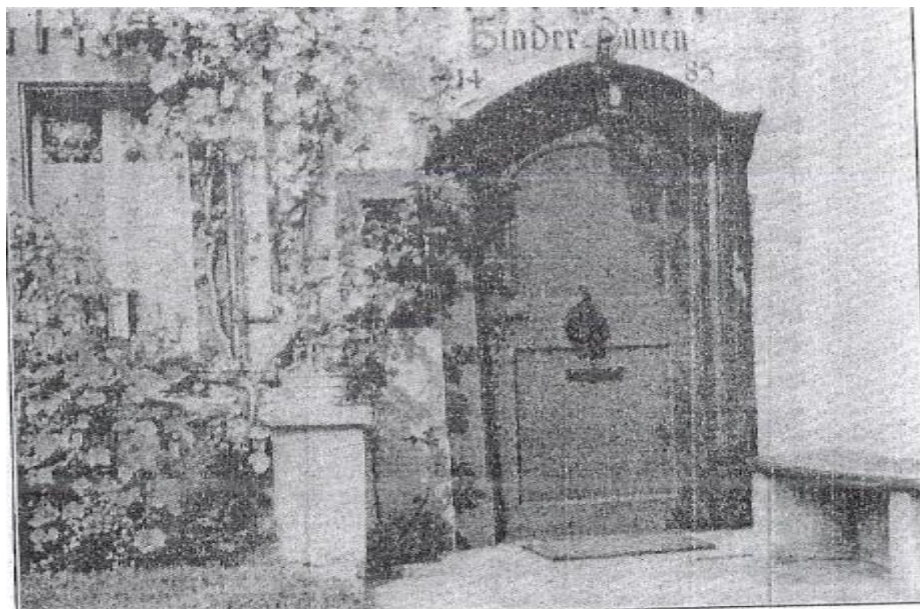

13. attēls. Cilvēks kā mikrokosmos piecstaru zvaigznē. Tycho Brahe, *Calendarium Naturale Magicum Perpetuum* (1582)

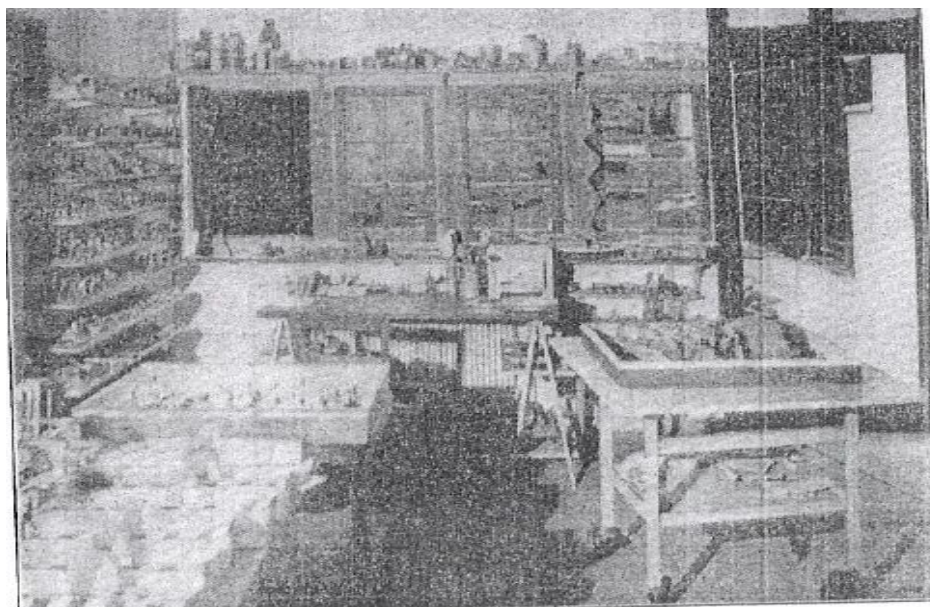
Šeit cilvēks ir attēlots kā pentagramma ar galvu un izstieptām rokām un kājām. Viņš ir mikrokosma Visumā. Trešo apli varētu salīdzināt ar Es manifestāciju individuācijas procesā dzīves otrās puses laikā. Ceturtajā aplī es redzu beigas kā pretstatu sākumam. Šeit es redzu kustības beigas, kas ved no dzīves uz nāvi. Sekojot transformācijas likumam, uz kuru diagramma balstās, nāve kā psihiskas situācijas upuris nodzīvojis līdz tā beigām, satur jaunas dzīves asnus. Šie tēli var jums parādīt, ka visās tradīcijās mūsu dzīves atbilst fiziskam un psihiskam plūdamam, uz kuru var paskatīties kā uz individuālas attīstības pamatu. Tāpēc man šķiet, ka mūsu terapeitiskās pūles ar bērnu un pieaugušo izrādīsies taisnība tikai no šī viedokļa.

Bērni, kuri nāk pie manis ārstēties, galvenokārt cieš no iekšējas drošības trūkuma. Viņiem nav piederības izjūtas. Kaut kas traucē normālai augšanai, kas ir nepieciešama viņu iekšējam līdzsvaram. Tas

var būt nelabvēlīgas mājas vai situācija ārpus mājas. Tāpēc es ticu, ka ir ļoti svarīgi neatdalīt manas prakses vietu no manas mājas atmosfēras un vides (sk. 14. a un 14. b attēlus).

14. a attēls. Kalfu mājas ieejas durvis, Hinder Zünen 8. Built 1485

14. b attēls. Doras Kalfas spēļu istaba

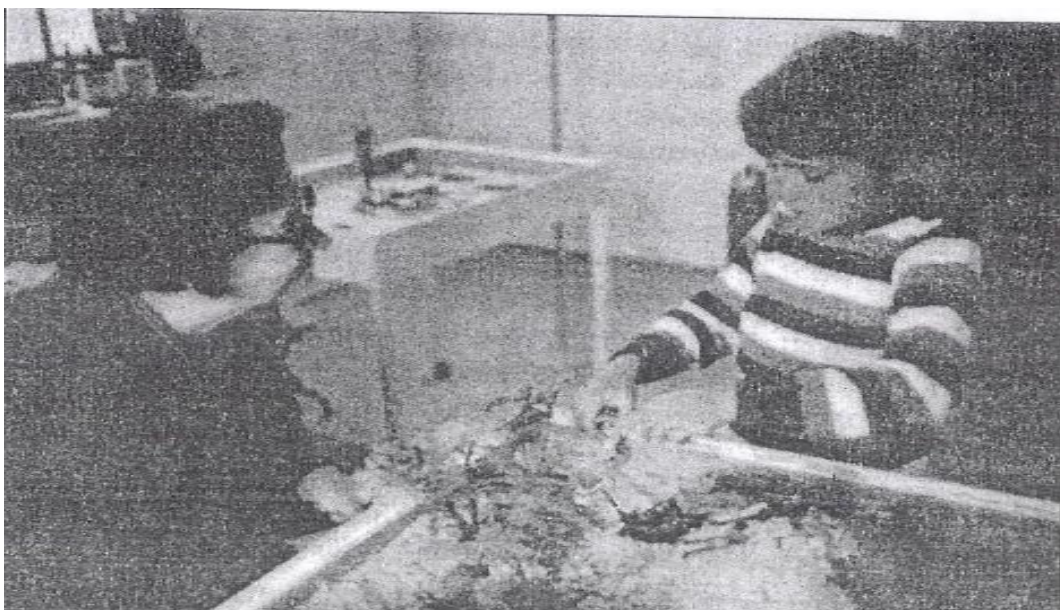
Kad manas smagās ieejas durvis aizveras (mana māja pirmo reizi celta 1485. gadā), bērns ieiet vecā, ar paneļiem apšūtā istabā, kurā ir ļoti labi saskatāma varena podiņu krāsns. Ir viegli uzkāpt pa dažiem iebūvētiem pakāpieniem, kas ved uz krāsns augšu. Bērns tagad var darīt, ko viņš grib. Viņam ir atļauts sēdēt vai gulēt uz krāsns. Viņš var skatīties lejup uz istabu vai ārā pa logu, kur viņš var vērot putnus, kas spēlējas un peldas mazā strūklakā manā dārzā. Viņš var skatīties dažādas bilžu grāmatas vai lasīt žurnālus. Viņš var arī droši papētīt neparastos priekšmetus un gleznas manā vecajā mājā. Manas mājas istabu neregulārais izvietojums un kāpņu telpa palielina interesi. Maziem bērniem bieži patīk spēlēt paslēpes, kamēr vecākie bērni dažreiz kļūst dēkaini un meklē paslēptos dārgumus. Ja iespējams, dodiet viņiem mājā brīvu darbības rādiusu. Bieži es vedu viņus uz pagrabu, kur viņi pēta metru biezās sienas, lai redzētu, vai tur ir slepenas ejas. Mēs varam iet uz milzīgajiem bēniņiem, ar to slepenajām dubultdurvīm, kuras aicina sevi izpētīt. Bērni vienmēr meklē kaut ko paslēptu, bagātību, ko viņi vēlētos atrast paši sevī, ko vēl līdz šim nav varējuši atklāt.

Mana māja celta simtiem gadu atpakaļ uz klints. Tās istabas nebija celtas un veidotas ar līmeņrādi un kompasu, bet tā veidojās pēc dabiskajiem likumiem. Šī māja piedāvā atmosfēru, kāda atbilst jaunu cilvēku dabiskajam temperamentam. Vēl vairāk, bērns ienāk pasaulē, kas ir pilnīgi atvērta viņam, un kur viņš ir absolūti gaidīts un pieņemts. Kad viņš ieiet istabā, kur viņu gaida smilšu kaste, sasprindzinājuma ķēde, kas varbūt bija radusies, domājot: „Ko es atradīšu, kas man ir jādara?” tiek sarauta.

Manā rotaļu istabā ir daudz lietu: krāsas, māli, mozaīka, ģipsis u. c. Tie aicinoši izvietoti atklātā veidā uz liela galda. Smilšu kastes ir cieši līdžās un uz plaukta ir simtiem mazu figūriņu, kas gatavotas no svina vai citiem materiāliem. Tur ir ne tikai moderno laiku dažādu tipu un profesiju cilvēki, bet arī personības no pagājušajiem gadsimtiem. Tur ir savvaļas un mājas dzīvnieki, dažādu stilu mājas, koki, krūmi, puķes, žogi, luksofori, vieglās automašīnas, vilcieni, veci rati un laivas. Īsāk sakot, viss, kas pastāv pasaulē, arī fantāzijā ir kļuvis pieejams.

Visi iepriekš uzskaitītie priekšmeti ir materiāli, ko Dr. Lovenfelde savāca savai „Pasaules tehnikai”. Viņa saprata, kā sevi pasniegt bērna pasaulē. Ar atjautīgu intuīciju viņa radīja spēli, kas dod iespēju bērnam būt pasauli, viņa pasauli, smilšu kastē (sk. 15. a un 15 b attēlus).

Kastītes izmērs atbilst tieši tam, cik acs spēj aptvert. No daudzajiem priekšmetiem bērns izvēlas tos, kas īpaši viņam patīk un ir nozīmīgi.

15. a attēls. Dora Kalfa nodarbināta ar bērnu smilšu spēlē

15. b attēls. Bērns izvēlas figūras savai smilšu spēlei

Viņš veido kalnus, tuneļus, līdzenumus, ezerus un upes smiltīs tādā pašā veidā, kādā viņš uztver pasauli savā situācijā. Viņš ļauj figūrām darboties tā, kā viņš to iztēlojas savā fantāzijā. Bērnam ir absolūta brīvība noteikt, ko veidot, kuras figūras izvēlēties, un kā tās lietot. Tie paši ierobežojumi, kas ir nepieciešami īstai brīvībai reālajā pasaulē, ir spēkā arī smilšu kastes izmēros. Tās ir samazinātas līdz vienas personas lielumam, tādejādi veidojot ierobežojumus tam, kas var tikt attēlots, un nodrošinot rāmi, kurā var notikt transformācija. Pilnīgi neapzināti bērns piedzīvo to, ko es saucu par brīvu un, tajā pašā laikā, aizsargātu vietu.

Aprakstot vairākus gadījumus, es mēģināšu ilustrēt pieredzi, kas notiek šajā telpā. Lai aizsargātu pacientus, daļa informācijas netiks izpausta.

Vēres

1. C. G. Jung, *Symbols of Transformation*, Vol 5, Collected Works. (New York: Pantheon Books, Inc., 1967).
2. E. Neumann, *The Child*. (New York: G. P. Putnam's Sons, 1937).
3. F. MacKenzie, *Chinese Art*. (New York: Marboro Books, 1961).
4. R. Kellogg, *Analyzing Children's Art*. (National Press Books, Palo Alto, CA, 1970).
5. J. H. Pestalozzi, Wie Gertrud ihre Kinder lehrt, in Jung's *Collected Works*, Vol. 9. (Zurich: Racher, 1945).
6. C. G. Jung, Psychology and Religion, General Remarks on Symbolism, Vol. 11, *Collected Works*. (New York: Pantheon Books, Inc., 1963), 191.
7. J. J. Bachofen, *Mutlerrecht and Urreligion* (Leipzig: Kroner, 1926).
8. R. Bowyer, *Lowenfeld World Technique: Studies in Personality*. (New York: Pergamon Press, Inc., 1970).
9. Neumann.
10. M. Lowenfeld, *The Non-verbal Thinking of Chiddren and its Place in Psychology*. (London: The Institute of Child Psychology, 1964).

2. NODAĻA. KRISTOFS: Nemiers

9-gadīgs zēns Kristofs ieradās manā mājā tēvam, garam, robustam fermerim, pie rokas. Radās iespaids, ka zēns ir ļoti trausls un noraizējies. Pēc mana aicinājuma viņš labprāt sekoja man uz rotaļu istabu. Vilcinoties, viņš tomēr ziņkārīgi lūkojās apkārt. Smalkas matu cirtas ieskāva viņa bālo pieri. Es brīnījos, kā tik trausls zēns var nākt no laukiem. Pēc brīža viņa skatienu piesaistīja maza pistole, kas bija netālu no viņa. „Vai tu vēlētos spēlēties ar to?” es jautāju viņam. Viegla, bet katrā ziņā piesardzīga kustība ļāva nojaust, ka viņš baidās no pistoles.

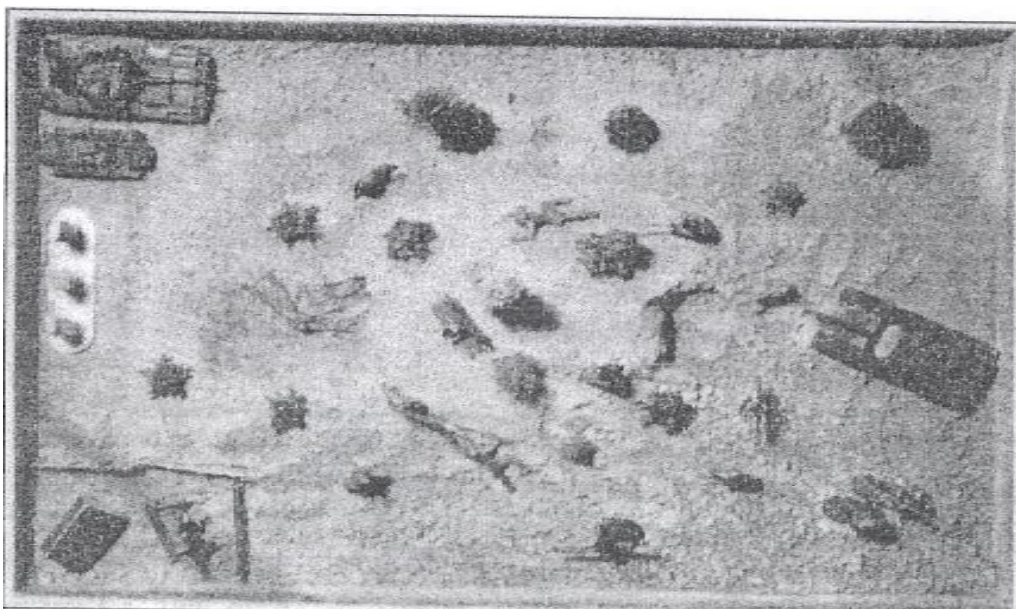
Es uzzināju no viņa tēva, ka skolas speciālisti bija ieteikuši Kristofam apmeklēt psihologu tāpēc, ka viņš bieži kavēja skolu. Katru dienu zēns izgāja no mājām precīzi vienā laikā un atgriezās paredzētajā laikā. Viņa mātei tāpēc nebija ne jausmas, ka daudzas reizes viņš nemaz nav bijis skolā. Kristofs dzīvoja ar saviem vecākiem un brāli, kurš bija divus gadus jaunāks, pilnīgi izolētā lauku apkārtnē. Pa ceļam uz ciemata skolu viņam bija jāiet caur pļavām ar augļu kokiem. Ko viņš varēja būt darījis, kamēr citi bērni bija skolā, neviens nezināja.

Kristofs skatījās uz smilšu paplāti. „Vai tu esi kādreiz spēlējis ar smiltīm?” es jautāju. „Jā, es mēdzu”, viņš atbildēja „...bet tagad tas ir tikai priekš mana mazā brālīša. Es esmu par lielu priekš tādām lietām.”

„Bet, saderam, tu neesi spēlējis smiltīs ar šādām rotaļlietām un figūriņām”. Es parādīju viņam savu kolekciju. Tā viņam patika un viņš ātri ķērās pie darba. Smilšu paplātes vidū parādījās liels kalns. Ar lielu rūpību viņš izraka tuneli. Viņš tikai tad bija apmierināts ar savu darbu,

kad viņš varēja redzēt tam cauri. Tad viņš pievērsās figūrām. Šķita, ka viņam patīk maza mājiņa un viņš novietoja to zemākajā kreisajā stūrī. Blakus mājiņai viņš nolika šūpoles. Viņš tās iežogoja, neatstājot vietu ieejai vai izejai. Kalna virsotnē viņš iestādīja garu papeli. Zem tās viņš novietoja mazu bērnu uz sola. Šaura taka veda no paugura uz līdzenumu, kurš atradās zemāk (sk. 16. attēlu); Ārējās pasaules spēki apdraud mazā zēna attīstību, kurš sēž apaļa kalna virsotnē. Ēnainais koks un degvielas uzpildes stacija kalpo par viņa lielo baiļu pārvarēšanas . potenciālu.

16. attēls. Ār pasaules spēki apdraud mazā zēna, kas sēž kalna galā, attīstību. Koka paēna un benzīntanks atspoguļo potenciālu, ka lielās bailes varētu tikt pārvarētas

Pēkšņi viņš atdzīvojās un izvēlējās smagos tankus, karavīrus un ieročus. Viņš izvietoja tos ap un pa visu kalnu. „Karš ir sācies”, viņš teica. Karavīri aplenca kalnu, mašīnu artilēristi šāva caur tuneli, un tanki tika sagatavoti kaujai. Viņš pat gribēja bumbvedēju lidmašīnu

piekārt diegā pie griestiem, tā lai kalnam varētu uzbrukt no debesīm. Šis zēns, kurš pirms stundas bija tik kautrīgs un uztraukts, tagad šķita aizrāvis ar domu, ka viss noteikti būs tā, kā viņš grib. Kristofs apmierināti paskatījās uz savu veikumu un pārlicinājās, ka bumbvedējs nepašaus garām mērķim. Pirms atstāt istabu, viņš pēkšņi nolika degvielas uzpildes staciju attēla kreisajā malā. Viņa seja bija satraukta, kad viņš gāja satikt tēvu, kuram viņš palūdza apskatīt viņa veikumu.

No vienas puses, attēls rādīja mierīgu situāciju – tā kā tas varētu būt viņa mājās: māja, mazs dārzs un mazs zēns šūpolēs. Šeit viņš jutās brīvi. Tajā pašā laikā augšā kalnā, tuvu papelei, sēdēja cits zēns, kuru Kristofs uzskatīja par identisku.

Koks ir saistījis cilvēka uzmanību no neatminamiem laikiem. Tas dziļi sakņojas barojošā zemē. Tā stumbrs tiecas augšup uz debesīm un tā zari atraisās vainagā, kas zied pavasarī un nes augļus rudenī. Tā augšanu var salīdzināt ar cilvēka dzīvi. Daudzās kultūrās tas ir pārstāvēts kā dzīves koks. Cilvēks meklē aizsardzību tā paēnā. Tā augļi remdē izsalkumu un dzesē slāpes. Šādā veidā koks iemieso aizsargājošus un barojošus elementus.

Zēns sapņoja tur, augšā, kalnā. Koka patvērumā viņš ilgojās attīstīt savus talantus, kas ļautu viņam ieņemt pienācīgu vietu pasaulē. Tajā pašā laikā karš plosījās ap kalnu, apdraudot šo vēlēšanos. Ārpasaule šķita

*Ārpasaule šķita
viņam neiekarojams
pretinieks.
Uztraukts, viņš
meklēja patvērumu
iežogotajā vietā –
savā mājā.*

viņam neiekarojams pretinieks. Uztraukts, viņš meklēja patvērumu iežogotajā vietā – savā mājā.

Kad es paskatījos uz šo kalnu, man neviļus ienāca prātā grūtas sievietes vēdera forma. Es vēlējos uzzināt, kāpēc tieši kalnam vajadzēja būt šo uzbrukumu mērķim. Vai varēja būt, ka viņa mātei bijusi neveiksmīga grūtniecība? Vai tie bija zēna meklējumi citu sieviešu aizsardzībai, ne tikai viņa mātes, kas viņam lika veidot šo situāciju uz kalna zem koka? Es secināju, ka varu kaut ko noskaidrot sarunā ar viņa māti. Kristofa māte man pastāstīja, ka viņa bija augusi nabadzīgā fermā, ka viņai bijusi grūta dzīve. Bieži viņa nebija jutusies labi un cietusi no sāpēm vēderā. Tomēr tam pievērsts maz uzmanības. Tieši otrādi, viņa tikusi rāta par slinkumu, kad gadījās saslimt. Sāpes turpinājušās pat pēc apprecēšanās. Viņa baidījās palikt stāvoklī un viņai vajadzēja apstiprinājumu no vairākiem ārstiem, ka nav pamata uztraukumam laist pasaulē bērnu. Līdzko viņa palika stāvoklī, bailes no dzemdībām kļuva nepanesamas. Atkal viņai vajadzēja pastāvīgu ārsta iedrošināšanu. Visbeidzot viņa varēja pacietīgi gaidīt bērna dzimšanu. Viņai bija normālas dzemdības. Tomēr viņa tik tikko kā bija uzsākusi rūpēties par mazuli, kad viņu sāka mocīt jaunas bailes.

Mēs varētu pieņemt, ka zēns nekad nebija atradis drošības izjūtu pie savas mātes. Ir pat iespējams, ka mātes bailes bija nodotas bērnam.

Turklāt, mazais Kristofs bija pieredzējis daudz nelaimīgu epizožu savā bērnībā. Divu gadu vecumā viņš bija iebāzis pirkstu sienas kontaktā un saņēmis strāvas sitienu. Pirms skolas sākuma, viņam bija trūces operācija. Tas viss arī bija viņu iebiedējis. Viņa māte

man stāstīja, ka viņš ļoti baidījās no injekcijām un ārstiem baltos halātos. Viņš baidījās no tumsas, un naktī viņš baidījās viens pats kāpt pa kāpnēm uz savu istabu.

Kad viņš bija otrajā klasē, viņam bija skolotājs, kurš izturējās rupji pret bērniem. Tas palielināja viņa nemieru un varēja būt par iemeslu viņa neiešanai uz skolu. Tagad viņš sāka arī zagāt mazus priekšmetus no savas mātes, īpaši stiklenes.

Vispirms vajadzēja garantēt zēnam drošību, kas palīdzētu viņam stāties pretī dzīves grūtībām.

Savā bildē viņš bija parādījis, ka viņš meklē drošu vietu ārpus savām mājām. Viņš redzēja sevi kalna virsotnē, kur viņam patvērumu deva koki, jo viņš meklēja simbolisku māti. No otras puses, koks ir arī „Es” simbols. Tas ietver ne tikai mātišķo sievišķību, bet tā taisnajam stumbram ir arī falla nozīme.

Tādejādi tas ir pretstatu vienības nesējs. No prognostiskā viedokļa man radās cerība, ka zēna dabisko enerģiju centrēšana ir iespējama. Es biju arī priecīga, ka degvielas uzpildes staciju zēns bija novietojis attēla kreisajā malā. Tas norādīja, ka jaunas enerģijas varēja rasties no Neapziņas.

Nākošajā nodarbībā Kristofs ar mani jutās brīvi. Viņš izlēma, kuru spēli spēlēt. Vispirms vislielākais valdzinājums bija liels veikals. Viņš gribēja nākt uz to un pirkt lietas no manis. Tur bija dažādu veidu augļi, pārtikas preces un stiklenes. Viņš nopirka daudz apelsīnu. Nav nekāds brīnums, jo mirdzošā bumba saturēja saldu, sulīgu augli un sēklas, kas simbolizē jaunu dzīvi. Šis bija tas, ko zēna Neapziņa centās sasniegt.

Nākošajā nodarbībā miermīlīgā veikala spēle negaidīti beidzās, kad Kristofs pēkšņi organizēja uzbrukumu veikalam. Viņš bija uzbrucējs un viņš man lika spēlēt policistu, kuram viņš jāmeklē. Kristofs ļoti uzjautrinājās, slēpjoties mūsu vecās mājas slepenajās vietās, kurās man viņš būtu ilgi jāmeklē. Bieži es paildzināju meklēšanu, lai parādītu, cik labi viņš noslēpies. Vai šī spēle nerādīja, cik ļoti Kristofs gribēja atklāt man savus noslēpumus? Viņš gribēja, lai viņu uztver nopietni. Viņš gribēja, lai viņu meklē.

Vēlāk viņš atklāja, ka viņam, tāpat kā viņa tēvam, patīk zīmēšana. Viņš gribēja zīmēt uz lielas, baltas tāfeles (2,50x1m). Par spīti savai vēlmei, lai viņam ļauj zīmēt uz lielas virsmas, es biju pārsteigta, ka viņš uzzīmēja sīku cilvēciņu apakšējās daļas stūrī. Jā, tas tomēr bija viņa mazā Ego lielums.

Pēc mēneša viņš izveidoja otru smilšu bildi. Atkal, zēns sēdēja uz kalna, kura pakājē pletās mazs ciemats. Pīles un zosis staigāja pa ciemata laukumu. Pēkšņi viņš nomainīja mierīgo ciematu par kaujas lauku, visur novietojot karojošus zaldātus. Mašīnas un vilciens bija iestrēguši kalnā. Šī bilde parādīja, ka iepriekšējā mēnesī nebija panākts tikpat kā nekāds progress.

Tomēr Kristofs kļuva drošāks un drošāks. Viņu pat ieinteresēja gāzes pistole. Viņš gribēja zināt, ko ar to dara. Vispirms es viņam parādīju, kā to turēt, lai varētu nospiegt gaili. Beidzot, viņš gribēja dzirdēt troksni. Viņš gribēja, lai es šauju, kamēr viņš stāv tālu prom, un

*Par spīti savai
vēlmei, lai viņam
ļauj zīmēt uz lielas
virsmas, es biju
pārsteigta, ka viņš
uzzīmēja sīku
cilvēciņu apakšējās
daļas stūrī. Jā, tas
tomēr bija viņa
mazā Ego lielums.*

ielika pirkstus ausīs. Divas vai trīs reizes viņš skatījās un klausījās. Tad viņš pats gribēja to darbināt. Viņš gribēja to darīt skaļāk un skaļāk. Galu galā mēs to beidzām pagrabā, kur viņš spridzināja neskaitāmas detonatora kapsulas uz akmens grīdas. Es nevarēju piegādāt viņam pietiekami daudz kapsulu. Jo skaļāks bija troksnis, jo laimīgāks viņš kļuva.

Pagāja vēl četri mēneši līdz viņš uztaisīja vēl vienu smilšu bildi.. Ar savām rokām viņš zīmēja platas ielas smiltīs un vēl dažas mašīnas pārvietojamies pa tām. Pretstatā savam pirmajam attēlam, šis izrādījās tukšs un nenozīmīgs. Tomēr, tā bija pirmā reize, kad nekādi šķēršļi nebija nolikti uz ceļa. Mašīna varēja kustēties brīvi. Sasodītais libido bija sācis plūst. Es cerēju, ka nevajadzēs ilgu laiku, lai ieraudzītu noteiktu soli uz priekšu viņa dzīvē.

Nākošajā stundā viņš atkal zīmēja uz lielas baltas tāfeles. Šoreiz viņš aizpildīja gandrīz visu pieejamo platību. Attēls rādīja slēpošanas sacīkstes. Daudz cilvēku stāvēja rindās gar slēpošanas trasi, lai vērotu slēpotāju, kas drāzās lejup no kalna. Šis attēls apstiprināja manu iespaidu, ka enerģija, kas bija aizturēta viņa Neapziņā, ir aktivizēta. Tā bija tagad kustībā un mēģināja kustēties uz mērķi. Ārējā pasaule, kur karojošie zaldāti pārstāvēja šķēršļus viņa attīstībai, bija pārvērtušies pūlī, kas vēro un apbrīno veiksmnieku, slēpotāju. Man bija skaidrs, ka šajā, šķietami trauslajā bērņā slēpās ievērojama godkāre.

Pārāk agri bija pieņemt, ka Kristofs bija spējīgs vadīt šo enerģiju, bet es biju iepriecināta apjaust, ka psihe dziedinošā ietekme sākusies. Zīmējums deva mājienu par bērņa potenciālu, tomēr vājie vilcieni zīmējumā man skaidri norādīja, kāds ir nākamais solis. Tā

realizācija vēl bija nākotnē. No maniem pagātnes novērojumiem es zinu, ka mazākais sešas līdz astoņas nedēļas ir vajadzīgas pirms situācija kļūst redzama, kad tā parādās no Neapziņas un izlaužas ārpusaulē. Tā ir tikpat smalka kā jaunas zāles asns, kam vajadzīga uzmanīga gādība. Ar lielu pašāvību es gaidīju nākošo nodarbību.

Viņš atnāca nedēļu vēlāk, bet viņa sejas izteiksme mani uztrauca. Viņš bija bālāks kā jebkad un viņš skatījās nobažījies apkārt. Kas varēja būt noticis? Es sagaidīju viņu ar jautājumu: "Kā tev klājas?"

„Slikti”, viņš atbildēja. „Es tikko redzēju satiksmes negadījumu.” Lai atbrauktu pie manis, Kristofam vajadzēja īsu gabaliņu braukt ar vilcienu. Viņš bija redzējis, kā pastnieks ar visām pakām izkrita no sava vagona, kad vilciens sāka kustēties. Vīrs nemaz nebija ievainots, tomēr tās dažas minūtes neziņas, vai pastnieks bija ievainots vai nē, bija pietiekošs iemesls, lai izpostītu to drošību, kas tikko bija sākusi veidoties viņā.

No maniem pagātnes novērojumiem es zinu, ka mazākais sešas līdz astoņas nedēļas ir vajadzīgas pirms situācija kļūst redzama, kad tā parādās no Neapziņas un izlaužas ārpusaulē.

Tas viss bija skaidri izteikts smilšu bildē, ko viņš veidoja, joprojām ciezdams no nelaiemes gadījuma (sk. 17. attēlu).

17. attēls. Kļūšana par aculiecinieku nelaiemes gadījumam ir satricinājusi Kristofa trauslo drošības izjūtu. Ziedošais koks un dīķis, no kura dzer zilonis, ir cerīgs rādītājs šajā haosā

Viņš lika figūras smiltīs šā, tā. Tanki, karavīri, pieradināti dzīvnieki, kā arī tie no stepes un džungļiem, piepildīja smilšu kasti līdz malām bez jebkādas grupēšanas vai plāna. Vilciens bija iestrēdzis smiltīs. Šis attēlojums man atgādināja šizofrēnijas pacientu veidotos attēlus. Es centos atrast visā tajā kādus pozitīvus elementus. Zemākajā kreisajā malā bija mazs dīķis. Priekšpusē, tuvu lielam, ziedošam kokam, sēdēja mazs zēns un sieviete ar mugurām pret šo haosu.

Zilonis bija vienīgais dzīvnieks, kas bija pagriezies uz dīķa pusi, lai padzertos. Kristofs piebilda: "Es negribētu dzīvot tādā pasaulē:" Viņš meklēja patvērumu terapeitiskajā situācijā, ko bija attēlojis ar bērnu un sievieti. Viņam jau bija pieredze, ka šeit var dabūt drošību. Viņš arī zināja, ka viņš var gūt spēku no nezināmiem avotiem (viņa paša Neapziņas), ko simbolizēja ūdens. Turklāt, ziedošais koks

simbolizē „Es”, kas vada augšanas procesu. Zilonis, kas redzam kā piederošs grupai, iespējams, izteica tās augstās prasības, kas zēnam bija pret sevi. Dzīvnieki simbolizē cilvēku instinktu dažādos aspektus, un tāpēc ir svarīgi saprast to nozīmi. Zilonim ir augsta inteligences pakāpe un tas palīdz cilvēkam ar savu darbu džungļos. Indijā zilonis ir svēts, tāpēc, ka tas ir Budas radītājs. Tāpēc zilonis iemieso, starp citām lietām, Pestītāja iepriekšapzinātu dzīvnieka formu.

Sakot, ka viņš negrib dzīvot tādā pasaulē, Kristofs izteica savu cerību pēc atpestīšanas, ko viņš neapzināti un simboliski atklāja mazajā grupā ap dīķi. Protams, haotiskās situācijas nepārvaramais spēks, kas viņu ietvēra, joprojām šķita pārāk spēcīgs.

Tajā laikā Kristofa skolotājs nodibināja kontaktus ar mani. Es biju pateicīga uzzināt no viņa, ka bērns vairs nekavēja skolu. Tomēr viņam bija lielas grūtības iet kopsolī ar klasi mācībās. Skolotājs ierosināja, lai Kristofs pāriet uz speciālu klasi. Es baidījos, ka tas var radīt zēnam jaunu šoku. Viņa centieni, kas vēl snauda viņa Neapziņā, bet tik noteikti izpaudās viņa bildēs, būs ievainoti. Mazā drošības izjūta, ko Kristofs bija sasniedzis, varēja tikt atkal iznīcināta. Es lūdzu skolotāju būt pacietīgam un, ja vispār iespējams, paturēt Kristofu tajā pašā klasē. Šķita būtiski šajā laikā dot Kristofam katru iespēju kļūt fiziski stiprākam. Trauslos uzlabojumus, pie kuru sasniegšanas viņš bija tik ļoti strādājis, vajadzēja saglabāt.

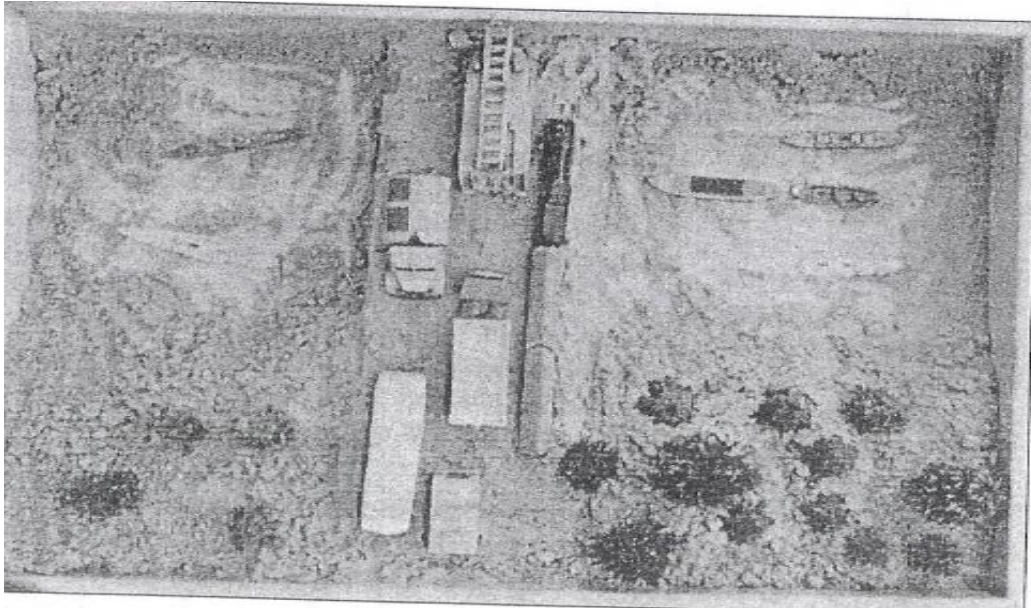
Terapijā vajadzēja atrast vairākus ceļus, kas varēja atjaunot Kristofa nedrošo ticību sev.

Kad viņš atnāca uz nākošo nodarbību, viņš atklāja salūzušu lokomotīvi. Viņš gribēja to izjaukt pa daļām, uzzināt, kāpēc tā

nedarbojās un to salabot. Pat vecāki zēni to bija darījuši nesekmīgi. Neskatoties uz to, es ļāvu viņam darīt, kā viņš vēlas. Viņš pielika lielas pūles, atskrūvējot mazās skrūvītes un sīkās daļiņas, un nolika tās precīzā kārtībā uz galda sev priekšā. Es apbrīnoju viņa manuālo izveicību un rūpību, ar kādu viņš ņēma rokās vissīkākās lietas. Stundas beigās tās visas gulēja kārtīgās rindās. Vai tas būtu iespējams, ka Kristofs saliks tās kopā pareizajā kārtībā? Viņš lūdza mani atstāt daļas tieši tādā pašā veidā, kā viņš bija tās novietojis.

Divās sekojošajās stundās Kristofs sēdēja pie galda, intensīvi aizņemts ar mazās lokomotīves rekonstruēšanu. Laiku pa laikam viņš to izmēģināja. Kad tā nedarbojās, viņš atkal kaut ko izmainīja. Pēkšņi tā sāka kustēties. Kāds pārsteigums! Kāds prieks! Viņš ātri sameistaroja vilciena sliedes uz grīdas. Pēc tam daudzas stundas pagāja mums abiem uz grīdas, kamēr viņš instruēja mani par pārmiju bīdīšanu un vilcienu apturēšanu. Tā kā es neko daudz nesaprotu no šīm lietām, es ļāvu, lai viņš vada mani. Es kaut ko piemirsu, tādu lietu, kā pārmiju bīdīšanu, tas viņam deva iespēju palabot mani. Viņš kļuva par manu skolotāju šajā spēlē un tādejādi iejutās jaunā lomā. Lūk, viņš uzzināja kaut ko, kas arī man bija jāmācās.

Pēc piecu nedēļu intensīvas spēlēšanās es ierosināju smilšu attēlu, un Kristofs ātri piekrita (sk. 18. attēlu). Plats tilts, kas iet ārā no meža, savieno upes krastus, pa kuru laivas kursēja abos virzienos. Uz tilta arī bija dzīva satiksme. Vilciens un dažas vieglās automašīnas traucās uz priekšu un atpakaļ.

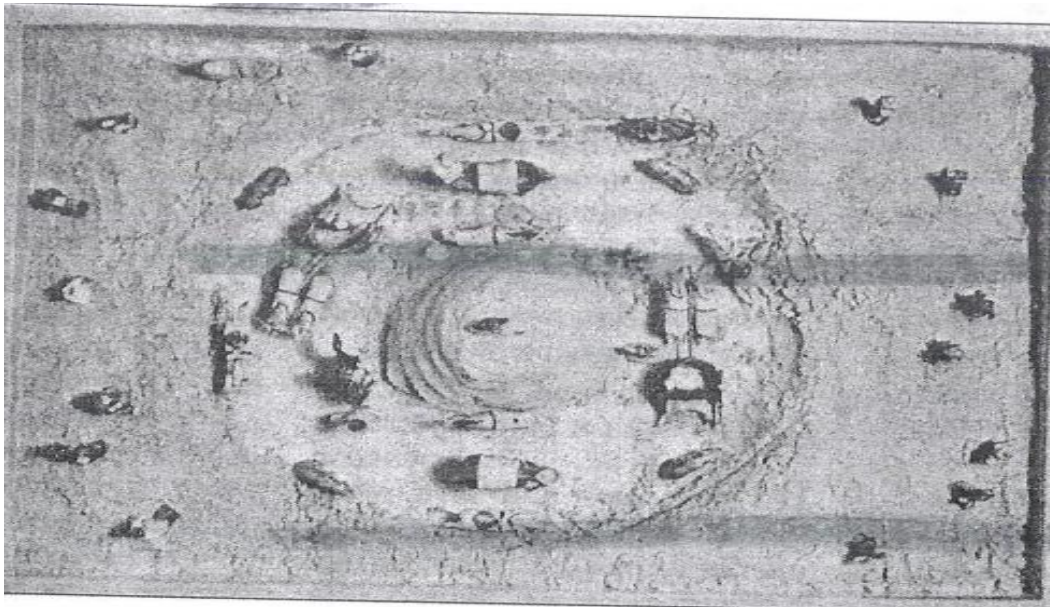
18. attēls. Zemapziņas enerģijas iekustējušās visos četros virzienos regulētajā takā, smilšu spēlei parādoties kvadrāta formā

Daudz spēka un enerģijas bija iekustināti un lauzās ārā no Neapziņas, ko simbolizēja mežs. Ieskatoties vērīgāk, es ievēroju, ka dažiem satiksmes līdzekļiem bija noteiktas regulējošas funkcijas. Piemēram, ugunsdzēsēju mašīna drāzās dzēst liesmas un atkritumu vākšanas mašīna vāca atkritumus. Regulējošās enerģijas tagad kustējās, lai atrisinātu iepriekšējās bildes haotiskos apstākļus. Satiksme cirkulēja abos virzienos, arī uz ūdens un uz zemes. Tas norādīja, ka spēki bija pilnīgi brīvi, tomēr kārtīgā plūsmā. Tādejādi tie nodibināja saikni starp Neapziņu un Apziņu. Šajā mirklī es sapratu, ka ir iespējama veselīga psihiska attīstība.

Man šķita, ka Kristofs ir dzimis elektriķis. Viņš salaboja vilcienu, rīkojās ar to ļoti prasmīgi un aprīkoja to ar visu veidu elektriskajām detaļām. Lai viņam būtu vieglāk palikt vienam mājās ar brāli augšstāvā, es ierosināju, lai Kristofs ierīko mazu Morzes kodu, kurš varētu

darboties no viena stāva uz otru. Signālu sūtīšana turp un atpakaļ radīja jautrību gan bērniem, gan vecākiem. Kamēr viņš bija kopā ar mani, es liku viņam ierīkot elektrisko apgaismojumu manā trīsstāvu leļļu mājā. Tā kā māja ir cilvēka iekšējās esamības simbols, es gribēju, lai viņš simboliski aizdedz savu iekšējo vidi. Kristofs bija saviļņots savā darbā. Ar lielu koncentrēšanos viņš tina sīkos vadus un iestiprināja sīkās gaismiņas un slēdžus. Pēc dažu stundu darba visas gaismas sešās istabās varēja ieslēgt un izslēgt. Pārsteigums par Edisona elektriskās spuldzītes izgudrojumu pagājušajā gadsimtā nevarēja būt lielāks kā iespaids uz Kristofu, kad visās leļļu mājas istabās varēja ieslēgt gaismu vienlaicīgi. Galvenais, tas bija viņa darbs!

Tas deva iemeslu nākošās smilšu bildes (sk. 19. attēlu) radīšanai. Mūziķis sēdēja, spēlējot mutes harmonikas uz maza pakalna pašā centrā. Cirka figūras kustējās pulksteņa rādītāja virzienā un pretēji tam ap kalnu ciešā aplī. Romiešu kaujas rati, ziloni, tīģeri un zirgi, kā arī klauni un akrobāts, bija cirka elementi. Skatītāji bija izvietoti ārpusē pa kreisi un pa labi. „Es”, kas bija atklāts iepriekšējā bildē ūdens virsmas kvadrāta formā, tilts un transporta kustība visos virzienos, bija tagad skaidri un nozīmīgi izvietoti ap centru.

19. attēls. Pēdējās bildes kvadrāts kļūst par cirkulāciju ap centru, tā kā cirka mākslinieki vienlaicīgi kustas pulksteņa rādītāja virzienā un pretēji tam. Patība ir iemiesota, aktivizējot spēcīgu transformāciju.

Lai saprastu manas spēcīgās emocijas par šo notikumu, es gribētu iedziļināties centriskuma simbolismā. Latīniski „circus” nozīmē ”gredzens” vai ”aplis”. Senajā Romā aplis kalpoja galvenokārt romiešu kaujas ratu sacīkstēm un vēlāk dzīvnieku cīņām. Kristiešu vajāšanas laikā kristiešiem tika piespriests sods cīnīties ar dzīvniekiem arēnā. Vai bija iespējams, ka šis deviņgadīgais zēns bija dzirdējis par romiešu kaujas ratu sacīkstēm? Protams, ka nē. Lai gan viņš varēja par tām dzirdēt, dzīvojot tālu no pilsētas vienkāršos apstākļos, viņam pat nebija iespējas aiziet uz cirku. Drīzāk, ka viņš bija dzirdējis par trenētiem dzīvniekiem, tādiem kā ziloni un tīgeri, kuri riņķoja attēlā kopā ar zirgiem. Tāpēc, ka nav pieņemts mūsdienās cirkā braukt ar romiešu kaujas ratiem, mēs šeit sastopamies ar arhetipu.

Kristofs paskaidroja, ka mūziķis, kurš sēdēja vidū, spēlēja tādu mūziku, kas patiktu visiem. Šis attēls skaidri rāda koncentrēšanos uz vidu. Papētot tuvāk, es redzēju, ka divi ārējie apli kustējās no labās uz kreiso pusi vai pretēji pulksteņrādītāju virzienam, ko psiholoģiski var salīdzināt ar kustību uz Neapziņu. Iekšējās figūras ievilka apli no kreisās uz labo pusi, vai pulksteņrādītāja virzienā, kas ir virziens pretī Apziņai. Mēs zinām, ka centrēšanās cilvēkā ir dievišķa pieredze. Tas ir, par sakarību ar viņam raksturīgajiem reliģiskajiem spēkiem. Nav aizmatiem pievilks, lai saskatītu analogiju starp apliem un Kristofa attēlu un trīs priesteru aplveida kustībām ar kvēpināmo trauku pārziedojumu Katoļu misē. Priesteris kustina kvēpināmo trauku divreiz no labās uz kreiso un vienreiz no kreisās uz labo pusi, svētot ziedojumu, gatavojoties īstajai pārtapšanai. Zēna attēls nepārprotami parāda centrēšanas procesu īstajai pārtapšanai. Kristofa bildē, šķietami nesvarīgā spēlē, psihe dziedinošā arhetipiskā funkcija ir izteikta dziļi aizkustinošā veidā. Vai varēja būt iespējams, ka negatīvos spēkus, ko bildē pārstāvēja romiešu kaujas rati un dzīvnieki cīņā, varēja tikt pārveidoti ar šī tomēr neapzinātā, bet reliģiskā notikuma palīdzību?

Aplim pašam par sevi un iešanai ap centrālo punktu ir dievišķs raksturs arī citās kultūrās. Jungs piemin to *Psihologijā un Reliģijā*:

No seniem laikiem aplis ar centru ir bijis dievības simbols, kas ilustrē Dieva iemiesojuma viengabalainību: kaut kas viens centrā un vairākas lietas, kas veido gadījumu.

Psiholoģiski šāds izvietojums ir ekvivalents mandalai un tādejādi ir „Es” simbols, ne tikai individuālā Ego atskaites punkts, bet arī visu to atskaites punkts, kuriem ir līdzīgi uzskati un kurus saista kopā liktenis. „Es” nav Ego, bet supraordinārs kopums, kas ietver apziņu un neapziņu. Bet, tā kā pēdējai nav nospraužamu robežu un savos dziļākajos slāņos tai ir kolektīva daba, to nevar atšķirt no cita indivīda neapziņas. Kā rezultātā tā pastāvīgi rada to visuresošo piedalīšanās mistiku, kura ir daudzu vienība, viens cilvēks visos cilvēkos.

Kristofs guva panākumus, radot *temenos* savā iekšējā būtībā ar pārveidošanās palīdzību, kas radīja mātes-bērna savienību. Šādā veidā viņš varēja aizsargāt sevi no sadalīšanās, kas varētu radīt bailes no attēlojuma (sk. 17. attēlu). No šīs drošās vietas viņam tagad bija iespējams tikt galā ar ārējo pasauli. Ja mēs atceramies pirmo attēlu, iekšpuse un ārpusē nebija harmonijā. Savas mājas aizsegā viņš jutās lieliski. Bet kalna virsotnē viņš jutās apdraudēts. Savā pēdējā smilšu bildē viņš bija simboliski izteicis centrēšanu, kas normālo notiek divgadīgos un trīsgadīgos bērnos. No šī centrēšanas viedokļa stiprs un veselīgs Ego nevarēja attīstīties.

Kristofs ieinteresējās par gleznošanu un māla modelēšanu, arī turpmāk parādots savu prasmi strādāt ar savām rokām un ļoti labu krāsu izjūtu. Šīs fāzes laikā es viņam palielināju iespējas būt aktīvam un radošam. Šī nav perfekta mākslas darba radīšanas tēma, bet gan, kā pētīt idejas un mēģināt tās izteikt.

Kā to piemin Njūmens [Neumann], terapijas laikā jāatjauno bērna attīstības līmenis. Ego attīstības pirmā fāze pēc tam rodas no mātes-bērna saderības drošības. Šī attīstības pakāpe parāda sevi kā veģetatīvais, animālistiskais līmenis. Šīs fāzes laikā bieži tiek izrādīts veģetācijas un dzīvnieku līmenis. Tā tas bija ar Kristofu. Viņa nākošais darbs attēloja džungļus (sk. 20. attēlu). Upe ar dabiskiem krastiem plūst caur mežainu rajonu, ko savieno brasls un tilts. Dzīvnieki kustas upes virzienā, lai padzertos. Galēji labajā malā abās pusēs stāv marokieši. Šajos divos melnādainajos cilvēkos es saskatīju Ego tādu, kā tas sāka atšķirties no instinktīvā līmeņa, kas gulēja dziļi Neapziņā, ko šeit pārstāvēja džungļi.

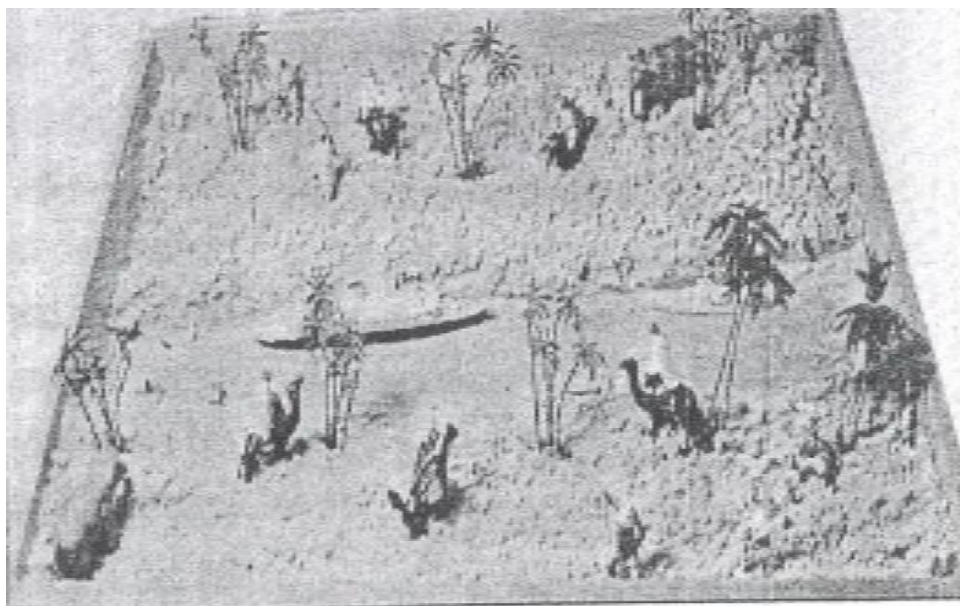
20. attēls. Divas tumšādainas figūras stāv džungļu labajā pusē caur kuriem tek upe. Divi vīri parādās no džungļu ēnas kā Ego sāk izpausties no Neapziņas, Apziņas instinktīvais līmenis.

Ikdienas dzīvē Kristofs rādīja sevi kā ļoti pašpaļāvīgu zēnu. Viņa godkāre sāka arvien vairāk sevi apliecināt. Labas atzīmes kļuva

svarīgas. Mani uzaicināja piedalīties eksāmenā, lai es pati redzētu viņa progresu.

Drīz veica vides jaunu risinājumu, ko izteica bildē (sk. 21. attēlu). Ūdens iepriekšējā bildē plūda starp diviem dabīgiem krastiem, šoreiz tā ir kā cilvēka veidots kanāls. Kuģi peld abos virzienos. Abās pusēs karavīri un tumšādaini vīri cīnās par Suecas kanālu, Kristofs man stāstīja. Tajā vietā, kur tumšie koki, kuri atgādina džungļus, ir palmas, kas aug Tuvajos Austrumos un Dienvidu Eiropā. Arī ziloņi tur ir.

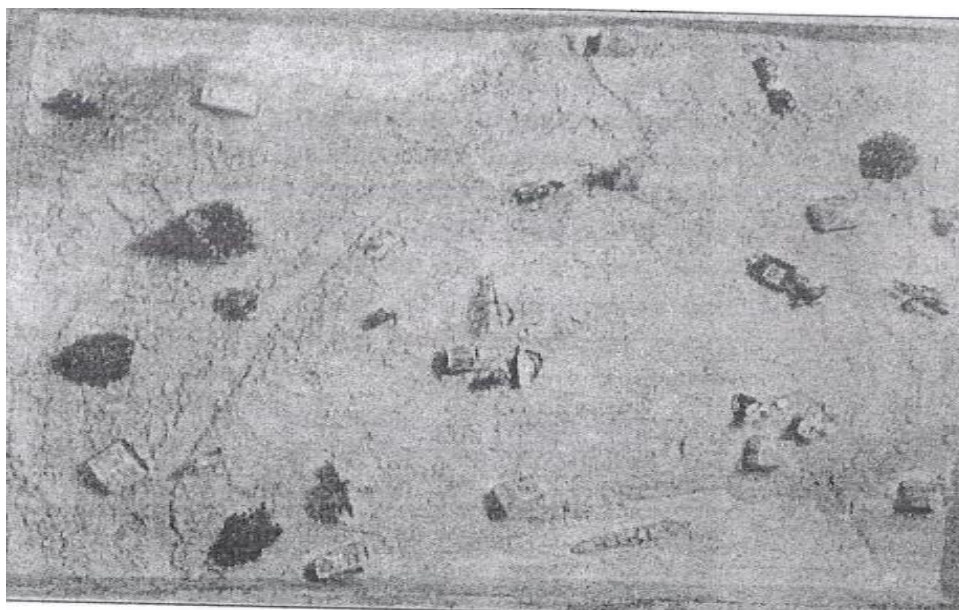
21. attēls. Karavīri cīnās viņpus cilvēka veidota ūdens ceļa saulainā tuksnesī. Ego attīstība progresē Apziņā, kad Kristofs pārdzīvo pieaugošu gatavību kļūt aktīvam un spējīgam

Iedomāsimies džungļu skatu tādu, kā mēs to varētu atrast Āfrikā. Ja mēs paskatāmies uz to no psiholoģijas viedokļa, tas liecina par dziļāku Neapziņas līmeni nekā tas, kas notiek Tuvajos Austrumos cilvēka veidotā kanālā. Tāpēc mēs varam pieņemt, ka Ego attīstība zēnā laužas ārā ar lielāku spēku. Vēl vairāk, cīņa trako ap kanālu, ko veidojis

cilvēks kā zinātnisku projektu. Ņemot visu to vērā, šķita acīmredzami svarīgi zēnu dažādi iedrošināt darīt kaut ko, kas varētu būt derīgs viņa profesijā vēlākā dzīvē.

Starp daudzām citā lietām, pats pēc savas iniciatīvas viņš uzcēla mazu trošu dzelzceļu, kas savieno viņa drauga māju ar viņējo. Lai kā, viņš pārrunāja visus savus plānus ar mani un es piedāvāju viņam palīdzību, lai to pabeigtu. Funikulers it kā attēloja saikni ar ārējo pasauli, kas bija ļoti vajadzīga viņa nākotnei.

Skola, kura bija sagādājusi tik daudz uztraukumu sākumā, tikpat kā vairs nebija problēma. Viņš strādāja ar neatlaidību mācību priekšmetos, kas bija sagādājuši daudz raižu. Draudi tikt pārceļam uz citu klasi bija pagājuši. Pat, ja viņš nebija izcils skolēns, viņš noteikti bija sagatavots nākotnes profesionālām vai amata apmācībām. Pēdējā bilde (sk. 22. attēlu), kuru viņš izgatavoja terapijas laikā, rāda kalnu, kas atdala Cīrihes ezeru no Greifenas ezera. Dažas mājas nozīmē ciematus, un cilvēki to tuvumā ir to iedzīvotāji. Ceļš vijas ap kalnu. Augstajā punktā, pārejas virsotnē, tā sakot, sēž zēns. Viņš sēž pilnīgi brīvs uz kalna, vietā, kur ir viņa māja. Tas rāda, ka pielāgošanās pasaulei ir notikusi. Bilde rāda to spēku transformāciju, ko izteica agresija sākotnējā attēlā. Tās bija ietekmes, kas bija traucējušas bērna attīstībai. Kur kareivji bija cīņā ielenkuši kalnu un bija nobiedējuši zēnu uz soliņa zem papeles, tur tagad stāvēja cilvēki, kuri varēja mierīgi darīt savu darbu. Zēns, kurš sevi redzēja pirmajā attēlā šauri norobežotā mājā, kuru ielēnca kara troksnis, tagad gaidīja autobusu uz kalna tuvu ielas malā, kas, kā viņš teica, izvedīs viņu ārā pasaulē.

22. attēls. Kristofs tagad atgriežas savā kalnā brīvībā un drošībā. Viņš gaidpilni gaida „.. autobusu, kas aizvedīs mani pasaulē”

Vēres

11. C. G. Jung, Psychology and Religion: East and West, *Collected Works*, Vol. 11. (New York: Pantheon Books, Inc., 1963), 276.
12. E. Neumann, *The Child*. (New York: G. P. Putnam's Sons, 1973).

3. NODAĻA. KIMS: Mācīšanās problēmas

12 gadīgs zēns

12 gadīgais Kims nezināja, kā gūt prieku savā dzīvē. Tēvs viņu raksturoja kā vientuļu, attālinātu no sabiedrības, bez draugiem un bieži garlaikotu. Spēles viņam neinteresēja jau no agras bērnības. Šad un tad viņš izlasīja kādu grāmatu, bet bez jebkādas lielas intereses. Pieaugušo sabiedrībā viņš jutās ļoti labi. Viņa apgērbs vienmēr bija kārtībā un mati glīti sasukāti. Kaut arī viņš atstāja ļoti kārtīga zēna iespaidu, tēvs uztraucās par Kimu. Zēna pirmie skolas gadi pagāja bez lielām grūtībām. Pakāpeniski viņa attālināšanās no sava vecuma biedriem kļuva redzamāka. Dažreiz šķita, ka viņa mācīšanās spējas traucētas. Tika pārbaudīts Kima intelekts un tika atrasts, ka tas ir viduvējs. Viņš uzsāka terapiju bez redzamām sekmēm. Terapeits ieteica sūtīt viņu uz internātskolu, kur, cerams, viņam būtu vieglāk atrast sava vecuma draugus, ar kuriem viņš varētu piedalīties sportā un spēlēs. Kima tēvs negribēja šķirties no dēla. Kopš sievas nāves pirms dažiem gadiem, viņš bija Kimam ļoti pieķēries.

Šeit tad arī sākas Kima stāsts. Divu gadu vecumā viņš zaudēja māti. Aukle uzņēmās audzināt Kimu un viņa jaunāko brālīti. Sešus gadus viņa spēlēja mātes lomu diviem zēniem un abi viņu mīlēja. Tas bija tēvs, kurš cieta visvairāk no sievas zaudējuma. Laiks nespēja dziedēt viņa brūces, un viņa sāpes auga augumā. Viņš devās prom no vietas, kur viņš bija nodibinājis ģimeni un kur bija viņa darbs. Daudz ļaunāks bija fakts, ka viņš nevarēja izlemt par citu darbu. Viņu vajāja pastāvīgs nemiers, un nemiers ir nedrošība. Kā viņš varēja šajos

apstākļos nodrošināt saviem zēniem drošību? Tādejādi, pēc terapeita ieteikuma, jaunākais dēls tika aizsūtīts uz internātskolu. Kima tēvs gribēja saglabāt to, kas bija palicis pāri no ģimenes, paliekot kopā ar savu vecāko dēlu. Tā bija pilnīgi saprotama cilvēcīga vēlēšanās, kurai, pēc manām domām, vajadzēja piepildīties, ja vispār tas bija iespējams.

Pēc intelekta un spēju līmeņa, 12 gadīgais Kims tika ieskaitīts vidusskolas pirmajā kursā koledžas sagatavošanas programmā. Viņš nebija izcils skolēns. Latīņu valoda viņam šķita visgrūtākā. Jautājums, ko satrauktais tēvs man uzdeva, bija: "Vai mans dēls būs spējīgs mācīties vidusskolā, nešķiroties no manis?". Ir pārāk daudz gaidīt no terapeita atbildi uz šādu jautājumu ar „jā” vai „nē”. Nekas nav sarežģītāks, delikātāks un dažādām ietekmēm pakļaujamāks priekšmets kā psihe. Tomēr psihe spēku attīstība sākas, kad parādās brīva un arī aizsargāta vieta. Tikai tad psihe iespējas kļūst redzamas. Kad psihe iespējas parādās, mēs bieži to uztveram kā brīnumu. Psihei ir raksturīga tendence ārstēt pašai sevi. Terapeita uzdevums ir sagatavot ceļu šai tieksmei. Tā būtu galēja pārdrošība uz šīs tendences pamata apgalvot, ka šo ceļu var atrast katrā gadījumā. Tomēr, kamēr vien šķiet, ka ir iespējama izārstēšanās, katrs gadījums ir tā vērts, lai par to pacīnītos.

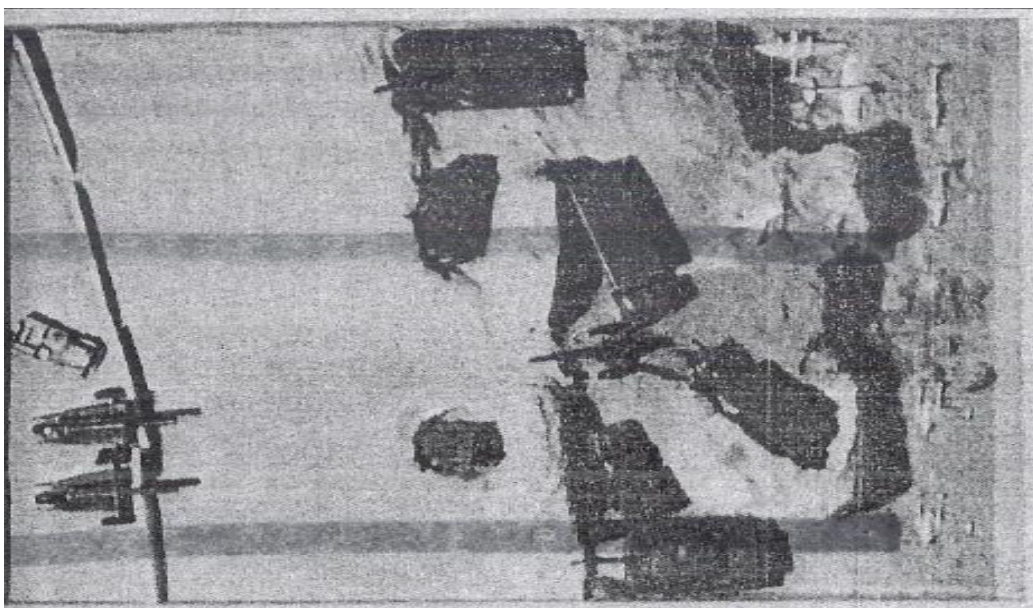
*Psihei ir
raksturīga
tendence ārstēt
pašai sevi.
Terapeita
uzdevums ir
sagatavot ceļu šai
tieksmei.*

Kad Kims iegāja manā terapeita istabā pirmo reizi, viņš manī radīja vairs ne jauna cilvēka iespaidu. Es jutu, ka tas, kam bija nozīme viņa dzīvē, bija apslēpts dziļi viņā.

Kims ļoti pieklājīgi sasveicinājās ar mani, tomēr ar zināmu ziņkāri. Likās, ka nekas nespēj izjaukt viņa pareizo attieksmi un rīcību. Es biju pārliecināta, ka viņš pagaidām nespēlēsies. Es pat neuzdrošinājos viņam to palūgt. Tas viņu padarītu vēl nesasniedzamāku un, iespējams, ievainotu viņa pašcieņu.

Mēs runājām par skolu un Latīņu valodu, bet pēc brītiņa viņš sāka žāvāties. Tas bija viņa pilnīgā intereses trūkuma vislabākais izteiksmes veids. Tāpēc es sapratu, ka privāta mācīšana nepalīdzēs. Pat tēmas mainīšana neuzlabotu situāciju. Šī vienaldzība bija vienpusējas attīstības izteiksme, kuras cēlonis vēl bija jāsameklē.

Kad Kims atnāca uz otro nodarbību, viņš jau uzvedās mundrāk. Viņš man uzreiz pajautāja, vai viņš var uzcelt barikādi manā smilšu kastē. Pārsteigta par viņa paša ierosinājumu spēlēties, es parādīju viņam figūras, ko viņš varēja lietot. Kaut kas, kas šķita neiespējams, sāka realizēties. Vispirms viņš uzmanīgi sajauca smiltis ar ūdeni tā, lai varētu viegli veidot (sk. 23. attēlu).

23. attēls. Mazās spēku trīsvienības potenciāls saduras ar Kima dziļi iesakņojušamies bailēm un viņa neveiksmīgo radošumu

Tad ar neticamu aizrautību viņš uzcēla sienas, kas veidoja veselu barikāžu sistēmu. Precīzi apsverot, viņš sāka izvietot smagos ieročus, tādus kā tankus, lielgabalus un bumbvedējus, kā izrādījās, aizsardzībai. Vispirms viņš atstāja vienu smilšu kastes pusi tukšu. Tikai pēc tam, kad viņš bija sevi atkal un atkal pārliecinājis, ka ieroči nebija redzami no otras puses, Kims bija apmierināts ar otras malas piepildījumu. Tad viņš pievērsās kreisajai pusei. Diezgan ātri viņš novietoja trīs vieglās artilērijas vienības aiz ļoti vāja skārda mājokļa. Viņš apskatīja visu kopainu. Gandrīz nemanot viņš pievienoja pēdējo lidmašīnu, par kuru viņš paskaidroja, ka tā ir notriekta uzmanīgi celtajā aizsardzības sistēmā.

Pretstatīto spēku lauku nevienlīdzība radīja manī vienīgo jautājumu, kuru es uzdevu zēnam stundas laikā. „Vai šīs trīs vājās artilērijas vienības patiešām var stāties

„Vai šīs trīs vājās artilērijas vienības patiešām var stāties pretī smagajiem ieročiem?”

Viņa atbilde bija: „Nekad nevar zināt”.

pretī smagajiem ieročiem?” Viņa atbilde bija: „Nekad nevar zināt”. Šie vārdi mani dziļi aizkustināja, jo neapzināti viņš izteica savas izārstēšanās iespēju.

Notriektā lidmašīna parādīja viņa situāciju. Līdz šim visa viņa dzīve bija virzīta uz apziņu. Viņš bija inteligents. Viņš varēja mācīties. Viņš bija apguvis sociālās manieres un viņš bija spējīgs piemēroties visam, kas tika uzspiests no ārienes. Tomēr, radošums viņā, tas, kas tiešām veido cilvēka būtību- bija gandrīz apspiests. Sākuma pubertātes

fāzē ir ārkārtīgi svarīgi, lai pieeja iedzimtajiem enerģijas avotiem garantē personības attīstību neskartu. Kima gadījumā šis bija apdraudēts jau no agras bērnības. Piedzimis no dzemdes drošās vietas pasaulē, bērns joprojām ilgu laiku prasa mātes aizsardzību. Caur mātes rūpēm un, pāri visam, caur viņas mīlestību, māte iedveš drošības izjūtu bērnam. Šī ir vienīgā drošība, kas bērnam vajadzīga, lai attīstītos saskaņā ar savām iespējām. Ja māte ir zaudēta, bērns ieraujas sevī. Lai aizsargātu sevi pret ārējās vides ietekmi, viņš uzceļ valni ap savu visdziļāko būtību. Bailes noslēpjas aiz šī valņa. Kad tās kļūst pārāk lielas, tās pārvēršas agresijā. Ja agresijai nav veida kā izpausties un tā ir apspiesta, tā uzsūc tik daudz iekšējās enerģijas, ka maz kas paliek pāri priekš kaut kā jauna dzīvē. Kad tā notiek, bērns atsakās funkcionēt, kad „pārāk daudz” no viņa tiek prasīts. Prasība sākt mācīties Latīņu valodu Kimam bija „pārāk daudz”. Ir viegli saprast, kā jūtīgs bērns, kuru nobiedējusi prasība, kas šķiet pārāk liela, var zaudēt drosmi un izrādīt intereses trūkumu par to, ko viņam liek darīt. Tas rada problēmas vecākiem un skolotājiem tieši tāpat.

Notriektā lidmašīna smilšu paplātē bija Kima bezcerības paudēja šajā situācijā. Lidmašīna gulēja tajā teritorijā, kur apspiestā agresija bija attēlota smago ieroču

*Notriektā lidmašīna
smilšu paplātē bija
Kima bezcerības
paudēja šajā
situācijā. Lidmašīna
gulēja tajā teritorijā,
kur apspiestā
agresija bija attēlota
smago ieroču veidā
aiz aizsargvalņa.*

veidā aiz aizsargvalņa. Šādā veidā Kims dzīvoja līdz pirmās smilšu bildes brīdim. Patiesībā, šī smilšu bilde, viņa pirmā patiesi radošā spēle,- sāka atdzīvināt viņa nocietināto uzvešanos. Trīs vieglās artilērijas vienības aiz nereālās celtnes attēloja Kima nobloķēto

dinamiku. Tas, ka to tur bija trīs, man šķita svarīgi, jo trīs ir dinamisks skaitlis. Kad vien mēs satiekam skaitli trīs, mēs to asociējam ar notikumu gaitu, kuriem ir sākums un galamērķis. Pasakās, piemēram, mēs zinām, ka ir trīs grūti uzdevumi, kas jaunam cilvēkam jāpaveic, lai iekarotu savu princesi un galu galā iegūtu karaļvalsti.

Tālākā simboliskā nozīmē skaitlis „trīs” satur atslēgu, kā šo spēju sasniegt. Kopš senseniem laikiem skaitlis trīs tiek uzskatīts ne tikai kā dinamisks spēks, bet to arī definē kā svētu. Tūkstošiem gadu pirms Kristietības dievišķa rakstura darbības saistīja ar skaitli „trīs”.

Tādejādi skaitlis trīs šķiet saistīts ar pārdabisku spēku. Savā psiholoģiskajā *Trīsvienības dogma* interpretācijā Junga saka: „Trīsvienība ir arhetips, kura dominējošais spēks ne tikai veicina garīgo attīstību, bet šad un tad var uzspiest to.”

Šīs dievišķās enerģijas bija pazīstamas mūsu zēnam. To aizsardzībā viņam radās iespēja pārvarēt savu acīmredzamo vājumu, kas būtībā bija lielāks nekā viņa Ego. Radās cerība uzvarēt viņa nepārvaramās agresijas. Terapeitam ir aizraujoši pārtvert šos spēkus, kad tie parādās bērņā. Terapeitam vajag aizsargāt tos, lai veicinātu to iespēju kļūt operatīviem.

Atkal un atkal mani dziļi aizkustina atklājums, cik tuvu bērna psihe ir garīgajiem un dziedinošajiem spēkiem. Bērna vienkāršie vārdi: „Nekad nevar zināt,” tajā pašā laikā bija dziļas pasaules gudrības izteiksme. Kima vārdi man atgādināja ķīniešu sāgu Lao- Tse. Lao- Tses Tao teh Ching 76 nodaļā mēs atrodam derīgu atgādinājumu cilvēkiem gan rietumos, gan austrumos.

„Cilvēks, kad viņš ienāk pasaulē,

ir maigs un vājš,

Un kad viņš nomirst,

viņš ir sīksts un stiprs

Tāpēc sīkstie un stiprie ir

nāves pavadoni,

Maigie un vājie

ir dzīves pavadoni.

Tāpēc

Ja ieroči ir stipri, mēs neuzvarēsim.

78. nodaļā:

„Tas, kurš ir vājš, iekaro to, kas ir stiprs,

Un kas ir maigs, iekaro to, kas ir sīksts

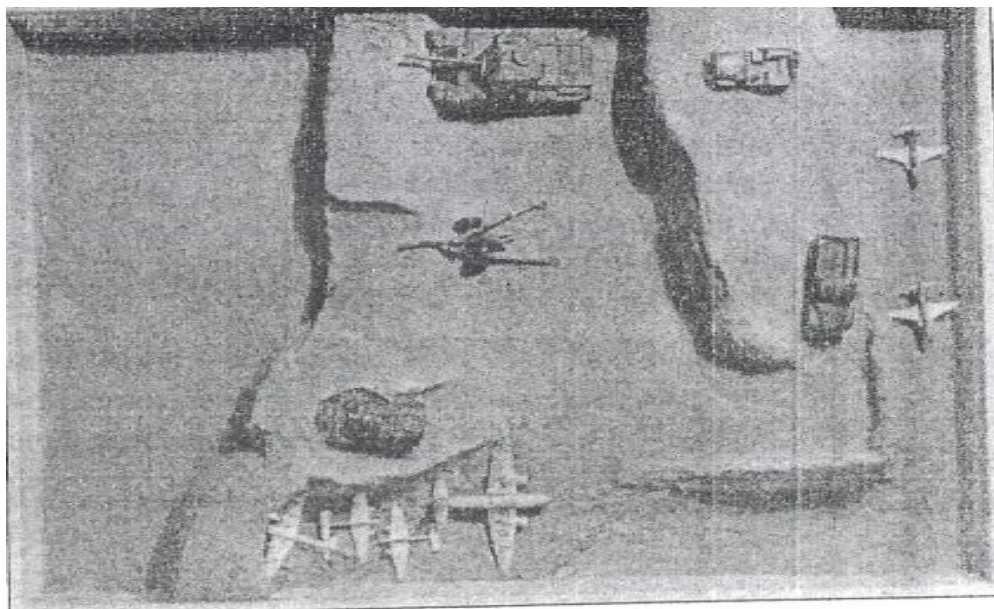
Visiem pasaulē tas ir zināms, bet neviens negrib rīkoties šādi.”

Lao-Tse izsaka iespēju, ka vājais var triumfēt pār stipro. To ir pierādījuši daudzi piemēri vēsturē, kur ar savu dziļo ticību vājie ir ieguvuši nepieredzētu spēku, kas bieži ved uz uzvaru.

Kad Kims atnāca uz nākošo nodarbību, viņš gribēja uzcelt vēl vienu bastionu (sk. 24. attēlu).

Iepriecināta par viņa vēlēšanos spēlēt un satraukta par to, kā viņa stāvoklis attīstīsies, es ļāvu viņam darīt, kā viņš vēlas. Tika pagatavota nākošā barikāde, bet kaut kādā brīvākā formā. Kad viņš uz

to paskatījās, viņš teica:” Šis nav uzcelts tāds kā iepriekš.” Faktiski, sienas vairs nebija tik augstas. Šķita, ka Kims jau bija sācis nojaukt aizsargājošās sienas.

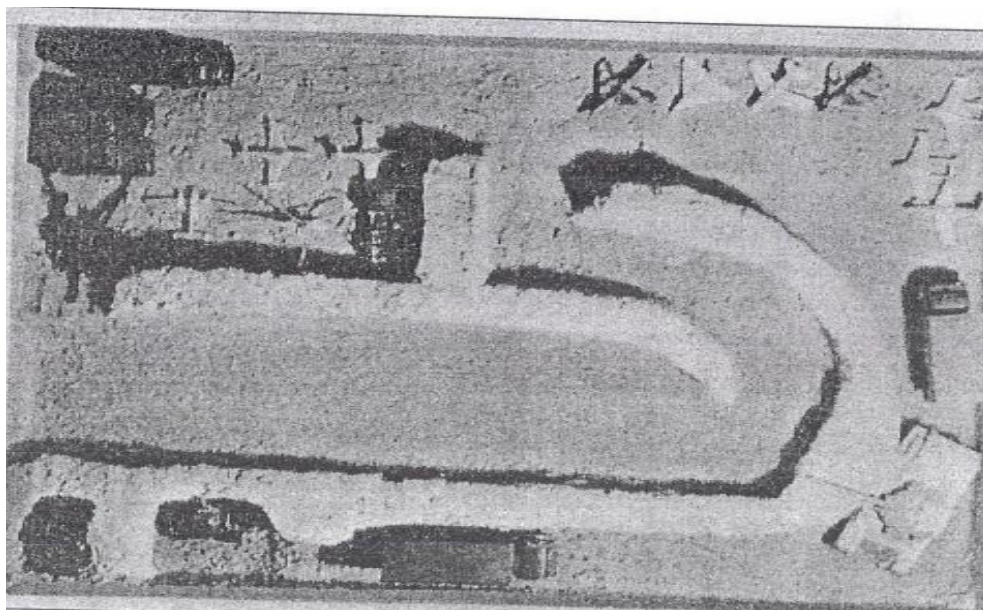
24. attēls. Kima aizsardzība mazinās līdz aizsarg barikādes sarūk

Nākošajā stundā Kims bez kavēšanās gāja uz smilšu kasti (sk. 25. attēlu). Sienas atkal tika celtas, bet šoreiz tās veidoja starta ceļu. Aiz sienām lidmašīnas un bumbvedēji bija gatavi pacelties. Starta ceļš bija liels un plats. Tas bija virzīts uz kreiso pusi uz viņa vēl nepieredzēto iespēju pusi. Tas nozīmēja, ka ceļš tagad bija atvērts viņa neparasti spēcīgajai agresijai. Šķēršļi bija aizvākti.

Kā tas varēja gadīties zēnam, kurš nekad savā dzīvē nebija apzināti kaut ko iznīcinājis? Es uztraukti gaidīju atbildi.

Nākošajā seansā Kims vairs negribēja spēlēties smiltīs. Kad es viņam pajautāju, ko viņš grib darīt, viņš paskatījās apkārt un atklāja dažas šautriņas. Viņš meta tās mērķi, kas bija paredzēti šautriņām.

Tomēr pēc kāda laika tas viņu garlaikoja, un viņš sāka mest šautriņas pret manu svaigi krāsoto paneļu sienu. Kims to darīja ar tādu enerģiju, ka skali krita no koka sienām. Varbūt par lielu uzjautrinājumu viņam, es ļāvu viņam darīt, kā viņam patīk. Pirmoreiz viņa sejas vaibsti noskaidrojās. Tas, ka es nevainoju viņu, kā arī neteicu; „Tas ir briesmīgi, kā tu demolē manu istabu!”, deva Kimam pārliecību, ka šeit bija kaut kas, kas varētu viņam palīdzēt.

25. attēls. Sienas liecina par bēgšanu, kad Kima intensīvās agresijas enerģijas gatavojas atbrīvoties

Spēle ar šautriņām vēl nebija viss. Maza gaisa pistole viņam šķita pievilcīgāka. Vēlreiz viņš sāka šaut mērķī un likās, ka viņš to dara ar patiku, bet viņš gribēja taisīt troksni, dzirdēt šķindoņu. Tajā brīdī man iesāvēs prātā doma. Mēs gājām kopā cauri viņa pagrabam, kur atradās daudzas tukšas pudeles. Tās varēja sašaut pa daļām. Dažas stundas šī aktivitāte bija viņa lielākais prieks. Tomēr tā beidzās, kad vairs nebija pāri palikusi neviena pudele. Tagad viņam bija cita

vēlēšanās. Viņš gribēja nošaut lejā lustru pilsētās teātrī. Katrs varēja saprast, cik milzīga agresija joprojām bija zēnā. Ka šāda vēlēšanās nevarēja piepildīties, bija skaidrs pat viņam, bet viņš no visas sirds gribēja salauzt kaut ko, kas bija vesels. Tā kā es jutu, ka viņa agresijas sāka meklēt mērķi, es ļāvu viņam izvēlēties kādu priekšmetu mūsu istabā. Mežonīgums, kas bija atradis izpausmes veidu vienkāršā trokšņa taisīšanā, pakāpeniski atkāpās dibenplānā. Viņš skatījās apkārt, līdz viņa acis apstājas pie maza četrkantaina koka galda leļļu mājā. Viņš jautāja man, vai drīkst šaut uz to. „Jā, tu vari to darīt”, es teicu.

Vispirms varētu likties, ka mazais leļļu mājas galda galda bija diezgan pieticīgs mērķis, salīdzinot ar lustru. Galds, kā kvadrātveida priekšmets, tomēr nozīmēja veselumu.

Instinktīvi zēns bija piesavinājies veseluma simbolu. To darot, viņš tiecās uz centrēšanos, un es ļāvu darīt viņam, kā viņš vēlējās. Tas, ko es redzēju aiz viņa destruktīvisma, varēja nebūt uzreiz pamanāms. Tagad es gribētu vēlreiz citēt dažas domas no Tālajiem Austrumiem tālākai ilustrācijai. Es domāju par loka šaušanas reliģisko nozīmi Japānā. Loka

Instinktīvi zēns bija piesavinājies veseluma simbolu. To darot, viņš tiecās uz centrēšanos, un es ļāvu darīt viņam, kā viņš vēlējās. Tas, ko es redzēju aiz viņa destruktīvisma, varēja nebūt uzreiz pamanāms.

šaušanas māksla tur praktizē daudzi dzenbudisma meistari. Tas nav par asiņainu strīdu ar dzīvu pretinieku. Tas ir reliģisks vingrinājums, strīds ar sevi. Kad kāds tēmē uz mērķa centru, viņš tēmē uz savu paša centru. Šādā veidā šāvējs mēģina sasniegt pats savu centru. Šī bieži ir

sāpīga trenēšanās, kas ilgst gadiem. Herrigels saka par to *Budismā un loka šaušanas mākslā*:

„Sacensība sākas ar to, ka šāvējs tēmē pats uz sevi, un tomēr ne uz sevi, un ka viņš var trāpīt pats sev un tomēr ne pats sev, būdams tēmētājs un mērķis vienlaicīgi, ir arī agresors un upuris. Loks un bultas paši par sevi ir tikai atrunāšanās, kas varētu notikt arī bez viņiem. Tas ir ceļš uz mērķi, ne mērķis pats par sevi.”

Šeit mēs skaidri piedzīvojam to, ko es minēju iepriekš. Kvadrātveidīgais galds parādās, kad tiek meklēta centrēšana kā veseluma izjūta. Zēns bija gan agresors, gan upuris. Viņam vajadzēja trāpīt tām īpašībām, kas viņam traucēja attīstīties. Darot to, viņš trāpīja pats sev. Izdarot šo darbību, viņš aizvietoja veco attieksmi ar jaunu.

Maza figūra, kas piederēja pie smilšu spēles, bija viņa nākamais mērķis. Tā attēloja cilvēku, kas, kā Jungs saka, parādīja īsti personisku attieksmi. Šai figūrai bija tik nevainojams izskats no ārpuses, ka tā neļāva saprast, kas notiek iekšienē. Viņš nolika šo mazo figūru uz māla pikas un iznīcināja to pilnīgi ar šāvieniem. Tā darot, viņš noteikti pārvarēja to pašu attieksmi, ko viņš bija līdz šim izrādījis pats. Man jāatzīst, ka man bija jāpajautā pašai sev, vai es nebiju gājusi par tālu, ļaujot tam notikt. Es gandrīz baidījos, ka viņš varētu gribēt šaut uz dzīviem cilvēkiem.

Nākošajā dienā es jautāju Kima tēvam, kādu iespaidu šie notikumi atstāja uz zēnu. „Kaut kas neparasts notika vakar vakarā,” viņš ziņoja, „pirmoreiz kopš agras bērnības Kims mani noskūpstīja, ejot

gulēt.”Beidzot kaut kas bija salūzis zēna aukstajā attieksmē. Viņš pats bija iznīcinājis savu masku. Emocijas un jūtas bija izlauzušās no blokādes. Rezultātā, viņš varēja apskaut savu tēvu.

Tas aizkustināja mani pat vēl vairāk, jo es zināju, ka tēvs pats nebija spējīgs spontāni parādīt dēlam pats savas jūtas. Tēvs bija pārlietu priecīgs, ka tas bija zēns, kurš piegāja pie viņa.

Tādejādi, bija pienācis mirklis, kad negatīvā agresija bija adekvāti novērsta. Bieži nav viegli uztvert šo izšķirošo mirkli, bet tas ir viens no svarīgākajiem mirkļiem terapijā. Ja terapeits to nepamana, pastāv briesmas, ka enerģijas, kas tikapalaistas valā, kļūs pastāvīgi postošas. Šī iemesla dēļ ir ārkārtīgi svarīgi, lai no jauna pamodinātās enerģijas terapeits uztver un vada konstruktīvā veidā.

*Tādejādi, bija
pienācis mirklis, kad
negatīvā agresija bija
adekvāti novērsta.
Bieži nav viegli
uztvert šo izšķirošo
mirkli, bet tas ir viens
no svarīgākajiem
mirkļiem terapijā.*

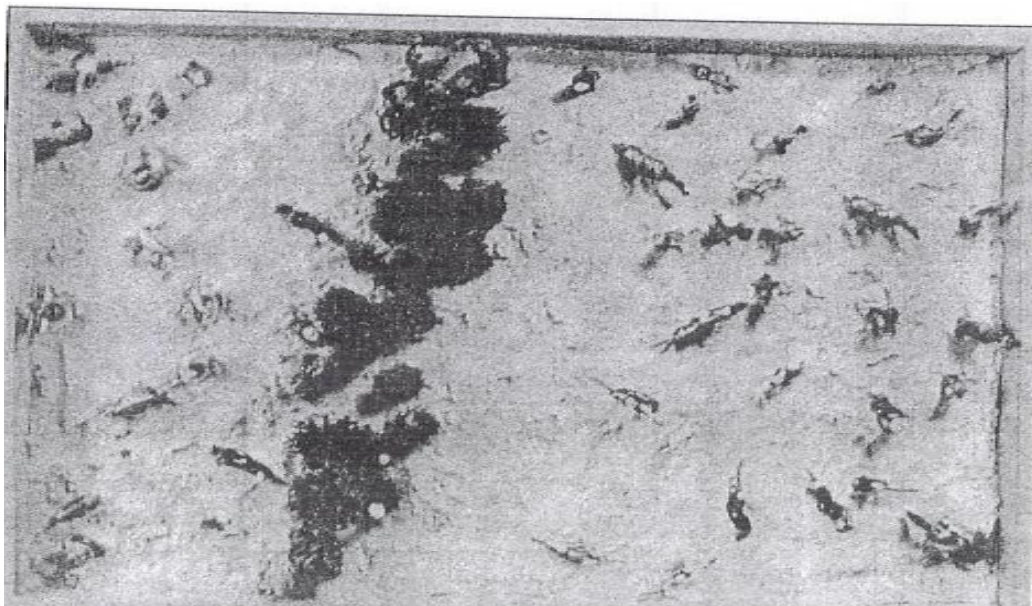
Nākošajā stundā Kims atklāja deglampu. Vispirms viņš uzjautrinājās dārzā, ļaujot degvielai no baterijas pilēt uz grīdas, lai viņš var to pēc tam aizdedzināt. Viņš radīja daudzas mazas liesmas, un, es pieļauju, tā bija ļoti aizraujoša rotaļa. Tomēr tas nebija tas, ko es gaidīju šajā mirklī. Tāpēc es, pirmoreiz terapijas laikā, iejaucos, lai vadītu viņu.

Es paskaidroju viņam, ka deglampa ir ļoti derīgs instruments, ar kuru var, piemēram, no koka notīrīt veco krāsu. Mana māja bija celta viduslaikos. Tajā laikā vēl bija daudz siju, kas bija krāsotas riebīgā krāsā. Kopā mēs mēģinājām notīrīt krāsu ar deglampas liesmojošo strūklu. Tagad bija interesanti! Entuziasms par šo spēli, kas pārvērtās

darbā, turpinājās stundām. Tās pašas enerģijas, kas izšķīdināja krāsu ar liesmu, acumirkli atstāja pozitīvu iespaidu tāpat kā skaistais vecais koks, kas atjaunojās.

Man šķita, ka ir pienācis brīdis jaunam smilšu attēlam un Kims pieņēma šo piedāvājumu ar prieku (sk. 26. attēlu).

26. attēls. Kims pārdzīvo arhetipiskās ģimenes pozitīvās kvalitātes, pieskaroties Patībai. Četru māšu viengabalainība nodrošina drošu pamatu, kas viņam nepieciešams, lai sadziedētu traumu

Ar patiku es redzēju, ka tanki vairs netika aiztikti. Pirmoreiz attēlā parādījās krāsas, koki un cilvēki. Tur, kur bija ierīkoti stipri vaļņi, tur tagad stiepās rets mežs pāri visai ainavai. Es neticēju savām acīm! Pa kreisi no tā četras indiāņu sievietes ar bērniem uz rokām sēdēja ap ugunskuru.

Arhtepiska ģimenes situācija bija atdzīvojusies. Kas bija salauzts agrā bērnībā, sāka atkal savienoties! Tam, kas bija attīstījies negatīvā

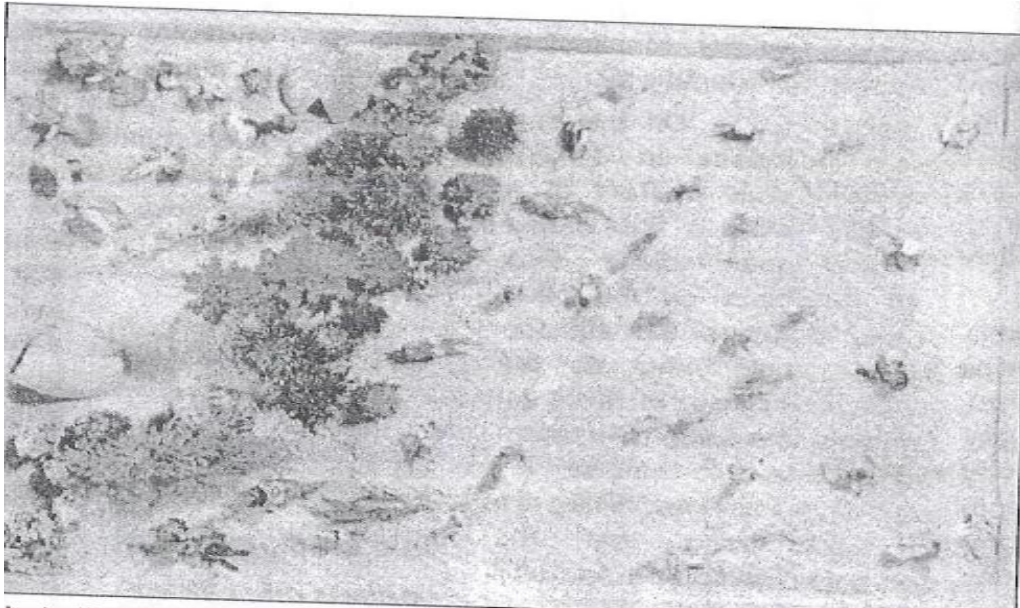
virzienā gadiem ilgi un kam bija jāpazūd simboliskā salauzta četrstūrainā galda formā, tagad sāka izpausties brīnišķā veidā . Tajā pašā pusē četri indiāņi tērpti pilnā spalvu formā majestātiski stāvēja ciltis emblēmas priekšā, kamēr mazā meža otrajā pusē notika cīņa starp kovbojiem un indiāņiem. „Ko indiāņi emblēmas priekšā nozīmē?” es jautāju. Viņš atbildēja: „Viņi lūdzas, lai cīņa priekš viņiem beigtos labi”.

Nav šaubu, ka simbolisms šajā bildē ir tas, ko Jungs sauc par „Es” izpausmi. Četras mātes, kā simboliska bērnišķīgas viengabalainības izpausme visveiksmīgākajā nozīmē, rāda pārmaiņu, kas notika zēnā. Bezgalīgā nedrošība, kam viņš bija pakļauts līdz šim, tagad, uz šīs pilnās un saliedētās ģimenes pamata, mainījās uz iekšējo drošību.

Mani dziļi aizkustināja šī laimīgā pārmaiņa. No manas pieredzes, šāda pārmaiņa un atklāsme tiek piedzīvota kā dievišķa. Tas man vēlreiz tika apliecināts lūdzošo indiāņu veidā. Dzīve, īpaši pubertātes vecumā tiek uztverta kā cīņa. Tomēr, ja šī cīņa tiek izcīnīta, balstoties uz dziļi iesakņojušos drošību, kas satur dievišķu kvalitāti, tā attīsta un nostiprina

Dzīve, īpaši pubertātes vecumā tiek uztverta kā cīņa. Tomēr, ja šī cīņa tiek izcīnīta, balstoties uz dziļi iesakņojušos drošību, kas satur dievišķu kvalitāti, tā attīsta un nostiprina pilnīgu personību.

pilnīgu personību. Pēc nedēļas Kims izveidoja līdzīgu bildi (sk. 28. attēlu), kas padziļināja iepriekšējās radīto iespaidu. Tur, kur iepriekš bija sēdējušas četras indiāņu sievietes, tagad astoņas indiāņu figūras ar ceremoniālām pīpēm mutēs sēdēja apkārt ugunskuram aplī, kamēr dažas indiāņu sievietes kaut ko gatavoja, un dažām rokās bija bērni. Šeit bija sasniegta centrēšana.

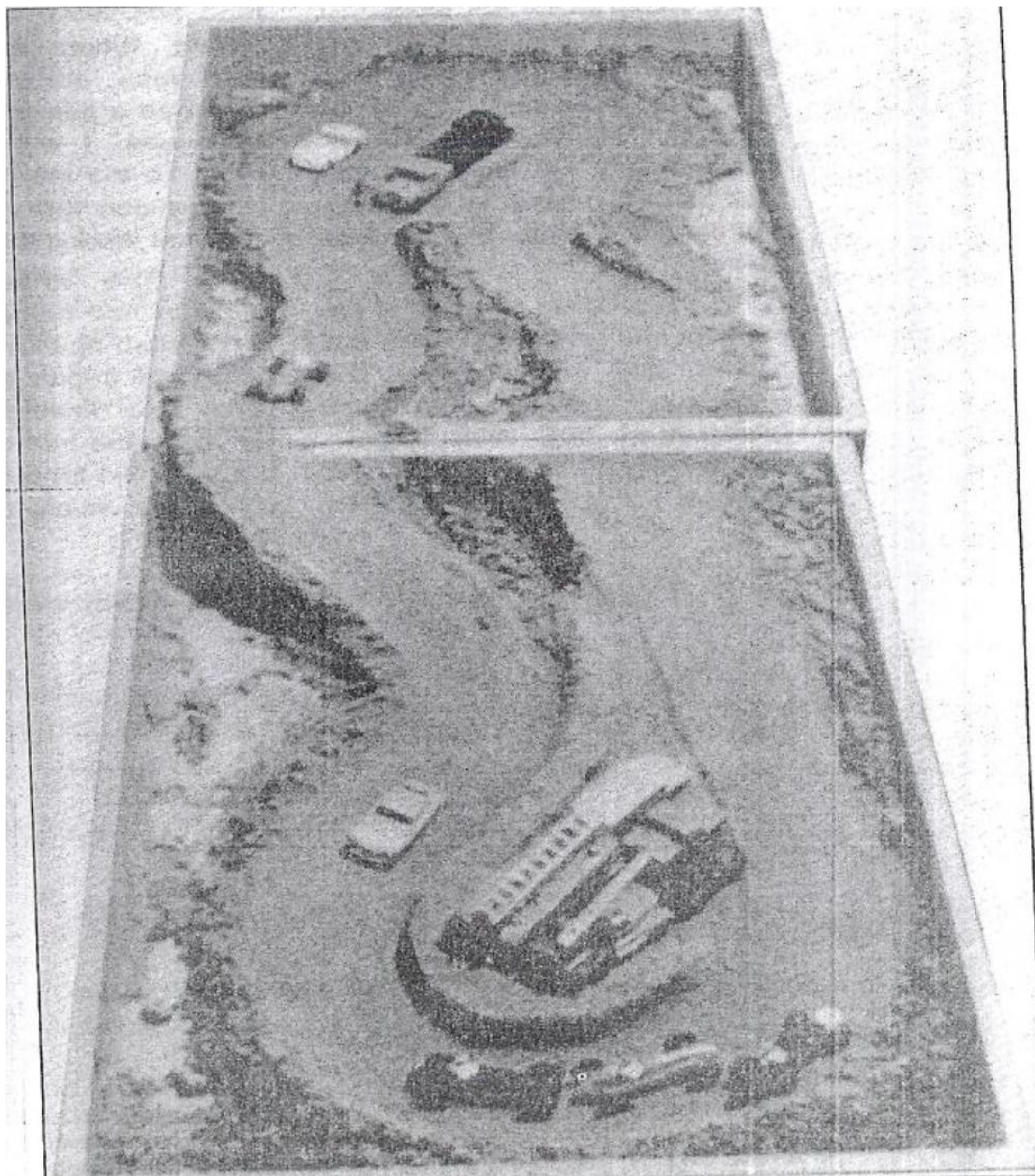

27. attēls. Veselīga Ego attīstība ir ierosināta, kad Kims nostiprina savu garīgo centru „Es” manifestācijā

Skaitlis četri reprezentē kopumu un daudzās kultūrās ir saistīts ar zemi. Tādejādi tas norāda uz realitāti. No otras puses, aplis nozīmē debesis kā kopuma simbolu un norāda uz garīgo.

Manuprāt, „Es” manifestācija, attēlota daudzās formās, bet visizteiksmīgāk aplī, nozīmē veselīga Ego attīstības sākuma punktu. Tas ir iedzimto personības īpašību atvēršanās sākums. Kima veselīga attīstība tagad likās drošībā. Pirmās veselīgas attīstības izpausmes prasa rūpes un aizsardzību, gluži kā jaundzimušais mazulis. Tāpēc ir nepareizi šajā brīdī atbrīvot bērnu no terapijas. Šajā laikā iespējas attīstībai, kuras iepriekš nomāca bailes un tika piedzīvotas kā agresijas, ir atbrīvotas. Tās tikai tagad vajag vadīt. Ar rūpīgu vadību uzdevumi, kas agrāk šķita neiespējami un talanti, kas nevarēja izpausties, var pēkšņi viegli īstenoties.

Daudzās enerģijas, kas zēnā tagad bija pamodušās, bija labi redzamas bildē, kurai viņš izmantoja smilšu kaste (sk. 28. attēlu). Kima iespējamā adaptācija ārējā pasaulē ir nodrošināta šajā lielajā, mierīgajā sacīkšu trasē.

28. attēls. Kima iespējamā adaptācija ārpusaulē ir nostiprināta šajā lielajā sacīkšu trasē

Šīs bija mašīnu sacīkstes, kurās viņa mīļākā mašīna bija vadībā. Ar saviem spēcīgajiem motoriem sacīkšu mašīnas personificēja viņa atbrīvotās enerģijas. Tās pārvietojās droši neapdraudētos, mierīgos skrejceļos. Ja tām gadītos nobraukt no ceļa, ugunsdzēsēju mašīna, Sarkanais Krusts un transporta kravas automašīnas stāvēja gatavībā. Kur pirmajā bildē sadragāta lidmašīna gulēja, norādot uz nelaimīgu situāciju, tur tagad bija helikopters, kurš bija gatavs pacelties. Patiesībā, zēns bija izgājis caur trim psiholoģiskām pakāpēm. Acīmredzot tās bija norādītas ar skaitli trīs, vieglo ieroču veidā kreisajā pusē. Šeit ir simbolizēta agresiju izpausme, „Es” manifestācija un enerģijas avotu pozitīvā lietošana. Mērķis, karaļvalsts, ko mēs gribējām sasniegt, bija realizēts.

Kims guva prieku no konstruktīva darba. Viņš sadraudzējās ar daudziem un kļuva labs draugs savam tēvam. Tajā pašā laikā viņš sāka apmeklēt skolu. Šodien, sešus gadus vēlāk, un ilgi pēc terapijas pārtraukšanas, Kims liks savus gala eksāmenus, lai beigtu vidusskolu. Tagad, pats priekš sevis, viņš var atrisināt jautājumu, kas bija izrādījies tik grūts terapijas sākumā.

Vēres

13. C. G. Jung, Psychology and Religion: East and West, *Collected Works*, Vol. 11, (New York: Pantheon Books, Inc., 1973), 193
14. Lao-tse, Tao-te-king, *Das Buch von Sinn und Leben*, translated and annotated by Richard Wilhelm, Eugen Diederichs, (Dusseldorf/Koln, 1957).
15. E. Herrigel, *Zen in the Art of Archery*, (New York: Pantheon Books, Inc., 1953), 12.

4. NODAĻA. DANIELA: Pasivitāte

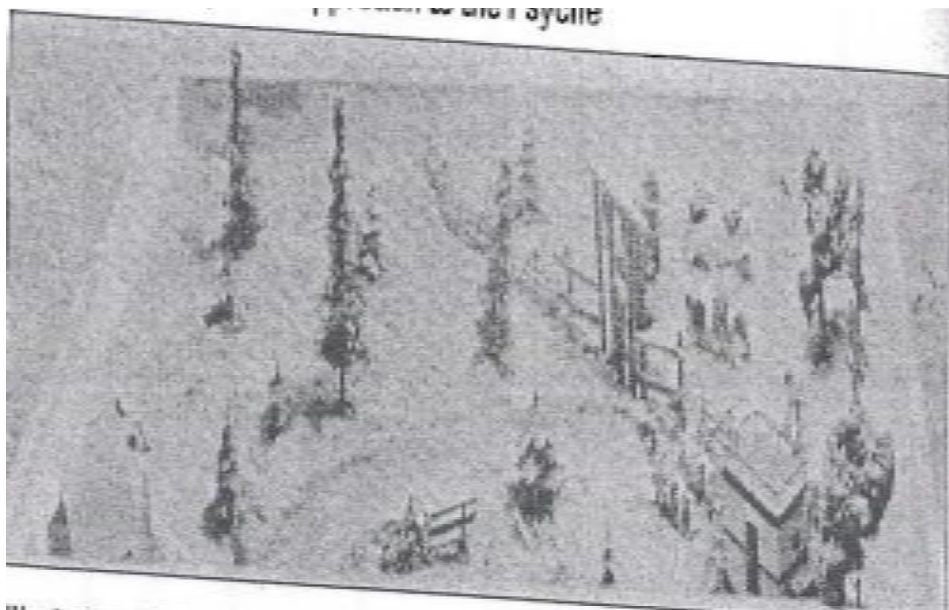
12-gadīga meitene

Danielas māte raksturoja savu 12-gadīgo meitu kā kautrīgu un nomāktu. Viņa teica, ka meitenei nav drosmes kaut kur doties bez viņas un ka Daniela pat nespēja palikt pa nakti pie vecmāmiņas viena. Māte teica, ka viņas meitai grūti sadraudzēties ar citiem bērniem un ka viņa ir diezgan vientuļa. Viņas skolotāja sūdzējās, ka bērnam nav nekādas intereses par piedalīšanos skolas pasākumos. Viņa ziņoja, ka par spīti tam, ka Daniela bija gara un fiziski stipra, viņa atstāja iespaidu, ka ir pilnīgi nevarīga skolniece. Skolotāja juta, ka Daniela ir pilnīgi nepiemērota akadēmiskajam vidusskolas līmenim, kuram viņa bija pieskaitīta, un skola grasījās likt viņai mācīties vieglāku studiju kursu. Danielas vecāki bija ļoti uztraukušies par šo priekšlikumu, tādēļ viņi atveda meiteni pie manis novērošanai.

Daniela labprāt piekrita manam ierosinājumam spēlēt ar manas kolekcijas figūrām. Viņa sāka, kā viņa teica, „...ļaujot govīm ganīties iežogotās ganībās” (sk. 29. attēlu). Ganību priekšā viņa novietoja karieti, ko vilka divi zirgi, kuru nagi iegrima dziļi smiltīs. Tieši zirgu priekšā viņa iezīmēja ielu, kas veda uz krogu, kas atradās pretējā pusē. Cilvēks iet uz krogu. Pie ielas zem koka ir sols, uz kura atpūsties.

Šķita acīmredzami, ka Danielas dzīves kariete ir nonākusi strupceļā. Zirgi tikai ar lielām grūtībām varēja tikt uz priekšu. Zirgu nagi ir iestiguši tuvu mātišķīgam rajonam, ko attēlo govis ganībās. Taka uz ārpusauli, šeit tas ir krogs, kas atvērts apmeklētājiem, – izrādās gara un nogurdinoša. Krogs atrodas tālākajā kreisajā stūrī tieši pretim

ganībām un karietei, norāda, ka bērnam vajadzīga pieeja saviem neapziņas, iekšējiem avotiem. Tas ir būtiski, ka Daniela to dara, lai varētu attīstīties adekvāti. Pie kroga stāv vīrieša figūra. Atšķirībā no mātes, kura iemieso pasauli mājās, tālu, īstajā vietā, šī vīrieša figūra attēlo Danielas attiecības ar apkārtējo pasauli.

29. attēls. Danielas attīstība ir apturēta dēļ viņas mātes nepieciešamības pēc kontroles, kad viņa tiecas atklāt savus iekšējos resursus

Kaut arī Daniela atstāja tādu iespaidu, ka viņa ir pilnīgi intraverta, viņa jau no paša sākuma ar mani jutās brīvi. Danielas vecākiem es ierosināju īslaicīgo terapiju, kurā es mēģināšu atbrīvot Danielu no viņas nomāktības.

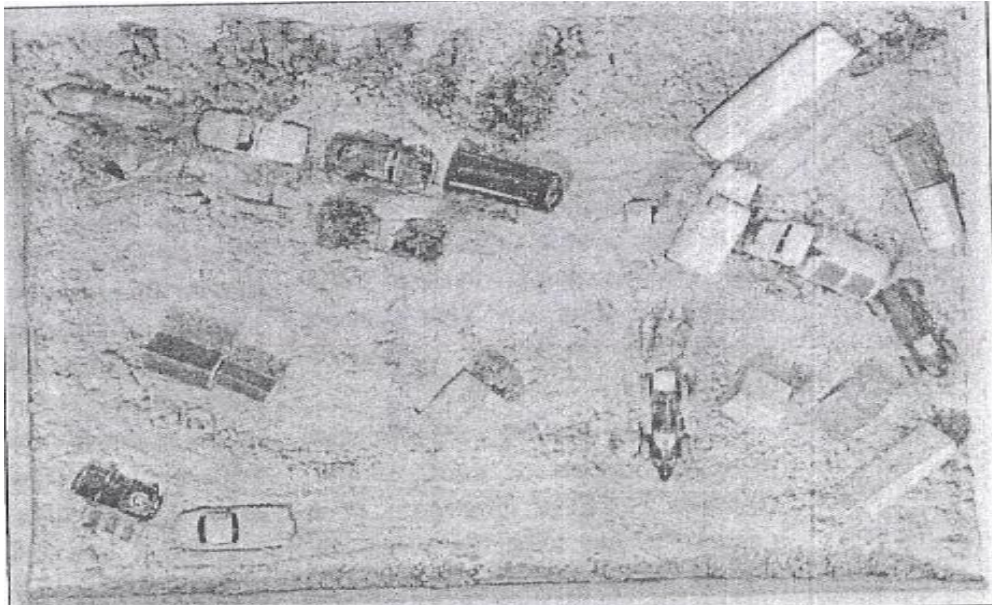
Otrajā nodarbībā Daniela pastāstīja, ka viņai bija šaušalīgs sapnis, kurā viņa redzēja čūskas, ko viņa nevarēja aizmirst. Es ierosināju, lai viņa uzzīmē vai uzglezno šīs čūskas, jo uztraucošas lietas

bieži zaudē savu spēku, kad mēs mēģinām tās atveidot. Viņa nekavējoties ķērās pie uzdevuma izpildes. Ar drošu roku viņa uzzīmēja astoņas čūskas izklaidus pļavā. Viņa tās izkrāsoja ar ūdenskrāsām. Pļava bija samāksloti zaļa, nokaisīta ar puķēm. Daniela domāja, ka bilde atstāja diezgan priecīgu iespaidu. Glodene, kas gulēja saritinājusies, bija vienīgā čūska, kas bija ietonēta pelēka. Šis mazais, nekaitīgais rāpulis varēja simbolizēt to problēmu, kas joprojām gulēja pilnīgi neapziņā. Šī bezkrāsainā, pelēkā čūska var simbolizēt meitenes būtības neatīstīto, sievišķo aspektu. Čūska bieži parādās pubertātes laikā, kad pāreja uz pieauguša cilvēka stāvokli iespiežas psihi dziļākos slāņos. Čūskas ādas nomešana simbolizē atjaunošanos neapziņā, kas animē dzīves noslēpumu.

Es mēģinu interpretēt sapņus un smilšu bildi bērna apzinīgās sapratnes līmenī. Šī iemesla dēļ es jautāju Danielai, cik mācību priekšmetu viņai bija skolā. Astoņi - bija atbilde! Izņemot matemātiku, viņa teica, ka tika galā ar visiem. Mēs vienojāmies, ka no astoņām čūskām vienīgā saritinājusies čūska attēloja visnepatīkamāko mācību priekšmetu un, ka no šī brīža vislielākā uzmanība jāvelta tam. Ar šo Danielai sapnis zaudēja savu draudīgo jēgu.

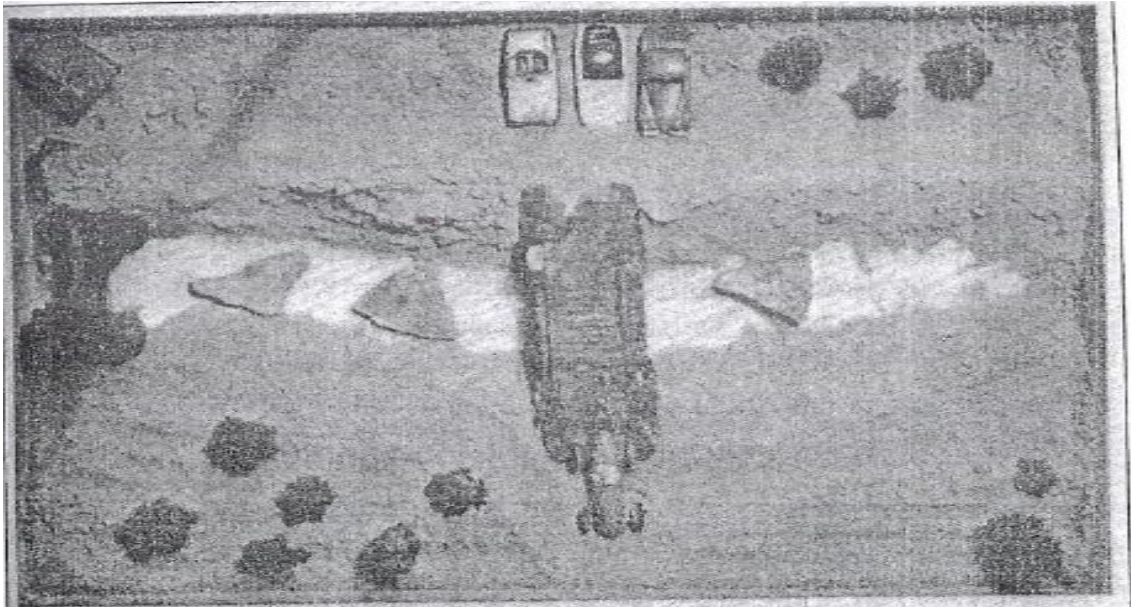
Danielas otrā smilšu bilde (sk. 30. attēlu) rāda satiksmes sastrēgumu uz krustojuma. Mašīnas tuvojas no četrām pusēm, bet krustojums ir pārāk šaurs un mašīnām ir neiespējami samainīties. Daniela paskaidroja, ka tikai ātrās palīdzības mašīna, kura ir pa labi krustojumā, var izbraukt.

30 attēls. Daniela izvilina jaunas zemapziņas enerģijas, kas nāk palīgā viņas bloķētajai attīstībai

Ir satriecoši, ka tik daudz mašīnu brauc pa kokiem apstādīto ielu no kreisās puses. Izrādās, ka neapziņas enerģijas, kas iepriekš bija bloķētas, jau ir kustībā. Šo jauno enerģijas plūsmu atbalsta benzīntanks zemākajā kreisajā stūrī. Šeit autovadītāji var uzpildīties ar jaunu enerģiju. Bilde ir cerīga norāde, ka Daniela spēs pārvarēt savu pasivitāti. Ātrās palīdzības mašīna, kas nāk uz glābšanas darbiem krustojumā norāda, ka paātrinātas jaunās enerģijas var tikt atbilstoši vadītas un disciplinētas ar terapijas palīdzību.

Danielas trešā bilde (skat. 31. attēlu) skaidri norāda, ka dzīves enerģijas ir sākušas plūst.

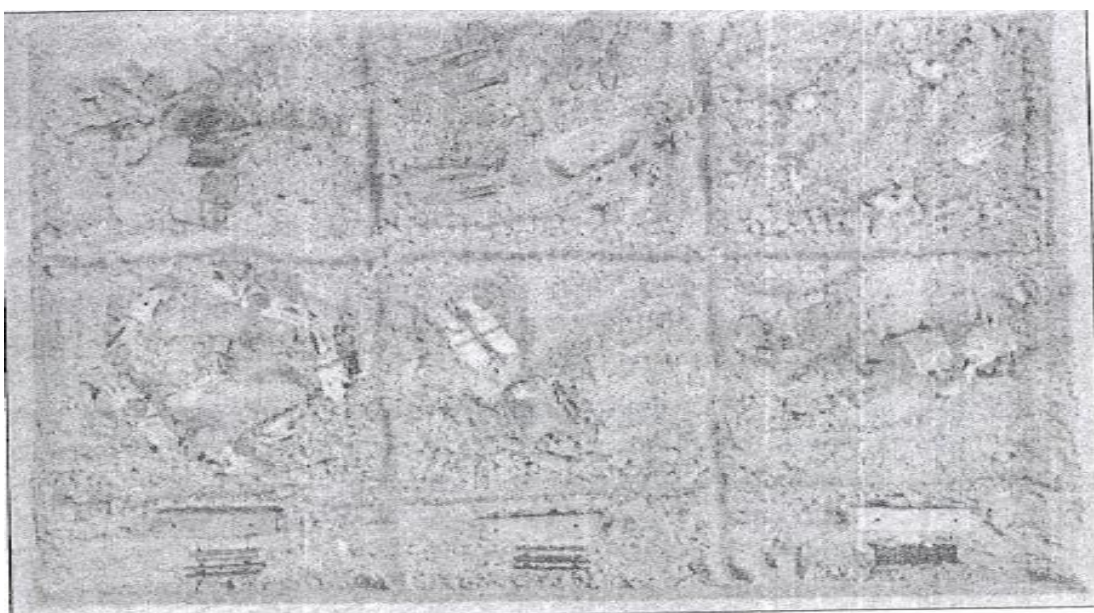
31. attēls. Pašas Danielas spēcīgās enerģijas kustas brīvi gar skaidrām, vaļējām takām. Viņai tagad ir spēks attīstīties pašai savā veidā un pārvarēt šķēršļus, kas gadās ceļā

Plata upe šķērso ainavu. Tilts, pār kuru mašīnas var tikt pāri savieno abus krastus. Pa kreisi ir krogs. Tagad uz to var nokļūt ar automobiļiem. Daniela atnesa dažus diezgan lielus akmeņus no dārza un nolika tos upē. Tekošais ūdens norāda, ka sasprindzinājums viņā ir sācis izzust. Akmeņi nozīmē vēl palikušos šķēršļus, kas ir jāpārvar.

Šī bilde man atgādina ūdens attēlojumu ķīniešu grāmatā „Pārmaiņu grāmata”, vai *I Ching*. Ūdens dod piemēru pareizai rīcībai šādos apstākļos (briesmu). Tas plūst uz priekšu un uz priekšu, un piepilda visas vietas, caur kurām tas plūst; tas nenodreb ne no kādām šausmām, ne arī no kādas ieniršanas, un nekas nevar to piespiest zaudēt savu būtību. Tas paliek uzticīgs sev pašam jebkādos apstākļos.

Ūdens spēcīgā, neatlaidīgā daba ietver stipru pašapziņas jēgu, kas attiecas uz Danielas nākotni. Danielai vajadzēja šo spēku, kad viņa kļuva aktīvāka savā ikdienas dzīvē. Viņa laiku pa laikam satikās ar draugiem un ielūdza viņus apciemot viņu mājās. Viņa ar prieku nodarbojās ar rokdarbiem. Galvenokārt viņai patika gleznot un zīmēt, un viņa parādīja īstu talantu šajā nodarbēs.

Savā ceturtajā bildē (sk. 32. attēlu), Daniela attēlo cirku.

32. attēls. Apļu un kvadrātu pārpilnība atspoguļo dziļu „Es” centrēšanos, tā kā Daniela piedzīvo savu pašas iekšējo sievišķo dabu

Viņa sadalīja visu telpu sešos kvadrātos. Izrāde notiek katrā no tiem. Augšējā kreisajā, tīģeri un lauvas taisa savus trikus. Tīģeris atstāj podiju, kamēr lauva gatavojas to darīt. Blakus telpu aizņem dresētājs ar četriem ziloņiem. Augšējā stūrī picas balerīnas veido apli. Kamēr zirgi iet pa apli, viena, kura stāv vidū, ir pa kreisi apakšā. Romiešu kaujas

rati ir nākošajā sekcijā. Klauni veic savus trikus smilšu kastē apakšā pa labi. Soli skatītājiem ir izvietoti gar visu apakšu.

Dažādie attēlojumi kvadrātos visi simbolizē iešanu pa pali vai mērķē uz centrēšanos. Tāpēc, ka tas parādās pie lauvām, tīgeri var redzēt kā sievišķo, lauvas ēnas aspektu. Latīņu vārds *tigris*- tīgeris - ir sieviešu dzimtē un pārstāv tumšo sievišķību. Lauva kā dzīvnieku karalis, tiek asociēts ar sauli dēļ savas dzeltenās ādas. Lauva simboliski netieši norāda uz apziņas noskaidrošanos. Lauvas vitalitāte runā par enerģijām, kas gatavas mosties. Tā kā tīgeris nokāpj no podija centrā un lauva tikai gatavojas nokāpt, mēs varam pieņemt, tas norāda uz transformāciju Danielas attīstībā. Šī transformācija vedīs uz to enerģiju spēku vitalizāciju, kuras līdz šim bērnam bija snaudušas. Ziloni arī ir spēka un inteligences simbols. To klātbūtne blakus esošajā kvadrātā atspoguļo Danielas augošo vitalitāti.

Meitenes patiesā sievišķība ir izteikta balerīnu dejā. Valters F. Otto savā *Menshengestalt und Tanz* (Cilvēka tēls un dejas) saka: "Dejas oriģināli bija dziļi apspiestu emociju spontāna izpausme, kur emociju cēlonis un rezultāts kļūst viens". Dejotājs saplūst ar savu būtību, savu dievišķo būtību. Dejotāju aplis Danielas gleznā norāda ne tikai uz viņas sievišķību, bet arī uz kontaktu ar iekšējo dievību, kas dzīvo katrā cilvēkā. Aplis vienmēr ir bijis tās ļoti lielās pieredzes izteiksme, kas parasti tiek asociēta ar dievišķo. Šeit, šajā bildē, 12-gadīga meitene stāda priekšā dziļu iekšējo pieredzi, ko nekad nevarēja izteikt vārdos.

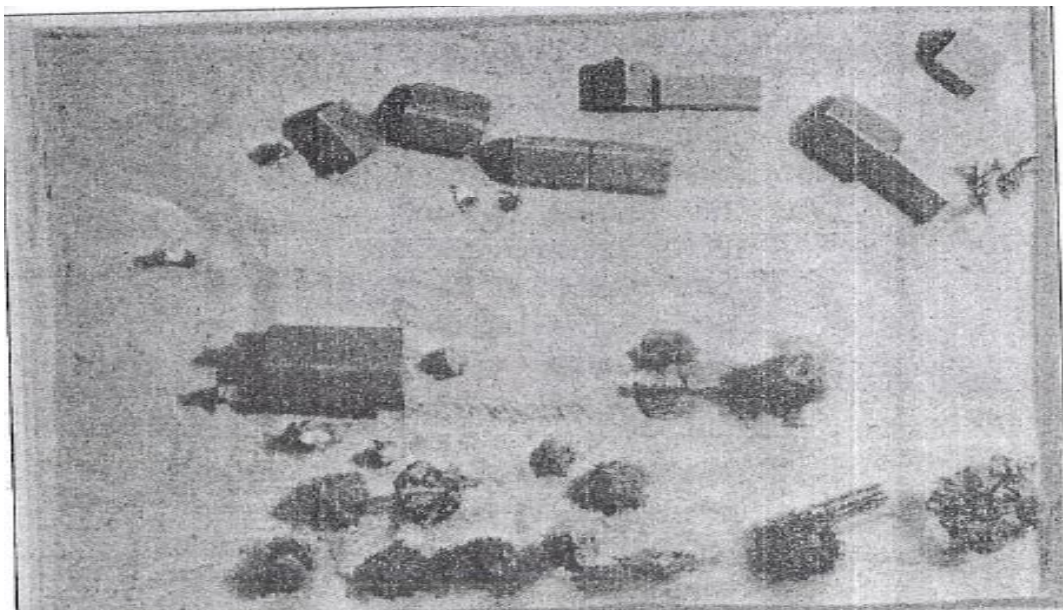
Zirgi ir dzīvnieki ar teicamu instinktu. Viņiem ir arī mātišķais aspekts, jo viņi nes jātniekus. Simboliski, baltie zirgi ir debešķīgi un ir tuvu dieviem. Baltie zirgi, ieskaitot to vienu centrā, kurš stāv uz

pakaļējām kājām, varētu tādejādi izteikt Neapziņas reliģisko tendenci Danielā.

Aplūveida kustība tiek atspoguļota visā attēlā. Romiešu kaujas rati atgādina mums par cirka oriģinālo nozīmi. Grieķu vārds *kirkos* nozīmē - aplis.

Klauns ir jokdaris, kas labi pārzina artistiskās disciplīnas. Aiz viņa jokiem slēpjas pamatīga, vispārēja gudrība. Jokdara mīklas jāinterpretē un jāpadara saprotamas katram indivīdam. Šādā veidā klauns attiecas pret Danielas personības attīstību. Šai personiskās attīstības fāzei normāli seko iekšēja miera un centrēšanās periods, ko Daniela ir papildinām izteikusi savās daudzajās aplūveida kustībās ap centrālo punktu.

Danielas skolas darbs un piedalīšanās skolas aktivitātēs starp šo sesiju un nākošo būtiski uzlabojās. Bilde, ko viņa izveidoja pēc dažām nedēļām (skat. 33.attēlu) rādīja, ka mūsu prognozes par viņas izaugsmi un attīstību, bijušas pareizas.

33. attēls. Danielas Ego turpina spēcināties, kad viņa nostiprina savu viengabalainību kā sievieti. Naidīguma vadošā ietekme ir aktivizēta un viņa var iedziļināties sevī

Šajā attēlā piecas sievietes nāk uz ciemata aku, lai paņemtu ūdeni. Aka ir zem liela jumta, kas izrādās tieši virs maza meža. Taka ar tiltu pār to ved uz tuvējo ciematu. Atšķirībā no piecām riņķojošām balerīnām, kas pieņēma dievišķu izskatu viņas iepriekšējā bildē (sk. 32. attēlu), šīs piecas sievietes veic mājas soli. Tagad šeit ir vērojama dabiskā sievišķība. Šī ir sievieti, kas var nodrošināt savai ģimenei labklājību un pārticību. Dabiskas sievietes tēls pieder izaugsmes pakāpei, kurā notiek pāreja no meitenes uz sievieti, tiek stiprināts Danielas Ego, kad viņa iziet šo pārmaiņu fāzi.

Daniela tagad ir sasniegusi Neapziņas avotu, kas bija paredzēts viņas pirmajā bildē. Akas tēlā Daniela izvilina savas dabas pirmsākumu, kas iepriekš bija noslēpts, bet tagad iznests virspusē.

Ūdens vilkšanas darbība no akas ir līdzīga zivju ķeršanai. Kā simbolisks žests, tas nes saturu no neapziņas dziļumiem gaismā.

Tā cilvēka figūra, kas stāv kaut kur malā, apzīmē meitenes būtības vīrišķo aspektu. Viņš tagad ieņem savu svarīgo vietu viņas personības veidošanā.

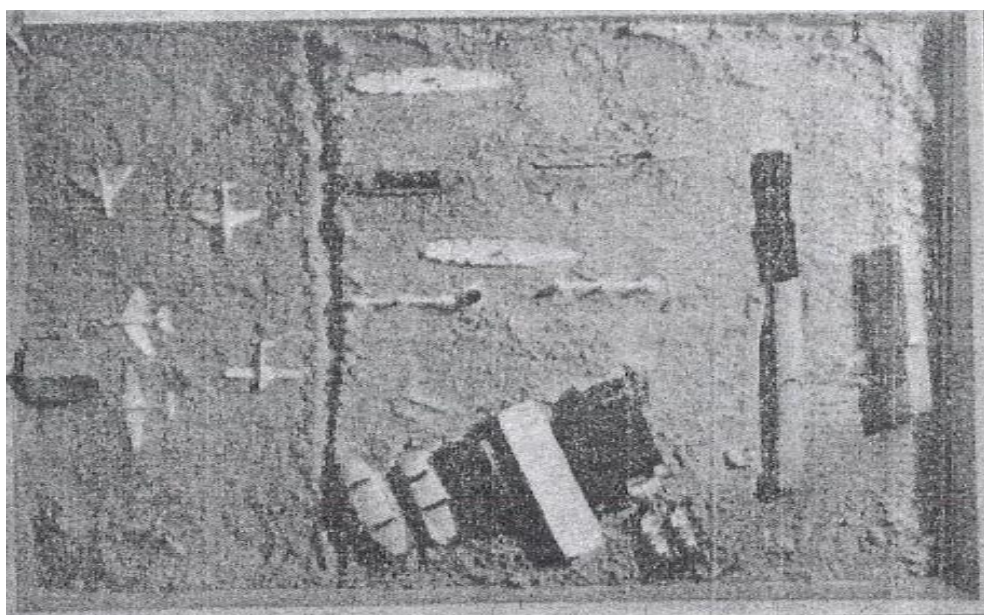
Es atkārtoti ievēroju, ka personības kontraseksuālais aspekts tiek aktivizēts tieši pēc centrējošās pieredzes. Tikai tad, kad personības

*Es atkārtoti ievēroju,
ka personības
kontraseksuālais
aspekts tiek aktivizēts
tieši pēc centrējošās
pieredzes. Tikai tad,
kad personības kontra
seksuālais aspekts ir
aktivizēts, indivīds var
veidot īstas attiecības
ar apkārtējo pasauli,
ar kolektīvu.*

kontra seksuālais aspekts ir aktivizēts, indivīds var veidot īstas attiecības ar apkārtējo pasauli, ar kolektīvu.

Danielas skolas problēmas atrisinājās un viņas attiecības ar māti kļuva brīvākas. Viņa veltīja sevi zīmēšanai un gatavoja zīmējumus, kas norādīja, ka arvien vairāk viņa pievērsās ār pasaulei.

Savā pēdējā smilšu bildē (sk. 34. attēlu), Daniela pierādīja gatavību atstāt vecāku ligzdu.

34. attēls. Gatavs visās dimensijās – ūdenī, uz zemes un gaisā – Daniela ir gatava izpētīt kompassa četrus virzienus

Lidlaukā lidmašīnas stāv gatavība, lai paceltos. Kuģi izmetuši enkurus, gatavi doties jūrā. Pasta autobuss un vieglā automašīna ir gatavi doties ceļā, un vilciens sāk kustēties. Daniela bija gatava visās dimensijās sākt izpētīt četrus virzienus, ko rāda kompass: ūdeni, zemi, gaisu.

Vēres

16. *I Ching, Book of Changes*, R. Wilhelm & C. F. Baynes, Trans., (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1971), 115, Hexagram 29.
17. W. F. Otto, *Menschengestalt und Tanz* (Munich: Hermann Rinn, 1956).

5. NODAĻA. KRISTIĀNS: Urīna nesaturēšana

12-gadīgs zēns

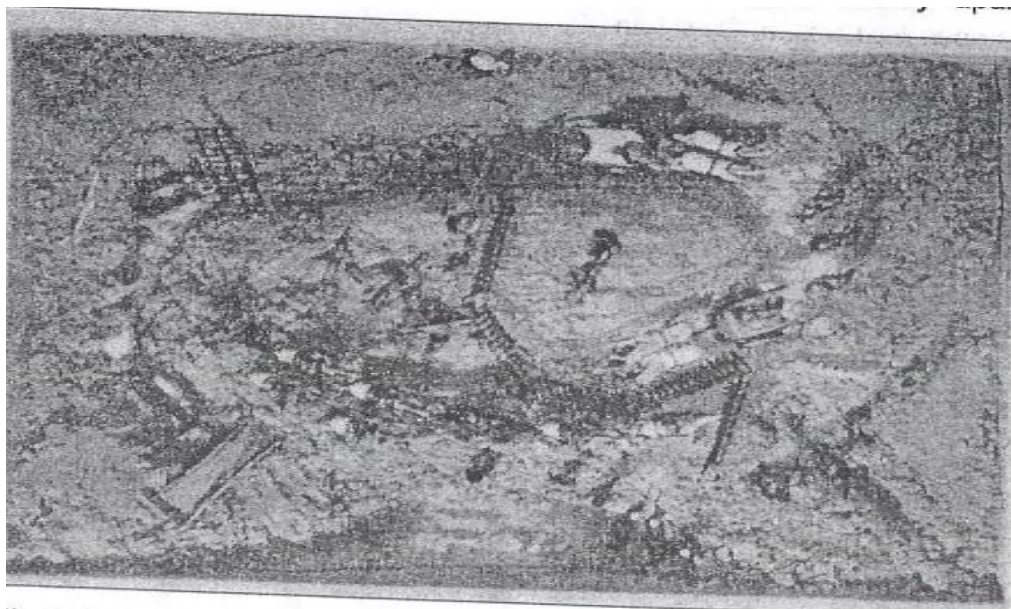
Vispār urīna nesaturēšanu ir ļoti grūti ārstēt. Īpaši grūti to ir darīt tad, ja bērns ir vecāks un tiek uzskatīts, ka viņš ir izaudzis no tā vecuma, kad slapina gultā. Jūs varat iztēloties manas lielās šaubas, kad māte man piezvanīja, lai pajautātu, vai es varu palīdzēt viņas 12-gadīgajam dēlam tikt galā ar šo problēmu astoņu dienu laikā, kad viņam ir brīvdienas. Beidzot es padevos viņas neatlaidīgajam lūgumam un piekritu apskatīt zēnu savā kabinetā. Es cerēju, ka varēšu saprast šīs problēmas būtību mūsu īsās tikšanās laikā. Savā brīvdienās zēns palika pie radiem, kuri dzīvoja man kaimiņos.

Kristiāns bija ļoti saprātīgs 6. klases skolēns. Savas mātes klātbūtnē viņš jutās noslēgts, kaut gan māte bija autoritāte ģimenē. Pilnīgi pretēji, tēvs bija diezgan iecietīgs. Kad mēs iegājām rotaļu istabā, Kristiāns uzreiz atslābinājās.

Tā kā es cerēju noteikt Kristiāna slimības diagnozi cik ātri vien iespējams un, ja vispār tas ir iespējams, dot kaut kādas prognozes, es nekavējoties lūdzu viņu izveidot no manām figūrām bildi smiltīs. Šādi es parasti nerīkojos. Acīmredzami iepriecināts, viņš sekoja manam ierosinājumam, lai gan šķita, ka viņš mazliet šaubās, ka šis palīdzēs viņam atbrīvoties no viņa nepatīkamā ieraduma. Kamēr viņš aplūkoja figūras, viņš sāka runāt. Viņš pastāstīja man, ka viņš ļoti cieta no slapināšanas gultā. Viņš bija konsultējies pie vairākiem ārstiem, bet nekādas zāles netika atrastas. Kristiāns teica, ka viņš vienmēr pamodās, kad jau bija par vēlu iet uz tualeti. Viņš teica, ka bija

izmēģinājis pat komplicētu mehānismu, kas pamodinātu viņu laikā, bet arī tas nepalīdzēja. Man bija ļoti žēl Kristiāna, kad viņš atzinās man šajās grūtībās. Acīmredzot viņš ļoti cieta. Viņš atkal papurināja galvu. Viņš nesaprata, kā smilšuspēle var viņam palīdzēt. Es paskaidroju, ka bilde varētu atklāt viņa problēmas saknes. Es pastāstīju viņam, ka šīs manas zināšanas balstās uz ilgām un pamatīgām studijām un ja es spētu atklāt viņa slimības cēloni, es varētu viņam palīdzēt. Tālāk es paskaidroju, ka mūsos ir daudz kas, par ko mēs neko nezinām. Dažreiz tās ir „labas idejas”, kas var palīdzēt un dažreiz tās ir „sliktas idejas”, kas rada uztraukumus. Es izskaidroju Kristiānam, ka šādi tēli parādīsies, kamēr viņš spēlēsies smiltīs, un es cerēju, ka varēšu noteikt, vai tiem bija kāds sakars ar slapināšanu gultā.

Brīnīdamies par manis teikto, viņš dīvaini paskatījās uz mani un sāka izvēlēties dažas figūras. Viņš uzzīmēja ovālu smiltīs ar savu roku un apdzīvoja to ar zaldātiem un krustnešiem (sk. 35. attēlu).

35. attēls. Kristiāns meklē iekšējo stabilitāti, lai nomāktu savu kritisko iekšējo konfliktu. Pelikāns nodrošina iespēju drošai mātes-bērna savienībai

Kristiāns apgalvoja, ka viņi cīnās viens ar otru un tad viņš atdalīja tos ar augstu sētu. Uz viņiem šauj vēl citi karavīri no ārienes. Ievainotu cilvēku nes projām uz nestuvēm. Daži angļi stāv tuvumā nomaļus no cīņas. Kristiāns teica, ka viņi palīdzēs cīnītājus samierināt. Kaut kur pa vidu, tuvu smilšu kastes augšējai malai, viņš novietoja pelikānu.

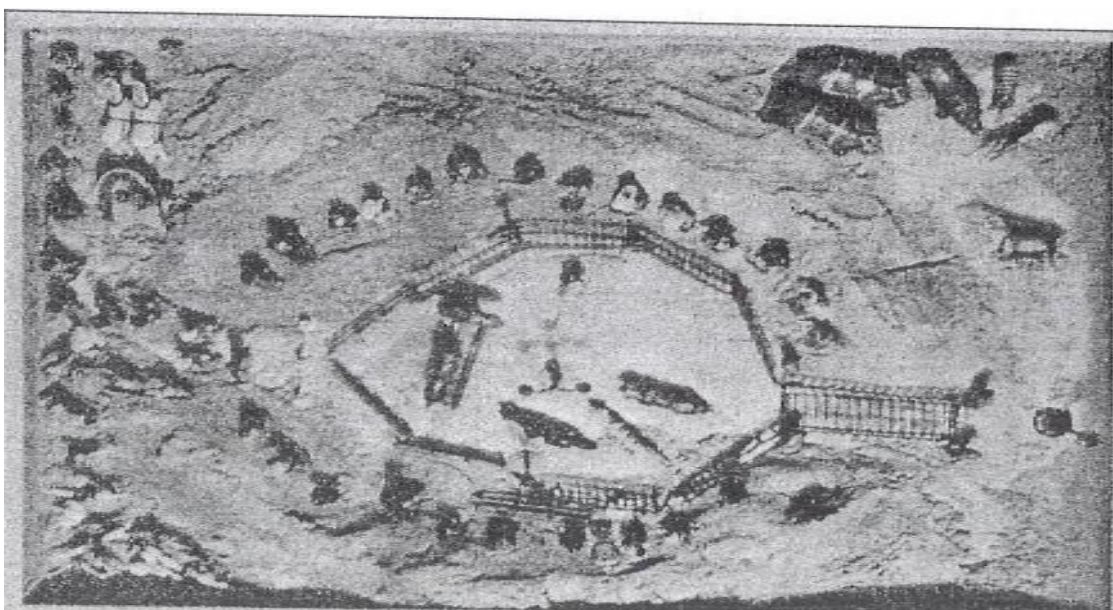
No šī attēla es bez piepūles varēju atpazīt karojošās, opozicionālās enerģijas Kristiāna iekšienē. Tās rada nedrošību un tāpēc viņš jūtas apdraudēts no ārienes. Viņš pat attēlo sevi kā karavīru, kurš ir ievainots un kuram jāpadodas cīņā. Tomēr situācija nav pavisam bezcerīga. Kristiāns teica, ka angļi atnesīs mieru. Viņš nevarēja man pastāstīt, kāpēc tikai angļi sasniegs mieru. Viņš vienkārši piebilda, ka viņam tie ļoti patika.

Es nolēmu, ka tas bija angļu vispārpieņemto raksturīgo īpašību dēļ, kas bija veidojušās cauri gadsimtiem sakarā ar viņu noslēgto atrašanās vietu un viņu sabiedrības stabilitāti. Angļi ir pašpārliecināti un nosvērti. Visa pasaule pazīst angļu priekšstatus par jēdzieniem „džentelmenis” un „godīga spēle”. Šīs īpašības galvenokārt parādās, lai uzsvērtu rakstura attīstību, kam ir liela loma angļu izglītībā. No šīm asociācijām mēs varam redzēt, ka Kristiāns ilgojas pēc iekšējas stabilitātes. Es nesapratu, kāda nozīme pelikānam, kas vēro visu šo notikumu. Pelikāns ir mātes mīlestības simbols. Pēc senas leģendas viņš saplēš savas krūtis, lai pabarotu savus mazuļus ar paša asinīm. Es

domāju, vai tas var nozīmēt, ka Kristiāns neapzināti cer atjaunot iekšējo mieru, aizsargājot mātes-bērna savienību. Es varēju redzēt, ka Kristiāna pirmā smilšu bilde norāda, ka ir kāda problēma, kas ir saistīta ar māti.

Kristiāna māte pastāstīja man, ka viņa viena pati bija atbildīga par savu četru zēnu audzināšanu. Viņa teica, ka viņai jāradina viņi pie disciplīnas un jā māca viņiem kārtības mīlestība, jo tēvs ir pilnīgi aizņemts savā profesijā. Viņa teica, ka viņš esot sabojājis bērnus tajās retajās reizēs, kad viņi bija kopā.

Nākošajā dienā Kristiāns veidoja citu smilšu bildi (skat. 36. attēlu), kas nodrošināja vēl lielāku ieskatu problēmā.

36. attēls. Kristiāna instinktīvo enerģiju apspiešana ir skaidri redzama centrālajā arēnā, lai visi var redzēt, jo vairākas spontānas īpašības gatavojas parādīties no Neapziņas

Tā attēloja cirku. Arēnā ir dzīvnieku dresētājs ar četriem pieradinātiem tīģeriem. Kristiāns novieto lampu ar četrām kājiņām centrā. Tas ir ļoti neparasts rīks cirka arēnai. Visapkārt ir skatītāji. Pa kreisi mākslinieki, klauni un romiešu kaujas rati ir gatavi uzstāties. No šīs bildes man bija skaidrs, ka Kristiāns izjuta savas mātes instrukcijas kā „dresēšanu”. Viņa bija uzņēmusies tēva pienākumus ar lielu spēku un enerģiju, bet Kristiāns ilgojās pēc siltuma no savas pārmērīgi rūpīgās mātes.

Saprotot viņa situāciju, es ļāvu viņam pilnībā būt vadītājam. Pamazām viņš ar mani sāka justies kā mājās un gribēja spēlēt ar citiem materiāliem. Tā kā tuvojās Ziemassvētki, Kristiāns gribēja izmantot izdevību izgatavot dažas Ziemassvētku dāvanas. Viņš strādāja ar līmi un viņam izdevās pagatavot ļoti jauku kausu. Zīmējot to, viņš kļuva jautrs un mundrs. Es biju ļoti laimīga, redzot, kā Kristiāns atbrīvojas. Tā kā viņš neapzināti bija pastāstījis man par savām problēmām divās bildēs, šī atbrīvotība bija iekustināta.

Pēc vēl divu rītu darba Kristiāns izgatavoja vēl vienu smilšu bildi (sk. 37. attēlu).

37. attēls. Kristiāna enerģijas tagad plūst kārtīgā veidā, jo ārstējošie spēki ir dominējošā pozīcijā

Šī pilnībā atšķirās. Ar lielu rūpību viņš uzbūvēja stingru, stabilu ceļu ar tuneli. To bija diezgan grūti izdarīt. Tas prasīja komplicētu koka konstrukciju, kas turētu smiltis virs tā. Pamatīgi uzkonstruēta, dzīva satiksme plūst abos virzienos. Satiksmes plūsmu regulē stipra, redzama līnija, kas iet lejup pa platā ceļa vidu. Iela, kas ved uz tuneli, arī ir pilna ar transportu. Šo satiksmi regulē policija. Šajā attēlā mēs redzam, ka naidīgās enerģijas, kas bija attēlotas Kristiāna pirmajā attēlā, tagad ir labi sakārtotas un ir zaudējušas savu agresivitāti.

Pelikānu no pirmā attēla tagad aizvieto medmāsa, kura ir pārvietojusies uz smilšu paplātes otru pusi. No tā es sapratu, ka Kristiāns pilnībā ir pieņēmis mani. Šis vienkāršais atzinums atstāja uz viņu dziļu, ārstējošu ietekmi. Juzdamies pilnīgi pieņemts, Kristiāns sajuta rūpīgas mātes aizsardzību un drošību.

Nākošajā dienā Kristiāns spēlējās ar amatniecības materiāliem. Būdams aizņemts, būvējot mazu lidmašīnu savam brālim, viņš pēkšņi teica: "Misis Kalfa, jūs zināt vairāk par ārstu."

„Kā tu to domā?”, es jautāju.

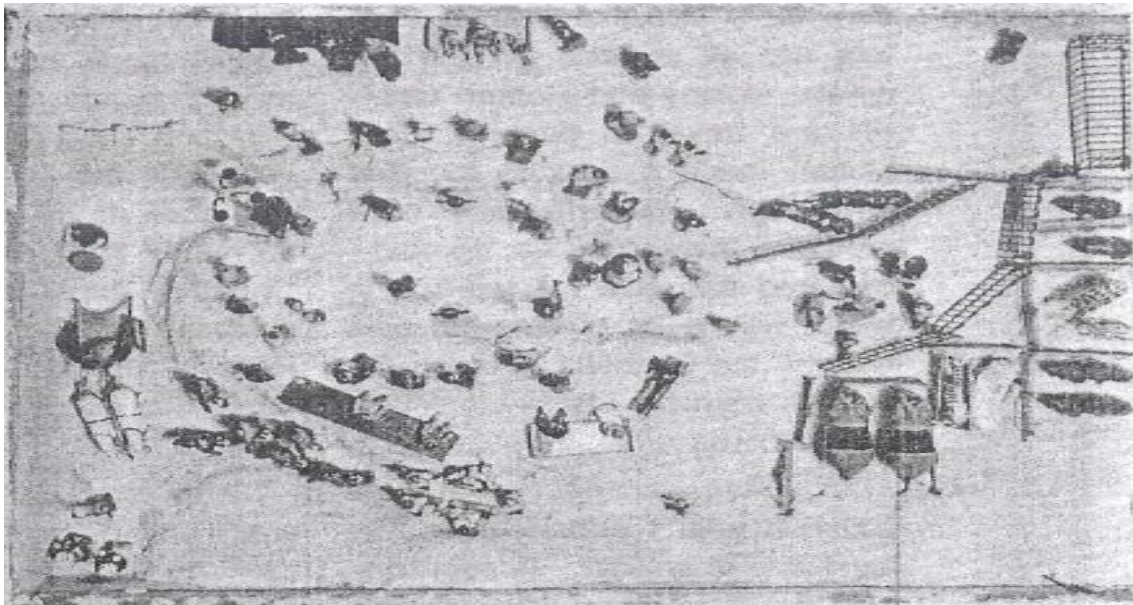
„Es tagad divas nakts neesmu slapinājis gultā,” viņš teica.

Es biju ļoti priecīga par viņu un klusībā cerēju, ka slapināšana gultā vairs negadīsies. Viņš vairs nešaubījās, ka smilšuspēle var būt tikpat noderīga kā tabletes, ko viņš lietoja pēc ārsta norādījuma. Tā kā šķita, ka ir zināmi panākumi ārstēšanā, es runāju ar Kristiānu par iespēju dabūt no viņa skolotājas atļauju palikt ilgāk. Viņam patika šī ideja un mēs varējām pagarināt viņa palikšanas laiku par astoņām dienām. Kristiāns nāca katru dienu un viņš turpināja gatavot Ziemassvētku dāvanas saviem brāļiem un vecākiem. Mēs nekad nepārrunājām par viņa slapināšanu gultā, bet kādu dienu viņš pamāja ar galvu, atkārtojot: "Tā ir patiesība. Tu zini vairāk nekā ārsti."

Viņa gulta palika sausa. Viņš runāja par saviem brāļiem un vecākiem, un es jutu viņa pieķeršanos viņiem. Viņš pat jutās pietiekami drošs cerēt, ka viņš var doties ar draugiem slēpošanas ceļojumā pēc Jaunā gada. Tas būtu brīnišķīgs notikums, jo līdz šim viņam bija vajadzējis palikt mājās dēļ slapināšanas gultā.

Kristiāns nevarēja kavēt skolu vairāk par divām nedēļām. Mūsu pēdējā dienā es viņam palūdzu izgatavot vēl vienu smilšu bildi (skat. 38. attēlu).

38. attēls. Angļi no Kristiāna pirmā attēla atgriežas, lai atnestu mieru, ko bija solījuši. Tagad centrālajā arēnā šo dziļo iekšējā klusuma izjūtu aizvieto viņa iepriekšējais bezspēcīgais stāvoklis

Atkal tas ir cirks. Taču šoreiz angļi ir iedomātie aktieri arēnā. Tagad viņi simbolizē viņa iekšējo mieru. Es nespēju noticēt pati sev. Acīmredzot transformācija bija notikusi šajā īsajā laika sprīdī. Es baiļojos, ka mūsu tuvo attiecību pēkšņa pārtraukšana varētu radīt regresiju, bet kad viņš atvadījās, Kristiāns iečukstēja man ausī: "Tu patiešām zini vairāk nekā ārsti."

Kādu laiku Kristiāns zvanīja katru nedēļu. Lēnām intervāli starp mūsu kontaktiem kļuva ilgāki un ilgāki, līdz tie beidzot izzuda pavisam.

6. NODAĻA. DŽEIMSS: Agrīnā trauma

16-gadīgs zēns

16-gadīgais Džeimss bija ārkārtīgi garš savam vecumam. Viņa pleci bija tikpat plati kā vīrietim, un viņa manieres bija vairāk kā pieaugušam cilvēkam nekā bērnam. Viņš smēķēja vienā laidā un uzturēja dzīvu sarunu. Viņa moto bija: „Lai ir tik daudz draugu, cik iespējams, lai tu nebūtu viens.”

Džeimss bija otrs vecākais bērns piecu bērnu ģimenē. Viņa ģimene bija ieradusies no ASV, lai vienu gadu dzīvotu Eiropā. Bērniem vajadzēja apmeklēt vācu valodā runājošas skolas, lai tuvāk iepazītu citas valsts cilvēkus un kultūru. Amerikā Džeimsam bija problēmas ar mācīšanos un koncentrēšanos. Faktiski, viņš tikko spēja tikt galā ar vidusskolas prasībām. Nebija grūti paredzēt, ka viņš netiks galā ar ārzemju skolas stingro programmu. Pirmkārt, viņa angļu valodas zināšanas neatbilda viņa vecuma līmenim. Visdrīzāk, viņu neuzņemtu koledžā. Ļoti norūpējušies Džeimsa vecāki lūdza, lai es atļauju viņam padzīvot pie manis viņu Eiropas dzīves sākumā.

Liels nemiers, kas dominēja Džeimsā, kļuva redzams uzreiz. Viņš nevarēja palikt viens, kā arī viņš nevarēja atrast kaut kādu nodarbošanos. Tādejādi viņš dzīvoja ļoti ekstravertu dzīvi. Viņš gāja uz kino gandrīz katru dienu vai satikās ar draugiem kafejnīcā. Būšana mājās viņam bija mocības. Tomēr man uzreiz bija acīmredzams, ka viņa ekstravertums nebija īsts. Žesti, kas pavadīja viņa sarunas, atklāja bezpalīdzību un, par spīti viņa šķietamajai veiklībai, viņa gaita bija smaga. Šķita, ka viņa kājas pielīp zemei, it kā tās meklētu atbalstu uz

zemes. Es vēlējos uzzināt, kas spieda Džeimsu slēpties aiz šīs pieaugušo fasādes.

Mūsu terapijas sākumā Džeimss izveidoja smilšu bildi (skat. 39. attēlu), kas attēloja lauku skatu. Tur ir ferma ar zosīm, cāļiem un sivēnmāte ar mazuli. Zemnieks apsēj savu uzarto lauku. Divi zirgi, viens gaišs un otrs tumšs, ir iežogojumā. Tur ir ziedoši koki un govīs ganībās. Teritoriju šķērso maza upīte, kas ietek zemāk ,kreisajā pusē, ezerā. Viss attēls atstāj ļoti mierīgu iespaidu. Es domāju, vai tā bija zēna vēlēšanās būt tuvāk dabai.

39. attēls. Džeimsa instinkti ir noslēgti un nepieejami dēļ agri pārdzīvotas traumas mātes-bērna attiecībās

Tajā pašā laikā divas lietas satrieca mani. Tur, kur ganījās govīs, tuvu smaržīgiem zaļiem kokiem, kokā bez lapām sēdēja divi kraukļi. Daudzās agrīnās kultūrās tādās kā Mezopotāmija, Ēģipte, Ķīna un vēl mūsdienās Indijā, māte-govs simbolizē barojošu māti. Šajā bildē

ganošos govju sfēra varēja būt saskatāma kā mātišķums. Tā kā mazais bezlapu koks Džeimsa bildē ir ganošos govju lokā, es sliecos pieņemt, ka kaut kas bija traumēts mātes-bērna attiecībās. Tāpēc es pajautāju Džeimsa mātei, vai kāda pieredze vai nopietna slimība ir bijusi viņa pirmajā dzīves gadā, kas varēja atstāt iespaidu uz viņa attīstību. Viņa atcerējās, kad Džeimss bija deviņus mēnešus vecs, viņam bija bronhīts, kuru ārstēja ar inhalācijām. Ar paviršu inhalatora lietošanu, bērna gultiņa aizdegās. Par laimi, bērns nopietni neapdega, un tā visa rezultātā viņam bija tikai neliela rēta uz pieres. Šajā jutīgajā vecumā bērns dzīvo mātes-bērna savienībā. Šāda trauma varēja slikti iespaidot šīs attiecības. Es pieņēmu, ka šī pieredze radīja šoku Džeimsā. Es domāju, vai bija iespējams, ka uguns tā sabiedējis Džeimsu, ka viņš nevarēja veselīgi attīstīties. Man vajadzēs atrast tālākus pierādījumus šī secinājuma nostiprināšanai.

*Es domāju, vai bija
iespējams, ka uguns
tā sabiedējis
Džeimsu, ka viņš
nevarēja veselīgi
attīstīties.*

Divi zirgi bildē ir pilnīgi iežogoti ar sētu, kam nav nekādas izejas, ne vārtu. Zirga simbolismam ir vairāki slāņi un uz to var skatīties no dažādiem viedokļiem. Zirgs simbolizē instinktīvo sfēru. No šī viedokļa, tas ir cieši saistīts ar cilvēku attiecībās starp zirgu un jātnieku. Pasakās zirgs ved pazudušo princi mājās. Bieži tiek uzskatīts, ka zirgs labi dzird un ir gaišrēģis. Šīs īpašības padara to par zudušo dvēseļu vadoni uz aizkapa dzīvi. Tumšs zirgs tiek asociēts ar Poseidonu, grieķu jūras dievu. Mitoloģijā Poseidons saviļņo jūru ar trijžuburi. Pegazs, grieķu mitoloģijas spārnotais zirgs, atver Hipokrīna avotu ar savu nagu. Šī iemesla dēļ mēs viņam piedēvējam spēju nest

neziņas ūdeni gaismā. Zirgi tālāk simbolizē psihiskās enerģijas to ātrās gaitas un intensitātes dēļ. Mēs parasti to saucam par „zirgspēku”.

Balts zirgs simboliski tiek asociēts ar gaismu un sauli. Baltie zirgi vilka Heliosa kaujas ratus grieķu mitoloģijā. Austrumos tas bija balts zirgs, kas veda mūku ar Budas Svētajiem Rakstiem uz Indiju. Kad mūks atgriezās Ķīnā, templis tika novēlēts zirgam. Baltais zirgs tiek atrasts kristiešu tradīcijās. Bībeles Atklājumu grāmatā, 19:11 ir teikts, ka Kristus atjās baltā zirgā, lai uzvarētu divus sliktos dzīvniekus, kas iznāks no elles.

Džeimsa bildē gan gaišie, gan tumšie zirgi ir izolēti no pārējiem. No tā mēs varam redzēt, ka tas ir instinkta zudums, kuru var vainot šajā vienpusīgajā attīstībā. Viņš nevarēja apmeklēt skolu šādā stāvoklī.

Bija svarīgi, ka viņš iepazīst vācu valodu, kāds students sāka viņu apmācīt. Man šķita, ka vissvarīgākais ir mēģināt nodrošināt viņam pieeju saviem instinktiem. Tā kā viņš mīlēja dzīvniekus, es noskaidroju par viņa iespējām strādāt kā brīvprātīgajam zoodārzā. Mums laimējās, jo šāds darbs bija iespējams. Džeimss jau bija pārsniedzis sešpadsmit gadu robežu un varēja tikt apdrošināts.

Džeimsa bildē gan gaišie, gan tumšie zirgi ir izolēti no pārējiem. No tā mēs varam redzēt, ka tas ir instinkta zudums, kuru var vainot šajā vienpusīgajā attīstībā.

Viņš gāja uz zoodārzu divas vai trīs pēcpusdienas nedēļā, lai iztīrītu pērtiķu būrus. Pēc darba viņš vēroja dzīvniekus. Šis darbs sagādāja viņam prieku. Pakāpeniski dzīvnieki pazina viņu un izaicināja

zēnu rotaļāties ar viņiem. Īpaši vienam Džeimss patika un tas tiecās pie viņa.

Es izskatīju Džeimsa skolas grāmatas, lai iejustos viņa vietā skolā. Sadriskātās grāmatas atstāja iespaidu, ka tās pieder nomāktam zēnam. Viņš bija aprakstījis visas lapu malas. Pēdējā tukšajā lappusē es atklāju mazu Džeimsa zīmējumu, kurā bija attēlots Kristus pie krusta. Tomēr šai vīrieša figūrai nebija peņa. Džeimss nevarēja vēl skaidrāk attēlot savu situāciju. Tā kā viņa vīrišķība nebija varējusi attīstīties, Džeimss redzēja sevi kā krustā sistu. Izrādījās, ka Džeimss ir ļoti pieķēries mātei. Viņš bija viņas mīļākais dēls. Patiesībā, viņš bija tik ļoti pieķēries viņai, ka viņa paša esamība nevarēja attīstīties.

Sapnis, kuru Džeimss man pastāstīja, apstiprināja manus pieņēmumus. Viņš sapņoja, ka taka, kas veda uz viņa māju, pa kreisi bija klāta ar krokodiliem. Krokodiliem ir atbaidošā, agresīvā, pat iznīcinošā daba. Tā kā krokodils dzīvo gan ūdenī, gan uz zemes, tas simbolizē saikni starp bezapziņu un apziņu. Savā darbā *Trans formācijas Simboli* Jungs piemin, ka šādi feriomorfiski simboli parasti attiecas uz bezapziņas libido izpausmi.

„Regresija, ko izraisa instinktu apvaldīšana, vienmēr ved atpakaļ uz to bērnības fāzi, kur izšķirošais faktors ir vecāki.”

K. G. Jungs

Jungs atzīmē, ka simboli, kas parādās kā nezvēri vai nu pieder bezapziņai, vai arī norāda uz instinktu apspiešanu. Jungs saka: „...(tie) ir vitālie pamati, likumi, kas vada visu dzīvi.”

Regresija, ko izraisa instinktu apvaldīšana, vienmēr ved atpakaļ uz to bērnības fāzi, kur izšķirošais faktors ir vecāki.

Džeimss baidījās, ka viņu var saplosīt krokodili. Lai varētu tikt ar tiem galā, bija būtiski, lai viņš kontaktētos pats ar savu instinktīvi dabu. Es cerēju, ka viņa attiecības ar dzīvniekiem zoodārzā, īpaši ar pērtiķiem, kuri bija kļuvuši viņa draugi, pamodinās tās enerģijas, kas vēl gulēja dziļi viņa bezapziņā. Tikai tad, kad viņš iepazīs šo enerģiju, viņš varēs ar to rīkoties.

Tagad, kad viņš pirmoreiz bija atšķirts no savas uzsvērti ekstravertās mātes, kas kontrolēja viņa darbības, viņam bija ārkārtīgi grūti sevi vadīt. Tomēr viņš ātri kļuva priecīgs mūsu mājā un centās pierast pie mūsu paradumiem. Es ļāvu viņam paļauties pašam uz sevi, lai attīstītu viņā Patības izjūtu. Mācības, ko viņš saņēma katru dienu, tik ļoti viņam palīdzēja, ka drīz viņš varēja mazliet sarunāties vāciski. Viņš nevarēja un negribēja rakstīt pat angļu valodā, jo tas prasīja ārkārtīgu piepūli, un viņa rokraksts bija praktiski nesalasāms. Ļoti negribīgi viņš piekrita manam priekšlikumam uzrakstīt par sapni vai kādu piedzīvojumu. Mazliet vēlāk viņš redzami nomierinājās un sāka izrādīt lielāku interesi pats savā valodā.

Dažus mēnešus vēlāk Džeimss ieradās mājās un paziņoja: "Es pateicu zoodārza direktoram, ka vairs nestrādāšu zoodārzā." Es biju mazliet pārsteigta par šo lēmumu, ko viņš bija pieņēmis pats, tomēr es to respektēju. Kad es jautāju viņam, ko viņš vēlas darīt, viņš atbildēja: „Es gribu iet uz skolu.”

Tas mani vēl vairāk pārsteidza. Mēs nekavējoties pārrunājām, uz kuru skolu, jo pie vācu valodas vēl bija jāpierod. Pēc dažām dienām viņš sāka apmeklēt privātu skolu kā brīvklausītājs. Tajā pašā laikā viņš turpināja apgūt vācu valodu ar lielāku piepūli. Šajā laikā viņš izveidoja

smilšu bildi (sk. 40. attēlu), kas norādīja uz neparedzētu pārmaiņu viņa stāvoklī.

Zemākajā kreisajā stūrī ir mazs ciems. Diezgan plata taka ved ārā no ciema pāri visai bildei uz augšu. Meitene dzen mājās dažas zosis, un gans gatavojas dzīt ārā jaunus jērus no aploka un vest tos uz aizgaldu. Aitas, zirgs un govs iet no ganībām uz ciema pusi. Ir vakars. Maza grupa virzās pa taku uz ciema pusi. Vīrietis un sieviete pastaigājas ar pērtiķi. Es jautāju Džeimsam, vai šiem cilvēkiem ir kāda nozīme. Viņš teica, ka tie bija Marija un Jāzeps ceļā uz ciemu, jo Marija gatavojās dzemdēt bērnu.

40. attēls. Ir veikta sagatavošanās dziļai introversijai, jo Džeimss gatavojas atdzimšanai arhetipiskās mātes pasargājošās rūpēs

Tas mani dziļi aizkustināja. Es domāju, vai tas varēja būt, ka Džeimss, kurš līdz šim domāja, kā aizbēgt no sevis, jau bija ceļā, lai sevi atrastu. Es domāju, vai tas bērns, kam bija jāpiedzimst, varēja būt tā

jaunā sākums viņā. Es redzēju dažas iezīmes veidā, kā viņš runāja par saviem draugiem vai dzīvniekiem zoodārzā. To es saskatīju arī veselīgajā attieksmē pret mani. Šie novērojumi kopā ar Džeimsa bildi neatstāja nekādu šaubu par to, ka viņš tuvojas centrēšanas procesam bezapziņā.

Pat, ja Kristus piedzimšana atspoguļo pagājušu vēstures notikumu, tam ir arhetipisks raksturs. Jungs saka:

„Kā logoss, Dieva Dēls, Pestītājs, Kritus pats ir Dievs, un visu aptverošs kopums, kurš ikonogrāfiski ir izteikts ar mandalas apli. „

„... Kā gans viņš ir ganāmpulka vadītājs un centrs... Savā cilvēciskajā izpausmē viņš ir varonis un Dieva – cilvēks, piedzimis bez grēka, pilnīgāks un labāks nekā dabīgais cilvēks, kurš viņam nozīmē to pašu, ko bērns vai dzīvnieks pieaugušam cilvēkam.”

Šajā bildē jaunais Džeimss izsaka attieksmi pats pret savu iekšējo reliģiozitāti. Tai ir kristietisks raksturs, pat, ja ģimenē reliģija nav apzināti audzināta.

Džeimss jau ir gatavs ļauties mātes rūpēm. Bildē tā ir Marija, Dieva māte, kas gatavojas dzemdēt. Arī gans gatavojas jaunās aitiņas novietot drošā vietā, pirms iestājas nakts. Vakara miers un gatavošanās naktij, kad jānotiek lielajam notikumam, ir svarīgas intraversijas zīmes. Šis ir laiks kad Džeimss ir gatavs iegrimt bezapziņas dziļākajos slāņos.

Lai uzlabotu Džeimsa angļu valodas prasmes, viņam tika uzdots katru dienu rakstīt vai nu dienasgrāmatu, vai stāstu pēc savas izvēles. Viņš uzrakstīja stāstu par jaunu cilvēku vārdā Tols, kurš, būdams bruņots tikai ar nazi, atstāja ģimeni un devās mežos. Es gribu citēt Džeimsa stāsta galveno daļu vārdu pa vārdam:

„Tola ceļojums.

Uz kādu brītiņu Tols apstājās, lai vērotu sauli, kas lēni pacēlās pār koku galotnēm. Pa pusei smaidīdams, viņš pacēla nazi un soļoja pa kalnu lejup. Tuvojoties pakājei, viņš nogriezās pa kreisi, dodot priekšroku koku patvērumam, nevis līdzenumam. Viņš gāja ātri, cerēdams drīz sasniegt mazu upi, jo bija izslāpis. Nogājis pusversti, viņš pēkšņi apstājās. Mainot virzienus, viņš lēni kustējās uz priekšu. Pēc dažiem jardiem viņš atkal apstājās. Saraucis pieri, viņš sāka iet mazliet ātrāk. Vēl pēc dažiem jardiem viņš spēji apstājās. Viņš nekļūdījās. Tās bija cilvēku skaņas. Gaiss drīz no viņiem kļuva smacīgs. Viņš ātri palēcās un pieķērās pie kāda zema zara un tad uzkāpa augstāk. Cilvēki drīz kļuva redzami, šļūkdami vienā rindā. Viņi pagāja garām Tola kokam, tad izzuda skatienam. Līdzko viņi bija aizgājuši, Tols nolēca no koka un metās prom pretējā virzienā. Viņš skrēja tik ilgi, kamēr vairs nevarēja viņus ne dzirdēt, ne sajūst. Palēninājis gaitu, viņš mainīja virzienu, kamēr tas sakrita ar to, kurā devās cilvēki. Tad viņš turpināja soļot, kamēr nonāca pie mazas upītes. Apstājies tikai lai padzertos, viņš atkal turpināja ceļu.

Tālākais ceļš bija mierīgs. Ap pusdienlaiku viņš jutās ļoti izsalcis, tādēļ nogriezās pa kreisi un nonāca lielā līdzenumā. Viņš kādu brīdi stāvēja garajā zālē, pierazdams pie spožās gaismas un vienlaicīgi meklēdams kaut ko ēdamu. Pēc kāda laika viņš ievēroja mazu gazeli, kura bija mazliet tālāk no bara. Vēja virziens bija labvēlīgs un viņš varēja tai vienkārši trāpīt ar nazi. Viņš svieda nazi un metās pēc sava laupījuma. Tā vēl bija dzīva, bet viņš ātri pārlauza tās kaklu. Uzmanīgi

viņš nogrieza gabalu un sāka to ēst. Paēdis, viņš atļaidās zālē pagulēt, bet pirms aizmigšanas viņa domas, kā vienmēr, bija par mājām.

Pēc divdesmit dienām:

Tols sāka sapņot. Viņš devās augšup pa taku uz alu un redzēja savu sievu, sēžam pie ieejas un spēlējamies ar viņu septiņgadīgo dēlu Ruku. Tuvodamies kalna virsotnei, viņš paskatījās apkārt. Koki sāka zaļot un jauno puķu saldā smarža vēdīja gaisā. Lejā ielejā viņš varēja redzēt kustamies lielus dzīvniekus. Šī bija labākā medību vieta piecdesmit jūdžu apkārtnē. Tur bija gazeles, lāči, lieli mamuti un visu veidu putni. Augļi un ūdens bija tuvu. Viņa krūtis dega no lepnuma, kad viņš to visu redzēja. Šīs bija viņa mājas, viņa griba dzīvot, un visa viņa dzīve. Viss, ko viņš varēja gribēt, vai viss, ko viņam varēja vajadzēt, bija šeit. Viņš pagriezās un pasauca savu sievu un dēlu, kuri vēl nejuta viņa klātbūtni. Ruks, kurš pirmais pieskrēja pie viņa, apvija savas mazās rokas ap tēva kaklu, bet sieva, mazliet rāmāk, sveicināja viņu ar asarām acīs.

Mozdamies, Tols varēja dzirdēt savas sievas un bērna prieku par viņa atgriešanos. Ļoti negribīgi viņš piecēlās un atkal uzsāka ceļu.”

Pēc četrpadsmit dienām:

„Atlikušo pēcpusdienu Tols ceļoja salīdzinoši mierīgi. Kad pār zemi nolaidās nakts, viņš sāka meklēt koku, kurā pagulēt. Pēc ilgas un grūtas meklēšanas viņš atrada vecu, stipru koku, kurā iekāpt un patverties. Gulēdams un gaidīdams, kad uznāks miegs, viņš centās atšķirt dažādās nakts skaņas.: pterodaktila, kurš lidinājās, meklēdams barību, uzstājīgo un skaļo kliedzienu, tuvumā guļošā tiranozaura ruskšķēšanu, mazāku dzīvnieku, kuri skrēja naktī savos nebeidzamajos barības meklējumos, balsis un ņurdēšanu.

Viņš pārdomāja par tām dienām un nedēļām, ko viņš bija pavadījis, meklējot savu zirgu Kezu. Pirmoreiz viņš bija to ieraudzījis pirms divām nedēļām alas tuvumā un kopš tās reizes viņš tam sekoja. Bet pēdas pazuda, kad viņš bija aizgājis aiz kalniem. Viņam bija jāatgriežas mājās, kur sieva un bērns pacietīgi viņu gaidīja.

Drīz viņa domas bija tikai kaut kāds ideju juceklis, un tad viņš aizmīga.”

Pēc septiņām dienām:

„Agri pamodies, Tols nokāpa no koka un stāvēja saules gaismā, klausoties putnos, kas dziedāja augstu koku galotnēs. Cik atšķirīgas bija nakts un agra rīta skaņas! Rīts bija piepildīts ar jaunas dienas optimismu, bet nakts bija pilna ar cīņas un darba skaņām. Rīt bija tā apreibinājis viņu, ka viņam gribējās to izkliegt pasaulei. Tā vietā viņš mežonīgi skrēja caur krūmiem, nezinot, kurp dodas. Pēkšņi viņš nonāca pie maza ezeriņa un ielēca tajā. Kādu brīdi viņš izbaudīja vēso ūdeni, tad apsēdās krastā apžāvēties. Brīdi vēlāk viņš redzēja lielu galvu, kurai sekoja čūskai līdzīgs kakls, kas iznira no ūdens. Radījums dziļi ievilka elpu un ar skaļu šņākšanu ienira atpakaļ ūdenī. Attapies, Tols sāka meklēt ēdamo. Lēnām viņš pierāpoja pie ūdens. Kādu laiku viņš stāvēja noliecies pār ūdeni, līdz ieraudzīja zivi, kuru gribēja. Neticamā ātrumā viņš ienira pēc tās, bet zivs bija ātrāka un izzuda. Viņš mēģināja vēl trīs reizes, bet nesekmīgi.

Ceturtajā reizē viņam izdevās sagrābt vienu vidēja lieluma zivi, kuru viņš nosita pret koku. Pēc tam viņš berza pret klinti, lai nokasītu zvīņas. Tad viņš noplēsa gaļu no asakām un nesteidzīgi apēda to trijos kumosos. Tad viņš nomazgāja muti, paņēma nazi un devās prom. Rīts

bija brīnišķīgs. Viņš jutās kā rūķis, skriedams caur koku stumbriem. To virsotnes bija tītas miglā, bet zemākie zari bija klāti ar biezām, zaļām sūnām. Viņš jutās kā milžu zemē.

Kamēr Tols skrēja caur mežu, citi radījumi kustējās ap viņu. Liels brontozaurs košļāja zāli. Netālu mazs briedēns lauzās caur zariem. To vajāja vilkam līdzīgs dzīvnieks. Pterodaktils lidoja virs galvas, meklējot mazākus dzīvniekus. Mežonīgs tīģeris stāvēja uz augstas klints un kļiedza savu izaicinājumu pasaulei. Tālumā viņš dzirdēja kāda maza dzīvnieka, kas bija nonācis lielāka ķetnās, pēdējo kļiedzienu.

Neko no tā Tols neievēroja apzināti, bet drīzāk tas iespiedās viņa bezapziņā. Kad sadzirdēja lielāku dzīvnieku, viņš mainīja virzienus atkarībā no tā, no kurienes skaņa nāca. Taču tas neizdevās vienmēr. Reiz viņš izlauzās caur zariem tieši virsū tiranozauram un, viņam vienkārši laimējās, ka tas viņu nesaplosīja.

Ejot tālāk, viņa domas bija tikai par to, kā sagūstīt zirgu. Viņš zināja, ja vēlreiz to ieraudzīs, tā būs viņa pēdējā iespēja. Jo, ja viņam neizdotos un viņš ievainotu zirgu, vairs nebūtu cerību to notvert. Pēkšņi viņa domu vilciens apstājās. Viņš nesaprata, kas notiek, bet kaut kas nebija kārtībā. Viņš apstājās. Tepat, viņa priekšā, stāvēja viņa zirgs, rīta saules apspīdēts. Viņš bija tieši divdesmit pēdas no viņa, bet Tols bija pārliccināts, ka tas nebija jutis viņa klātbūtni. Zirgs ļoti lēni tuvojās. Kad dzīvnieks bija desmit pēdas no viņa, Tols ātri mēģināja to notvert. Visvairāk viņš gribēja to ievietot kādā iežogojumā, bet nebija laika to iztaisīt.

Kādu laiku viņš bija pilnīgā neizpratnē, ko darīt. Tad, domājot par sava ceļojuma pēdējām dienām, viņš atcerējās mazo ieleju, ko varētu

lietot kā iežogojumu. Lielākā problēma bija, kā tur nogādāt zirgu. Nokļūstot tam aizmugurē un ļaujot sajūst savu smaržu, varētu to nobiedēt tieši tik daudz, lai tas sāktu iet pareizajā virzienā. Tomēr Tols negribēja biedēt zirgu, jo tas varēja aizskriet kalnos.

Ļoti lēni Tols līda apkārt zirgam, uzmanoties neuzkāpt zariem. Beidzot viņš nokļuva tieši aiz viņa. Piesardzīgi viņš virzījās uz zirga pusi. Sākumā zirgs nepievērsa uzmanību, bet, kad viņš nokļuva tuvāk, zirgs beidza ēst. Kad Tols piegāja vēl tuvāk, zirgs bēga prom. Tā tas turpinājās kādas trīs stundas, līdz Tols ieraudzīja kanjona atveri, bet viņš baidījās, ka zirgs neies iekšā. Bet, kad Tols tuvojās dzīvniekam, tas neizrādīja nekādas bailes no lamatām, uz kurām tas tika vests. Pēkšņi zirgs devās uz priekšu pa klinšaino taku, kas veda uz kanjonu. Līdzko zirgs bija iekšā, Tols sāka mest zarus pāri ieejai. Zirgs bija rokā!

Tagad, kad viņam bija zirgs, Tolam vajadzēja atrast veidu, kā to pieradināt. Tols zināja, ka zirgs viņam neuzticēsies, jo viņš bija to ievilinājis lamatās un laupījis tā brīvību. Lai pieradinātu zirgu, vispirms vajadzēja tam parādīt, ka viņš gribēja būt tā draugs. Tāpēc katru rītu viņš nesīs zirgam kārumus, lai iegūtu tā uzticēšanos. Vispirms Kezs bija nobijies un aizskrēja uz kanjona otru galu. Bet pakāpeniski Tols varēja to glaudīt, kamēr zirgs lasīja mazas drupatiņas no viņa rokas. Pēc dažām dienām, kad Tols uzsvilpa, Kezs aulekšoja pie viņa. Daudzas dienas pagāja, pirms Tols nolēma, ka bija laiks spert nākamo soli, t.i. ievest zirgu aplokā. Ļoti agri no rīta Tols palīda zem vārtiem un stāvēja blakus zirgam. Kzss stāvēja brītiņu, skatīdamies uz savu jauno draugu, tad aizriņķoja uz aploka otru galu. Lēnām Tols gāja uz tā pusi, turot lielu augli rokā un ļoti klusu runājot. Zirgs kādu brīdi stāvēja, nevarēdams izlemt, palikt vai skriet prom. Beidzot tas nolēma palikt un atļāva Tolam

noglāstīt tā kaklu. Katru dienu pēc tam Tols iegāja aplokā kopā ar zirgu, bet nekad nemēģināja uzlēkt tā mugurā, baidoties pazaudēt grūti iegūto uzticību.

Pagāja vairākas nedēļas un Tols zināja, ka agrāk vai vēlāk viņam jāmēģina apseglot Kezs. Viņš izvēlējās skaistu pavasara rītu un aizgāja uz aploku agrāk kā parasti. Līdzko viņš bija tuvu Kezam, zirgs zināja, ka notiks kaut kas neparasts. Tols sāka sarunāties ar to un vienlaicīgi mēģināja uzlēkt zirga mugurā. Lēnām Tols apsegloja zirgu. Visu šo laiku Kezs bija stāvējis mierīgi, bet tiklīdz tas sajuta Tola svaru uz savas muguras, tas saslējās pakaļkājās un nometa Tolu zemē. Lēnām Tols piecēlās un piegāja pie zirga, kurš bija aizskrējis uz aploka tālāko galu. Atkal viņš maigi sarunājās ar zirgu, atkal viņš uzlēca tā mugurā, un vēlreiz viņš tika nosviests zemē. Bez bailīgi viņš mēģināja atkal un atkal, un pēc katra mēģinājuma zirgs arvien mazāk pretojās, līdz beidzot Tols varēja rikšot pa aploku bez bailēm tikt nosviestam. Zirgs bija pieradināts! Tols nolēca no zirga, atvēra aploka vārtus un izlaida Kezu laukā. Viņš iesvilpās un Kezs atnāca atpakaļ.

Šis bija ilgas un patiesas draudzības sākums starp zirgu un cilvēku, kas pēc tam turpinājās gadsimtiem ilgi.

Beigas.”

Tola stāstā Džeimss apraksta pats savas iekšējās Patības atklāsmi. Viņš atstāja ār pasauli un bija aizgājis uz stepi un pirmatnējo mežu, jeb uz savas bezapziņas dziļākajiem slāņiem. Viņš ļoti labi apraksta, kā viņš izvairījies no cilvēkiem. Viņš gribēja būt un viņam vajadzēja būt vienam ar sevi. Nezinot, kādas enerģijas viņā snauž,

Džeimss bijis pārāk ilgi orientēts uz ārpasauli. Soli pa solim viņš apraksta, kā viņš tuvojies saviem dzīvnieciskajiem instinktiem, ko simbolizēja stepes un pirmatnējā meža dzīvnieki. Sākumā viņš vairījies no tiem. Izsalkuma dzīts, vēlāk viņš iemācījās, kā ar tiem rīkoties. Viņš nomedīja savvaļas dzīvnieku gazeli un apēda to, lai remdētu izsalkumu. Mītā gazele simbolizē dvēseli. Tā ir kautrīgs, bailīgs dzīvnieks, kas pastāvīgi ir kāda plēsīga zvēra upuris. Šī stāsta daļa man skaidri parādīja, cik ļoti Džeimss baidījās no agresīva, nomācoša instinkta.

Ēdot, līdz izsalkums rimis, viņš integrē daudz ko no savas primitīvās Patības. Šādā veidā viņš var pats sevi sargāt un nekrist par upuri plēsīgam zvēram.

Stiprinājies dziļā miegā koka zaros, nākošajā dienā viņš nonāk pie maza ezera, kur viņam bija ļoti jāpapūlas, lai noķertu zivi. Lai pasargātu sevi no apkārtnes nelabvēlīgas ietekmes, viņam pašam vajadzēja makšķerēt savu apslēpto saturu ārā no bezapziņas ūdens. Gaidāmā Kristus dzimšana, kas bija attēlota viņa smilšu bildē, jau bija norādījusi, ka Džeimss bija jāpiedzimst no jauna. *Transformācijas Simbolos* Junga saka: „Zivs sapņos nozīmē nedzimušu bērnu, tāpēc, ka bērns pirms dzimšanas dzīvo ūdenī kā zivs...”

Zivij, ko Tols bija noķēris un apēdis, ir liela nozīme Džeimss attīstībā, jo stāsts mums stāsta, ka tas ir ņemts no bezapziņas dziļumiem. Šādi Džeimss ir bagātināts ar to bezapziņas saturu, ko iemieso zivs. Zivs ir arī auglības simbols, jo tai ir daudz ikru.

Turklāt, zivs simbolizē arī Dievu. Grieķu valodā Kristus bieži tika saukts par zivi. Junga saka, ka zivs simbolizē tiltu starp Kristus

vēsturisko figūru un cilvēka garīgo dabu, kurā iemiesots glābēja arhetips.

Neapzināti Džeimss meklēja atbrīvošanu no sava stāvokļa. Tagad jau līdzekļi, kā to izdarīt, sāka parādīties no viņa bezapziņas dziļumiem. Izskatījās, ka Patība sāka parādīties, kā tas notiek agrā bērnībā.

Pēc tam, kad viņš noķer zivi un rituāli to apēd, viņš atklāj lielos kokus, kas cilvēkam liek justies mazam. Tas man atgādināja vecā dzenbudisma meistara Suzuki apgalvojumu. Viņš teica: „Rietumu cilvēks grib uzvarēt Dabu, bet austrumu cilvēks jūtas kā tās sīka daļiņa”.

Tikai tagad Džeimss bija tuvu zemei. Dzīvnieki zagās caur biežokni un savā priekā par vareno rītu viņš pēkšņi atceras zirgu, ko viņš plānoja sagūstīt. Tas nebija sen, kopš viņš to atklāja. „Te, viņa priekšā, stāvēja viņa zirgs, mirdzēdams, rīta saulē...”.

Drošība, ko Džeimss sasniedza pats savos instinktos, ļāva viņam noķert zirgu un ar lielu pacietību to pieradināt. Mani dziļi aizkustināja viņa vārdi: ”Tas bija ilgas un patiesas draudzības sākums starp zirgu un cilvēku”. Ar šiem vārdiem Džeimss ir piedzimis no jauna un atradis pieeju savai instinktīvajai sfērai.

Džeimss saprata, ka vienpusīgā attieksme pret viņa bezapziņu bija viņu maldinājusi. Viņš zināja, ka tikai vadoties pats pēc saviem instinktiem, viņš varēja autentiski attīstīt savu individualitāti.

Šajā laikā viņš man pastāstīja šādu sapni:

„Es biju kopā ar saviem vecākiem, meklējot Lieldienu olas. Zīmīgi bija tas, ka mēs neatradām olas, bet gan dāvanas. Pretēji ierastajam, es jauki izturējos pret savu māsu. Viņa saņēma zirgu un ratus, ar kuriem gribēja vizināties. Es pajautāju, vai es varu vadīt zirgu. Viņa piekrita un tā es vizināju māsu.”

Viena no vissvarīgākajām Lieldienu tradīcijām ir olu dāvināšana, kas simbolizē auglību. Nebija šaubu, ka sapnis nozīmē Džeimsa tuvošanos auglīgākam periodam savā attīstībā. Vecāki sapnī nozīmē dāvanu, bet viņi nepiedalās darbībā. Džeimss pats tagad vada zirgu, kas velk māsas ratus. Mātes Anima (dvēsele) ir zaudējusi spēku, tā kā māsas – jaunāka Anima (dvēsele)- iegūst jaunu nozīmi. Māsa tagad kļūst par jaunas dzīves avotu. Jungs savā darbā *Psiholoģija un Alķīmija* komentē šo pāreju: „Šis ir normāls dzīves process, bet parasti tas notiek pilnīgi neapzināti. Anima ir arhetips, kas vienmēr ir klātesošs... Māte ir pirmā Animas tēla nesēja, kas dēla acīs viņu padara valdzinošu. Pēc tam tas tiek pārmantots mātai un līdzīgām būtnēm, mīļotajiem.”

Šī ievērojamā pāreja bija skaidri redzama viņa ikdienas dzīvē. Džeimss izteica vēlēšanos apmeklēt skolu kā skolēns, tā vietā lai tikai būtu kā brīvklausītājs. Lai apstiprinātu šo pārmaiņu svarīgumu un atzīmētu jauno sākumu, viņš vēl vienu reizi samainīja skolas. Džeimss pieteicās visiem mācību priekšmetiem, kas ļautu viņam laikā nokārtot koledžas iestājekāmenus. Lai gan vācu valoda joprojām bija traucēklis, viņš cītīgi mācījās un pildīja mājasdarbus.

Drīz Džeimss iepazīnās ar meiteni, lai gan pārsvarā visu laiku bija mājās. Džeimss tagad izgāja ārpus māja reizi nedēļā, bet viņa dzīve tagad bija daudz bagātāka.

Kādu dienu Džeimss man spontāni pajautāja: "Kalfa kundze, vai jūs ticat Dievam?" Es teicu, ka ne tikai ticu, bet esmu arī piedzīvojusi Viņa eksistenci. Tas bija daudzu reliģisku un filozofisku sarunu sākums.

Kad mēs nopietni strādājam ar jauniešiem pubertātes vecumā, mēs sajūtam, ka viņu fizisko attīstību pavada garīga padziļināšanās. Agrākos laikos starp primitīvajiem cilvēkiem pāreja no vienas dzīves pakāpes nākošajā notika plašās ceremonijās. Īpaši tas bija, pārejot no bērnības pieaugušo kārtā. Mūsdienās šie rituāli ir vai nu zaudējuši savu nozīmi, vai arī ir izzuduši. Tāpēc ir svarīgi runāt par Dievu ar pusaudžiem. Kad pusaudzis piekļūst saviem dabiskajiem instinktiem, parādās dievišķā arhetips. Tikai pateicoties saistībai ar dievišķā arhetipu, pusaudzis var iekļūt pieaugušo kārtā.

Bilde, ko Džeimss izveidoja smiltīs trīs mēnešus vēlāk (sk. 41. attēlu), apstiprināja manu atklāsmi.

Kad pusaudzis piekļūst saviem dabiskajiem instinktiem, parādās dievišķā arhetips. Tikai pateicoties saistībai ar dievišķā arhetipu, pusaudzis var iekļūt pieaugušo kārtā.

41. attēls. Kad Džeimss pieklūst saviem instinktiem, viņš savienojas ar dievišķā arhetipu

Tā ir ainava. Pa kreisi stāv aploks ar diviem zirgiem - viens gaišs, otrs tumšs. Viņi gatavojas iet uz atvērto vārtu pusi. Arī gans ir šeit ar savu ganāmpulku. Tālajā labajā pusē dīķī peld divi gulbji.

Zirgi un gans ar savu ganāmpulku virzās pa kreisi, uz Neapziņas, pusi. Intraversija, ko Džeimss bija piedzīvojis, kad rakstīja šo stāstu, tagad parādīja savu ietekmi. Zirgi vairs nav iežogoti, kā tas bija pirmajā bildē. Viņi ir gatavi atstāt savu aploku un stāties sakaros ar pasauli. Tas nozīmē, ka Džeimss ir tuvu saviem instinktiem un viņam ir pieeja ār pasaulei saskaņā ar viņa autentiski intraverto dabu.

Gans simbolizē Kristu kā labais gans ar aitām.

Džeimsa pirmajā bildē divi kraukļi sēdēja kailā kokā. Skatoties no negatīvās puses, mēs viegli tos varētu uzskatīt kā ļaunu vēstošus putnus. Džeimss bija nelaimīgs puisis. Viņš vienkārši bija slēpis savu

melanholiju, izpaužot savu bezspēcību ar uzsvērti ekstravertu uzvešanos. No pozitīvās puses kraukļi ir arī vientuļnieku draugi. Tie ir dievu sūtņi, kas nes palīdzību cilvēkiem, kas dzīvo noslēgtībā. Bībelē kraukļi tiek dēvēti par Dieva putniem. Dievs atbild jauno kraukļu, kuri ir nelaimē, saucieniem (Psalms 147;9 Darbs 3841).

Krauklis simbolizē gaismas nesēju dažām indiāņu ciltīm Džeimsa dzimtajā zemē. Džeimsa pirmajā bildē kraukļi neapzināti norāda, ka tie jāizmanto terapijā. Gaisma spīd visspožāk tur, kur tumsa ir visdziļākā. Džeimsam vajadzēja pamest savu apziņas racionālo sfēru, lai atrastu gaismu, kas varētu apgaismot radošumu viņa iekšējā Patībā.

Gulbji, kas parādās 42. attēlā, ziņo par šo spožo iespēju. Transformācijas Simbolos Jungs piemin, ka vārds „gulbis” ir atvasināts no saknes *sven*, tāpat kā „saule” un „skaņa. Viņš saka, ka gulbis nozīmē atdzimšanu un jaunu dzīvi. Kad tas iemieso saules putnu, tas ir spožs un skaidrs un norāda apziņas paplašināšanos. No šāda viedokļa gulbim vajadzētu realizēt iekšējās iespējas. Tajā pašā laikā tas iemieso pilnīgi atšķirīgu iezīmi. Kā saules putns, gaismas nesējs, gulbim ir nojauta, kas notiks nākotnē. Tas var redzēt, kas ir aiz gaismas un tomēr tumsā. Kad mēs jūtamies slikti, mēs bieži sakām: ”Man ir tumšas nojautas.” Tagad Džeimsa darbā mēs nevaram pateikt, kuri divi no gulbja aspektiem izrādīsies svarīgāki.

Gaisma spīd visspožāk tur, kur tumsa ir visdziļākā. Džeimsam vajadzēja pamest savu apziņas racionālo sfēru, lai atrastu gaismu, kas varētu apgaismot radošumu viņa iekšējā Patībā.

Džeimss turpināja priecīgi strādāt, gatavojoties eksāmenam. Vienā dienā viņš piedalījās testā, lai, kā viņš pats teica, „redzētu, kādas ir prasības.” Pēc kāda laika izrādījās, ka viņš ir nokārtojis eksāmenu. Mūsu prieks bija liels, jo tagad ceļš uz koledžu Džeimsam bija vaļā.

Līdz ar šiem panākumiem radās vēl viens jautājums. Kā viņš justos savā dzimtajā valstī, kad pēc vairāk nekā diviem gadiem ārzemēs, viņš bija pieradis pie mūsu dzīves veida? Viņš apsvēra braukšanu ar preču kuģi, kas aizņemtu vairākas nedēļas. Džeimss domāja, ka šādā veidā viņš varēs sagatavoties nākotnei un tam, kas būtu savādāks tur nekā šeit. Viņa vecāki, kuri gribēja nosvinēt dēla sasniegumus, izlēma citādi. Viņi nosūtīja Džeimsam lidmašīnas biļeti un gribēja, lai viņš nokļūst mājas cik ātri vien iespējams!

Nav pārsteidzoši, ka doma par šādu ātru pāreju no vienas pasaules citā izsauca iekšēju paniku Džeimsā. Viņš sapņoja:

„Es biju savā dzimtajā pilsētā, lielā mājā. Šķita, ka uguns ir izlauzusies. Tur bija Dievs, bet kaut kāda iemesla dēļ Viņš nevarēja palīdzēt. Tad tika pasaukts „cilvēks mēnesī”. Es redzēju viņu iznākam no tālienes, no Visuma. Viņš un Dievs ienāca istabā un noturēja sapulci. Kas notika pēc tam, nebija skaidrs.”

Izlauzusies uguns norāda Džeimsa iekšējo emocionālo stāvokli. Dievs Pats nevarēja palīdzēt. Tomēr, kas bija šis „cilvēks mēnesī”, kuram bija paredzēts būt līdzās Dievam? Ir neskaitāmas leģendas un mīti par „seju” Mēnesī. Daudzi stāsta par cilvēkiem, kas sodīti, aiznesot viņus uz mēnesi. Es atcerējos ziemeļvācu leģendu par lielu cilvēku,

kurš noliecas, lai lietu ūdeni uz zemes, lai nodzēstu uguni bēguma laikā. Šis mīts man šķita nozīmīgs. Džeimsa sapņa un viņa agrās uguns pieredzes sakarā. Mēnesim ir ietekme uz bēgumu un dabas plūdumu visu tautu mītos. Pretēji dienas gaismas karstajai Saules svelmei, Mēness iemieso ūdens principu.

Ķīniešu pasakā cilvēks mēnesī tiek aprakstīts kā sēdošs uz ziedoša smaržīga kanēļkoka. Āfrikā kanēļkoka saldā mīkstā masa tiek saukta par mannu. Manna bija ēdiens, kas bija sūtīts no debesīm izraēļiem tuksnesī. Saka, ka manna ir kritusi no debesīm naktī, tajā pašā laikā, kad rasa krīt. Tādēļ manna tiek uzskatīta par debesu maizi vai mēness barību. Bībeles rakstos manna ir salīdzināta ar rasu, kas, savukārt, ir lūgšanas simbols. Svētā Jāņa Atklāsmes grāmatā teikts, "Viņam, kas nāks, es došu ēst paslēpto mannu." (2; 17)

Džeimsa sapnī ir ļoti skaidrs, cik ārkārtīgi svarīga priekš viņa bijusi sadursme starp Bezapziņu un Apziņu. Būtu neiespējami to veikt, lietojot racionālu pieeju. Džeimsa ievainojamības pakāpe lika man pieņemt, ka agrā bērnībā nebija parādījusies Patība. Savā smilšu spēlē Džeimss simboliski piedzīvoja Patību Kristus dzimšanā un viņam tika iedots dārgums. Tagad viņam bija ne tikai spēja mācīties, bet viņš bija attīstījis sevī vīrietību, kas ļaus viņam adaptēties kolektīvā. Varēja cerēt, ka terapijas pieredze mazinās tās vētras, ko dzīve varētu nest Džeimsam. Pirmkārt, viņa dvēsele tagad bija tuvu Dievam. Džeimss sāka lūgties katru dienu, zinot, ka viņš vienmēr var meklēt palīdzību pie Dieva.

Vēres

18. C. G. Jung, Symbols of Transformation, *Collected Works*, Vol. 5. (New York: Pantheon Books, Inc., 1967), 180.
19. C. G. Jung, Psychology and Religion, *Collected Works*, Vol. 11. (Princeton, NJ, Princeton University Press, 1958/1977).
20. C. G. Jung, Symbols of Transformation, *Collected Works*, Vol. 5. (New York: Pantheon Books, Inc., 1967), 198.
21. C. G., Jung, Psychology and Alchemy, *Collected Works*, Vol. 12. Secon Edition, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1953/1977), 73.
22. C. G. Jung, Symbols of Tranformation, *Collected Works*, Vol. 5. (New York: Pantheon Books, Inc., 1967), 348.

7. NODAĻA. Dede: Valodas traucējumi

5-gadīgs zēns

Dede ieradās pie manis uz terapiju, kad viņš bija piecarpus gadus vecs, un ārstēšana turpinājās apmēram divus gadus. Notikumi, kas risinājās šajā laikā bija tik dažādi, ka es nolēmu atspoguļot tikai tos, kuri bija īpaši svarīgi zēna attīstībā.

Vecāki stāstīja, ka Dedes dzīslās plūda kaukāziešu, kurdu, turku, bizantiešu, krētiešu un zviedru asinis. Tā rezultātā radās rases, kultūras un reliģiskas pretrunas, starp kurām bija oriģinālās etniskās kultūras, Islama, vecās un jaunās kristietības un reģionālo tradīciju sajaukums. Divi no Dedes mātes senčiem bija nozagti no nomadu telts, kad bija mazi un audzināti pārtikušās turku ģimenēs. Nomadi, kas klejoja caur stepēm, dzīvoja pastāvīgā naidā ar saviem kristiešu kaimiņiem un viņu kara darbība balstījās uz ģimenes lojalitātes augsta līmeņa ētiku.

Es minu šīs detaļas tāpēc, ka zēns man šķita ļoti neparasts. Dedes mērķtiecīgās, bet vientiesīgās acis skatījās manī, atbalstoties pret savu māti. Viņa vārdu krājums sastāvēja tikai no dažiem vārdiem, kas pilnīgi neatbilda viņa vecumam. Viņam bija arī citi uztraucoši simptomi. Visu laiku viņš pieprasīja mātes klātbūtni. Uz ielas viņš slēpās mātes mētelī un pieprasīja valkāt naktscepurei līdzīgu kapuci. Viņš izteikti deva priekšroku zilajai krāsai un atteicās nēsāt jebkuras citas krāsas puloveri. Ja kāds lūdza viņam kaut ko izdarīt pret viņa gribu, Dede iespītējās. Neviens nevarēja viņu pārliecināt iekāpt motocikla blakusvāgī. Viņš mīlēja mūziku un viņam patika zīmēt uz

lielām brūna papīra loksnēm. Bija apšaubāmi, ka viņš varētu normāli attīstīties.

21 mēneša vecumā Dedem bija akūta stafilokoka infekcija. Es uzzināju no viņu ārsta, ka Dedes muskuļi bija tik savilkti, ka hipodermiskā adata salūza injekcijas laikā. Pieredzējušais ārsts pastāstīja man, ka Dedem trīs dienas draudējušas dzīvības briesmas. Viņš atveseļojās diezgan ātri, bet viņš nevarēja staigāt vai runāt pēc šīs slimības. Pirms slimības Dede bija veselīgs bērns, bet pēc tam viņam vajadzēja visas šīs lietas mācīties no jauna. Mācīšanās staigāt nesagādāja grūtības, bet runas prasmes atpalika no normas. Psihiatra ziņojumā bija izteiktas šaubas, vai viņš vispār varēs iet skolā. Šī iemesla dēļ ģimene kontaktējās ar mani.

Mēs ar Dedi pavadījām mūsu pirmo stundu manā dārzā kopā ar viņa brāli, kurš bija četrus gadus vecāks. Es vēroju, kā viņi spēlējās ar trošu dzelzceļu. Dede vadīja spēles gaitu ar žestiem un dažiem vārdiem. Viņa brālim bija maz ko piebilst.

Pirmajā reizē, kad Dede atnāca pie manis viens pats, viņš uzreiz devās pie atskaņotāja, norādīdams, ka viņš grib klausīties mūziku. Sēdēdams uz zema krēsla, viņš uzmanīgi klausījās mūzikā. Pēc mirkļa viņš lika man apsēsties līdzās. Mēs klausījāmies Mocartu. Kad ieraksts beidzās, Dede ļoti apmierināti teica: "Zaļš." Tad mēs klausījāmies Bartoku. Šo mūziku viņš nosauca „Dzeltena.” Es sapratu, ka šie apraksti atbilst krāsainajām uzlīmēm skaņuplates vidū. Nākošo viņš gribēja nosaukt "Zila." Tas bija Baha ieraksts. Es vēroju, cik intensīvi viņš klausās un zināju, ka viņš saista krāsas ar konkrētiem komponistiem, kad viņš nosauca tos par zaļiem, ziliem vai dzelteniem. Mēs vairākas

nodarbības klausījāties šos trīs komponistus. Es jutu, ka viņš ir nodibinājis ar mani noteiktu kontaktu un zināju, ka man jālieto kādas papildus metodes viņa terapijā. Sēžot pie klavierēm, es spēlēju un dziedāju dažādas bērnu dziesmas. Dede piesēdās man tuvāk un ļoti uzmanīgi klausījās. Es biju pārliecināta, ka viņš nepalaida garām nevienu skaņu, nekustīgi sēžot krēslā. Kad es gribēju pāršķirt lappusi un dziedāt jaunu dziesmu, viņš uzsvērti atturēja mani no tā. Dedem patika dziesma par mēnesi un mēness attēlu un zvaigznēm debesīs tam līdzās. Es atkārtāju visus pantus divas vai trīs reizes. Viņš negribēja vairs neko citu dzirdēt. Tad viņš aizvēra grāmatu un mēs gājām uz rotaļu istabu stāvu zemāk. Pa ceļam mēs gājām garām strāvas skaitītājam, kas klusi tikšķēja. Viņš satrūkās un satvēra manu roku. Es jutu viņa nedrošību un uztraukumu un pārliecināju viņu, ka nebija no kā baidīties.

Rotaļu istabā Dede nekavējoties gāja uz smilšu kasti. Viņš uzcēla pakalnu un izveidoja tuneli. Viņa seja rādīja, ka viņš neredz neko citu kā alu. Viņš ievietoja alā sveci un lika man to iedegt. Dedem tas patika.

Nākamajās nodarbībās mēs bijām vai nu pie klavierēm, vai arī viņš strādāja smilšu kastē. Dedem tas patika. Es jutu, ka tā bija gaisma alā, kas viņu apbūra. Viņš ļoti ātri veidoja smiltis un nekavējoties nopurināja smiltis no savām rokām. Šķita, ka viņam ir nepatīkami aizskart smiltis.

Dedes seja iemirdzējās pēc dažām nākošajām nodarbībām. Parasti viņš bija ļoti nopietns. Tagad viņam tiešām patika nākšana uz nodarbībām. Kad viņam ieradās pakal, Dede gribēja, lai manas mājas durvis paliek atvērtas, kamēr viņš izzuda skatienam. Dede gribēja būt

pārliecināts, ka manas mājas durvis ir viņam atvērtas. Dede sāka justies man tuvs un viņš labprāt sēdēja manā klēpī, kamēr es atkārtoti spēlēju „Mēness dziesmu” uz klavierēm. Pa to laiku viņš atklāja vēl vienu nodaļu mūsu dziesmu grāmatā, kas saucās ”Dziesmas un skaņas bērnu sirdīm”. Ak, vai, ja es izlaidu kādu pantu! Viņš ļoti drīz zināja to visu.

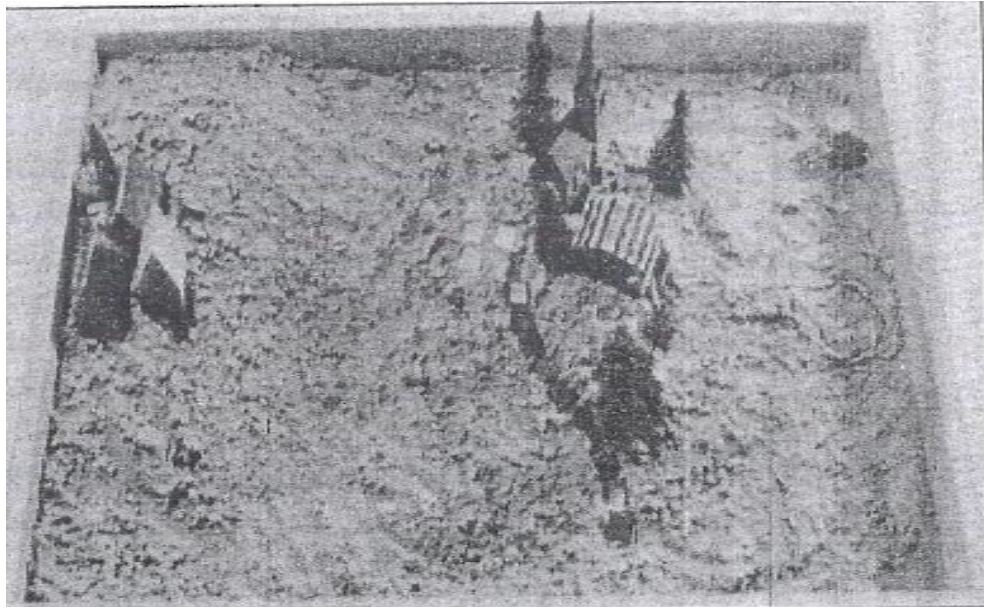
Kādu dienu Dede atklāja papīru un krāsu zīmuļus. Ar pārsteidzošu noteiktību viņš uzzīmēja lielu četrstūri. Viņš iedeva papīru un zīmuli man, norādot, ka man arī jāuzzīmē sava māja. Kad es uzzīmēju durvis, viņš gribēja redzēt tās atvērtas. Attēlā bija jābūt vecajiem zvaniem pie ieejas. Tas laikam deva viņam pārliecību, ka viņš vienmēr var atgriezties. Dede sāka just, ka es viņu saprotu. Atkal un atkal viņš gribēja dzirdēt dziesmas „Labais mēnesi, Tu ej tik klusi” un „Mirdzi, mirdzi, mazā zvaigzne.” Katru reizi viņš sēdēja nekustīgi un ļoti uzmanīgi klausījās.

Es ievēroju, ka Dedes dzirde bija īpaši asa, jo viņš reagēja uz katru mazāko troksnīti. Vienu dienu viņš bija manā birojā plkst 11.00 no rīta un skanēja baznīcas zvani. Viņš kļuva nemierīgs, gribēdams, lai es atveru logu, lai viņš var tos dzirdēt. Es uzzīmēju baznīcu un īpaši izcēlu zvanus zvanu tornī priekš viņa. Tad viņš uzzīmēja manu māju. Papildus durvīm, zīmējumam tagad bija izaugums, ko Dede apzīmēja ar apli. Viņš centās virs tā uzzīmēt zvanu. Viņš to izdarīja dažās sekundēs ar vienu rokas vilcienu, kas izstaroja milzīgu vitalitāti un pārliecību.

Viss, ko Dede darīja, bija iekšējas motivācijas vadīts, kas neatstāja vietu izvēlei. Viņa darbības diktēja bezapziņa, kura turpināja noslēpt viņa konfliktus tumsā. Tajā pašā laikā kaut kas Dedē grūda viņu

uz gaismas pusi. Šis varēja būt iemesls tam, kāpēc dziesmas par mēnesi un zvaigznēm, kas apgaismoja debesis un svece smilšu alā bija tik ārkārtīgi svarīgi viņam. Dedem neinteresēja nekas cits. Šajā laikā būtu bijis pilnīgi bezjēdzīgi mēģināt iemācīt viņam sasaitēt kurpes, kaut arī viņš turpināja klupt pār kurpju šņorēm, kas brīvi karājās.

Divus mēnešus vēlāk, tieši pirms Ziemassvētkiem, es parādīju Dedem ilustrāciju dziesmai „Klusa nakts, Svēta Nakts” mūsu dziesmu grāmatā. Tur bija redzama spoži izgaismota baznīca, dažas mājas Ziemassvētku naktī un cilvēki, kas tura lukturus, brienot pa dziļu sniegu klātiem laukiem. Es dziedāju un spēlēju Ziemassvētku dziesmu. Dede uzmanīgi klausījās dziesmā un stāstā par Kristus dzimšanu. Viņš atcerējās Ziemassvētku eglīti ar daudzām svecītēm. Viņš novietoja smiltis baznīcu un mazu mājiņu (skat. 42. attēlu) uz maza pakalna. Dedem vairs nevajadzēja taisīt alu. Lai pabeigtu bildi, mēs izgaismojām baznīcu un māju ar mazām elektriskām lampiņām, kas bija gatavas leļļu mājiņām. Viņš rūpīgi pārbaudīja baznīcas torni, lai redzētu, vai tajā bija zvani. Viņš nevienu neatrada, bet, vienalga, bija apmierināts. Dede turpināja klausīties baznīcas zvanos, kas skanēja pusdienlaikā katru reizi, kad viņš bija manās mājās, uzstājot, lai logs būtu vaļā. Es brīnījos, kā viņš var būt apmierināts ar mūsu mazo baznīcu, kurā nebija zvanu, jo viņam ļoti patika zvanu skaņas. Tā kā viņa vārdu krājums joprojām bija ļoti ierobežots, tikai vēlāk es sapratu, ka viņš baidās, ka baznīcas zvani var nokrist zemē. Es atkārtoti viņu pārliecināju, ka zem zvana bija grīda, kas atdala zvanus no pārējā zvanu torņa.

42. attēls. Dede parādās no tumsas, kad viņš aktivizē savus iekšējos gaismas avotus

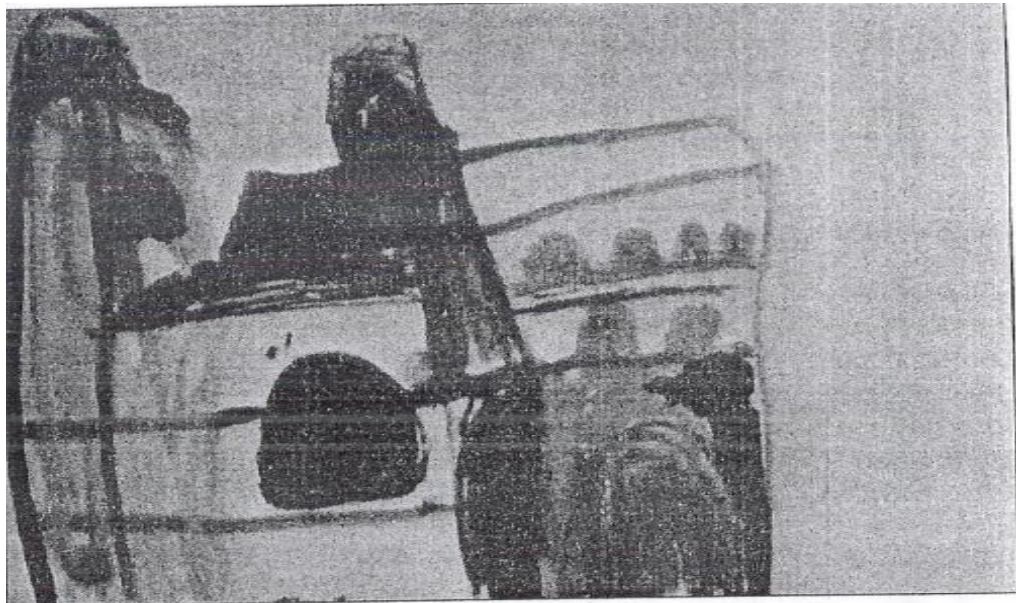
Zvani ir skaņas, kas savieno debesis un zemi un simbolizē radošās enerģijas. Es pieņēmu, ka Dedes uztraukums, ka zvani var nokrist zemē bija saistīts ar viņa bailēm, ka viņu var pārņemt radošās enerģijas. Tā kā viņš vēl neprata tikt galā ar šīm enerģijām, viņš gribēja būt pārliecināts, ka ir aizsargājoša grīda zem zvaniem. To zinot, es sāku rūpīgāk vērot viņa radošās izpausmes un mēģināt tās virzīt pareizā gultnē.

Dedem tagad patika Ziemassvētku dziesmas ar skaistajiem Ziemassvētku attēliem un arī „Dziesma pa Mēnesi”. Atkal un atkal viņš lika mazo mājiņu un baznīcu smiltīs. Dažreiz viņš pievienoja vēl dažas mājiņas, lai veidotos neliels ciemats. Dažreiz māja stāvēja viena pati blakus baznīcai uz pakalna. Reizēm viņš sauca māju „mana māja” un citreiz par Kristus bērna māju. Ļoti lēni mātes-bērna savienība, kas bija veidota terapijas laikā ar transferences palīdzību, sāka izzust. Dede

jutās pilnīgi pieņemts un saprasts un viņa Patība bija aizsargāta. Viņš bija drošs „manā mājā” un dažreiz Kristus bērna mājā. Es jutu, ka viņa piederība mājai kā Kristus bērna mītnei bija apliecinājums tam, ka viņā dzimst dievišķais bērns. Tagad viņš bija gatavs Patības pasludināšanai.

Dedes raizes par Kristus bērnu drīz paplašinājās līdz interesei par baznīcām. Attēli mūsu dziesmu grāmatā rādīja Kristus dzimšanu kopā ar spoži izgaismotām baznīcām un Dede jau bija nosaucis manu māju par baznīcu. Mēs aizrautīgi apskatījām baznīcas un katedrāles grāmatā. Apbrīnojami labi Dede atcerējās to baznīcu nosaukumus, kuras es viņam biju rādījusi. Viņš pat pazina un atcerējās konkrētas baznīcas detaļas, jo viņš atcerējās tās loga rožu rakstu. Viņš pastāvīgi lūdza mani skatīties „baznīcu grāmatu”, tad viņš pats sāka zīmēt un krāsot baznīcas (sk. 43. un 44. attēlus).

Dede nezīmēja iedomātas celtnes, bet gan reālas baznīcas, kuras viņš bija redzējis grāmatās vai ekskursijās. Viņa roka, zīmējot baznīcas un katedrāles, nebija tik droša, kā pirmoreiz zīmējot četrstūri. Tomēr, to, ko nevarēja pateikt vārdos, likās, ka viņš var izteikt zīmējumā vai gleznojumā. Es redzēju, ka darbojās iekšējā nepieciešamība. Viņš meklēja izteiksmes veidu kā komunikācijas līdzekli. Reizēm viņš bija pilnīgi pārņemts no šīs nepieciešamības. Tas izskaidro, kāpēc viņa spēlē neparādījās cilvēku figūras. Dedi valdzināja kaut kas pavisam cits. Viņu apbūra baznīcu skati un dievišķās dzimšanas skati Bētleme kūtī. Viņš bija vienlīdz dedzīgs zīmēt un gleznot baznīcas. Es domāju, vai varēja būt iespējams, ka Kristiešu apziņa, kas bija dusējusi viņa senčos paaudzēm, tagad gribēja iemiesoties viņā.

43. (augšā) attēls un 44. (apakšā) attēls. Dedes reliģiskā daba pamostas, kad viņš kaislīgi zīmē un glezno baznīcas

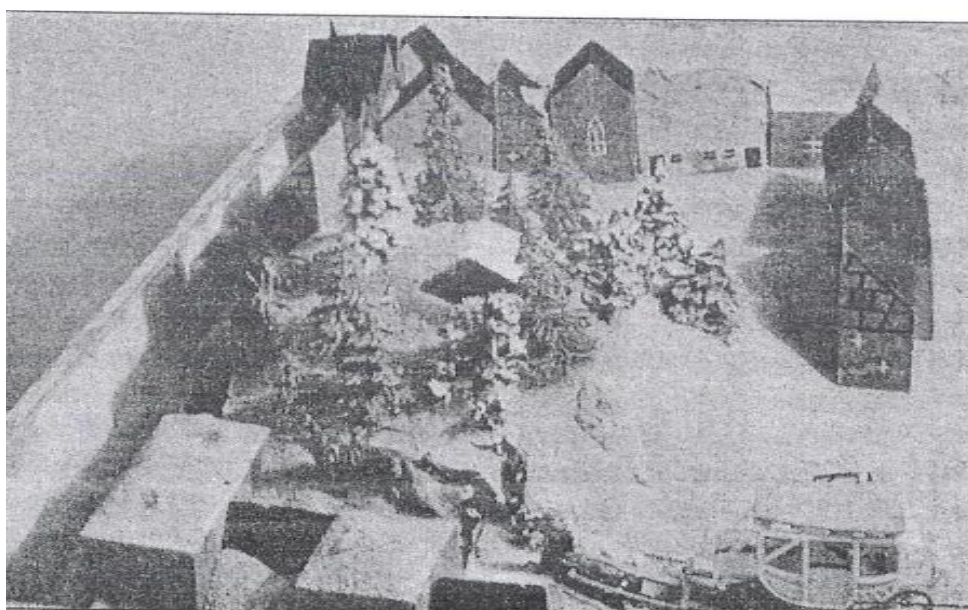

Ziemassvētki pagāja, un pagāja vēl viens mēnesis. Dede turpināja likt baznīcu un mazo mājiņu smiltīs, lielākoties kalna galā. Pakāpeniski viņš pievienoja citas mājas un vēl vienu baznīcu. Joprojām tur vēl nebija cilvēku, bet divi balti zirgi spēlējās ciemata laukumā. Kā

jau iepriekš redzējām, baltais zirgs bieži parādās sakarā ar reliģisku pieredzi. Divi zirgi var norādīt Patības gaidāmo manifestāciju.

Pēc kāda laika Dede uzcēla jauku ciematu kalna galotnē (sk. 45. attēlu). Ir ziema. Sniega klātu priežu ieskauta maza koka mājiņa un baznīca tieši aiz tās stāv dziļā sniegā. Balts un melns zirgi velk augšup pa kalnu kāzu pajūgu. Dede piebilda, ka tas ved karali un karalieni. Divi kalpi iet pa priekšu un visu procesiju vada milzu lapsa.

45. attēls. Savu instinktu vadīts, Dede pārdzīvo pretstatu apvienošanas un „Es” manifestāciju

Mēs bijām sekmīgi atjaunojuši mūsu terapijā mātes-bērna savienību. Alternatīvās norādes uz manu māju kā Kristus bērna māju norādīja, ka notika nepieciešamā atdalīšanās. Dedes Patība sāka atdalīties no mātes-bērna savienības Kristus, pilnīga un perfekta cilvēka, simbolismā. Šajā bildē Patība ir parādīta kā pretstatu vienība karaļa un karalienes kāzās, kā arī baltā un melnā zirgu tēlā. Pasakās lapsa parādās, kad ir vajadzīgs, lai bezapziņa kļūst par apziņu. Antuāns

de sent Ekziperī, „Mazā prinča” autors, lietoja lapsu, lai mācītu, kas ir neredzams.

Dedes intensīvā dziesmu klausīšanās, baznīcas zvanu zvanīšana un viņa baznīcu un katedrāļu zīmēšana radās no Kristiešu tradīciju apzinātas pamodināšanas, kas līdz šim bija apslēpti viņā. Lielas lapsas veidā Dedes instinkti rāda ceļu uz Patības manifestāciju.

Drīz pēc tam ledus izkusa un Dede sāka runāt normāli. Viņš bija atdzimis. Viņš atklāja jaunas dziesmas mūsu grāmatā un dažas no tām īpaši mīlēja klausīties. Dedem īpaši patika „Maijs atjauno visu”, vai „Nāc, dārgais maija mēnesi un padari atkal kokus zaļus”. Viņš vairs neklausījās ar tādu intensitāti kā agrāk, klausoties dziesmu par mēnesi, bet viņam vairāk interesēja attēli par bērniem, kuri rotaļājās un cilvēki savos svētdienas tērpos, kuri devās pa saulainām pļavām uz baznīcu.

Šī bilde izraisīja daudzus jautājumus. Viņš gribēja zināt visu, piemēram, „Kāpēc cilvēki iet uz baznīcu svētdien? Ko viņi dara baznīcā?” Es viņam stāstīju, ka viņi klausās stāstus par Dievu, ko mācītājs stāsta viņiem, un, ka viņi lūdzas un dzied ērģeļu pavadījumā.

Es gāju pie klavierēm un mēģināju improvizēt iešanu uz baznīcu un dievkalpojumu. Es iekļāvu arī zvanu skaņas, vieglas un smagas skaņas, mācītāja ienākšanu, dziedāšanu un ērģeļu mūziku. Dede bija ārkārtīgi sajūsmināts un lūdza atkārtot improvizācijas, līdz viņš pats mēģināja darīt to pašu ar saviem pirkstiem. Tas bija neticami, kā viņa mazie, neveiklie pirkstiņi cīnījās, lai atrastu pareizos taustiņus. Bet viņš tos atrada. Es sāku domāt, vai viņam nav muzikāls talants. Tagad viņš spēlēja klavieres ar tādu pašu intensitāti, kā iepriekš bija klausījies dziesmas. Viņš nelikās mierā, kamēr atrada pareizos toņus.

Dede gribēja arī dzirdēt stāstus par Dievu un viņš uzmanīgi klausījās, kad es viņam stāstīju, ka Dievs rūpējas par visiem cilvēkiem. „Tad viņam jādzīvo augšējā stāvā,” viņš teica, ”... lai redzētu visus cilvēkus.”

Kopš Dedem vairs nebija runāšanas grūtību, mēs runājām par viņa iešanu skolā. Normāli būtu, ja viņš sāktu iet skolā nākošajā gadā. Visā savā dzīvē Dedem nebija bijusi saskare ar ār pasauli. Tikai pateicoties vecāku rūpēm un vecākajam brālim, viņam vispār bija kaut kāds kontakts ar pasauli. Viņa vecāki piekrita manam ierosinājumam, lai viņš iet privātā bērnudārzā divas vai trīs reizes nedēļā, kur viņš satiktu citus sava vecuma bērnus un pierastu pie viņiem. Šis mēģinājums tikai daļēji izdevās. Dede nemaz negribēja lietot savas rokas, lai kaut ko izgatavotu, kā to darīja citi bērni viņa vecumā un skolotājam bija grūtības saprasties ar viņu. Tomēr viņš nesāka neieredzēt skolu.

Tikmēr viņa vizīšu laikā manā mājā radās cita problēma. Kādu dienu, pārlapojot mūsu dziesmu grāmatu, Dede atklāja bildi, kurā attēlota šūpla dziesma „Labvakar, labu nakti.” Es viņam to nospēlēju, bet nezinu, vai viņš to dzirdēja.

Ļoti noteikti viņš paskatījās uz mazuli, kas gulēja šūpulī. Man vajadzēja pārliecināt viņu, ka mazulis tur gulēja tikai pa nakti. Viņš gribēja zināt bērna vecumu. Es paskaidroju viņam, ka tikai mazi bērni guļ šūpuļos un tiklīdz viņi kļūst vecāki, viņi guļ gultās. Es nesapratu, kāpēc viņš man uzdod šos jautājumus. Viņš klausījās un es redzēju, ka viņš dzird manas atbildes, bet šķita, ka viņš baidās . no kaut kā. Es

atklāju, ka viņš uztraucas par to, ka bērns varētu palikt šūpulī uz visiem laikiem, par spīti manam apgalvojumam, ka nē.

Baznīcu vietā Dede tagad zīmēja šūpuļus (sk. 46. attēlu). Es sapratu, ka viņš izdzīvoja savas nāves priekšnojautas, tās pašas, ko bija pārdzīvojis agrā bērnībā, kad viņš slimoja. Šīs lielās bailes var arī izskaidrot, kāpēc viņš negribēja kāpt vannā. Neapzināti viņš ļoti baidījās, ka viņu grib ievilināt lamatās.

46. attēls. Dede sastopas ar savām agrākajām bailēm no nāves, zīmējot bērnus šūpuļos

Attēls, kas ilustrēja dziesmu „Guli, manu mīlo dēliņ”, mazliet viņu nomierināja. Šajā attēlā bija redzama māte, kas stāv pie šūpuļa, turot bērnu rokās. Vairākas nedēļas Dede zīmēja visu veidu šūpuļus. Mēģinot daudzas reizes, viņam pat izdevās uzgleznot tos pareizā perspektīvā. Citādi viņam viss veicās labi.

Dažus mēnešus vēlāk tika atklāts pilsētas bērnudārzs. Inteliģenta skolotāja palīdzēja Dedem pāriet nākamajā klasē, ļaujot viņam sēdēt nomaļus no citiem bērniem un zīmēt un gleznot.

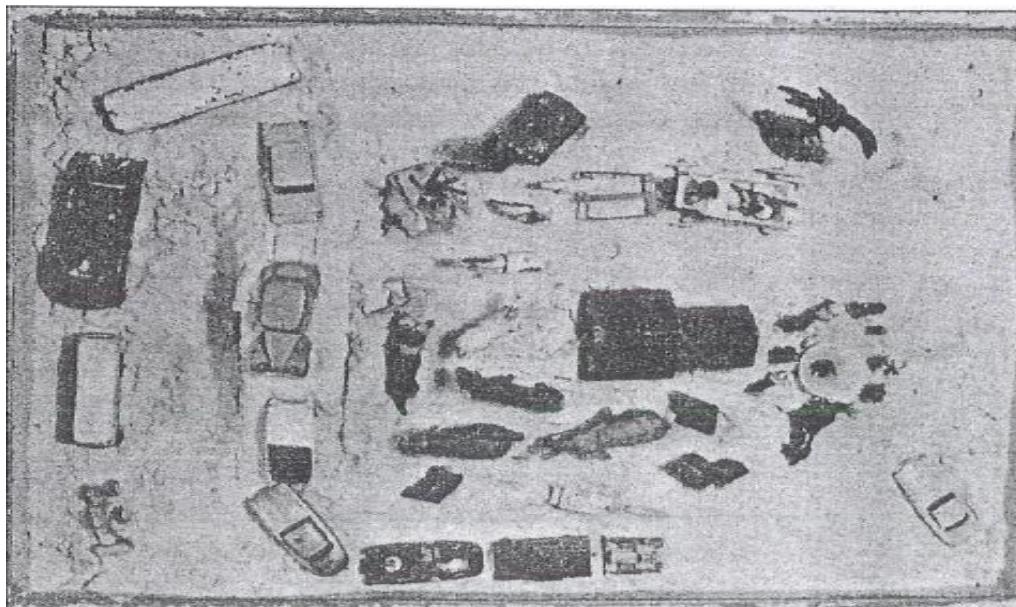
Šajā laikā Dedem ļoti patika pasakas, īpaši „Dusošā skaistule”. Viņu apbūra doma, ka princis modina Dusošo Skaistuli ar skūpstu. Simbolu valodā šī pasaka dod mums ieskatu Dedes problēmā, jo pamošanās no dziļa miega simbolizē atdzimšanu un jaunas dzīves sākumu. Tagad Dede zīmēja stikla zārkus ar Dusošo Skaistuli un Princi (skat. 47. attēlu). Es cerēju, ka šī vecā problēma lēnām atrisinājās, lai varētu sākties jauna attīstība.

47. attēls. Dede ir aizrāvis ar Dusošās skaistules atgriešanos no sava stikla zārka, tā kā viņš piekļūst pats savai atdzimšanai

Atjaunotās dzīves tēma kļuva pat stiprāka, kad Dede taisīja savu nākošo smilšu bildi. Viņš izveidoja platu upi, kurā daudzi cilvēki gāja peldēties. Viņš teica: "Viņi visi ienirst un tad atkal iznāk virspusē."

Vēlāk viņš izteica atjaunotnes tēmu pat noteiktāk kristīšanas skatā (sk. 48. attēlu). Dede nolika mazu kausu smiltīs un kristīja lelli, turot to zem ūdens. Cilvēks un dzīvnieki stāvēja aplī apkārt šim rituālam.

48. attēls. Dedes ievainotais gars ir atdzimis kristīšanas rituālā, cilvēkiem un dzīvniekiem esot par lieciniekiem

Mēs zinām, ka Kristus kristīšana notika ienirstot ūdenī. Agrā kristietībā kristīšana bija rituāls, kuram bija liela nozīme un norādīja pieņemšanu kopienā. Svētajam ūdenim baznīcā šodien ir tāda pati radoša un pārveidojoša nozīme. Ūdenī ieniršanas pieredze bija Dedem ārkārtīgi svarīga. Tas nozīmēja, ka varēja sākties jauna dzīve, kas varēja dot viņam iespēju attīstīt to drošību, kas viņam būtu vajadzīga, lai konfrontētos ar ārpasauli.

Pirmais solis Dedes attīstībā radīja līdzsvaru starp viņa senču kultūru un Kristietību. To, ka visa problēma nav pilnībā atrisināta,

rādīja tas, ka viņa kristiešu baznīcu zīmējumos sāka parādīties mošejas.

Dede attīstījās pietiekami labi. Viņš izteica savu dzīvo fantāziju zīmējumos un gleznojumos un nedaudz klavierspēlē. Man par lielu pārsteigumu, Dede nenomierinājās, kamēr viņš pēc dzirdes varēja nospēlēt dažas dziesmas, ko es viņam biju agrāk spēlējusi. Esmu laimīga teikt, ka Dede tika ieskaitīts pirmajā klasē normālā vecumā.

Vēres

23. *Sang und Klangfurs Kinderhez.* (Berlin: Verlag Neufeld und Henis, 1909).

24. Antoine de Saint Exupery. *The Little Prince* (New York/London: Harcourt Brace Jovanovich, 1971).

8. NODAĻA. Marina: Izolācija

9-gadīga meitene

Lai gan mazā brūnacainā meitene lēkādama ienāca manā rotaļu istabā, es uzreiz pamanīju, ka viņai bija dalītas jūtas. Viņas māte bija likusi nākt viņai uz šejieni spēlēties. Man bija aizdomas, ka viņa šaubījās, kādas spēles šeit būs. Tomēr, kad viņa redzēja smilšu kasti, viņa uzrotīja piedurknes un sāka darboties ar smiltīm. Es parādīju visas figūriņas, kuras viņa varēja lietot smilšu spēlē. Salikusi rokas sānos, viņa uzmanīgi apskatīja plauktus, pilnus ar figūrām.

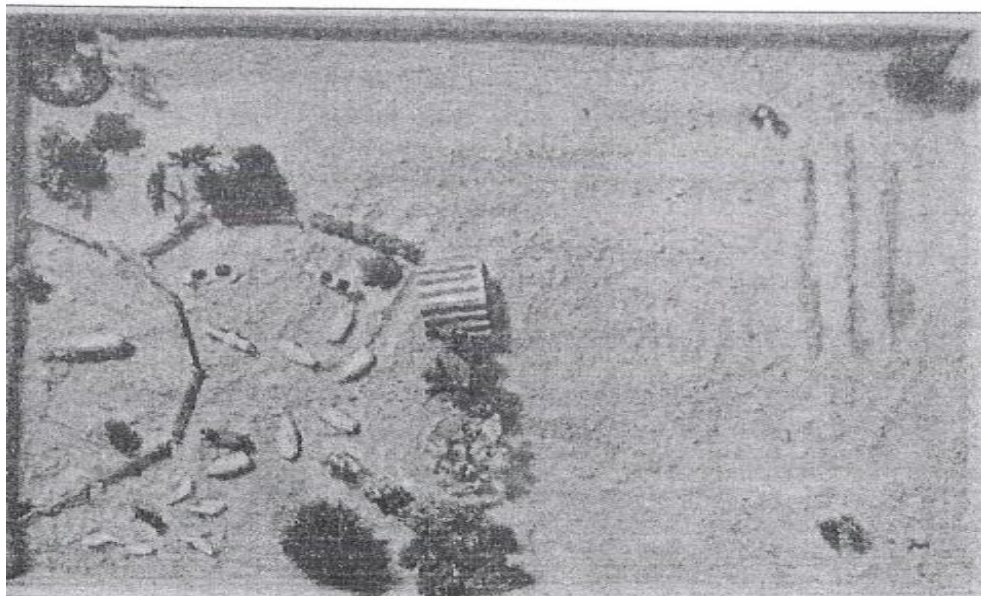
Es vēroju Marinu, kad viņa stāvēja ar muguru pret mani. Viņai bija taisni melni mati, kas sniedzās gandrīz līdz pleciem. Viss viņas svars gūlās uz viņas labās kājas, kamēr kreisā bija mazliet uz priekšu, atbalstīta uz pēdas un kustējās no labās uz kreiso pusi. Viņas mazliet tumšā ādas krāsa atgādināja man par bērniem no Vidusjūras.

„Vai es varu ņemt jebko, kas man patīk?” viņa jautāja.

„Jā, ņem, kas tev patīk vislabāk, ar ko tu visvairāk gribētu spēlēties,” es atbildēju.

Marinai vislabāk patika maza koka mājiņa, tādēļ viņa to nolika tieši smilšukastes vidū (sk. 49. attēlu). Viņa apskatīja to no visām pusēm un, acīmredzami apmierināta, atgriezās pie figūrām. Viņa izvēlējās dažus kokus, kas iekļāva māju kā sēta. Kreisajā pusē viņa nolika koka sētu pusapļa veidā. Tas veidoja aploku baltam zirgam, par kuru rūpējās cilvēks, kas vicināja pātagu. Mājdzīvnieki, govīs, aitas un zosis ganījās mājas tuvumā, kur meitene baroja vistas un zosis. Marina

novietoja visas figūras precīzi smilšukastes kreisajā malā, bet labo pusi atstāja pilnīgi tukšu. Ar kreiso roku viņa izveidoja smiltīs dažas seklas vagas un nolika tīrumā fermeri, kurš, kā viņa teica, sēja graudus zemē.

49. attēls. Cerība ir iesēta, kad Marinas ilgas pēc iekšējā miera ieņem centrālo vietu un balsts zirgs ir sagatavots trenera rokās

Šī bilde raksturo to psiholoģisko situāciju, kādēļ Marina ieradās pie manis uz novērošanu. Marinas audžumāte dedzīgi gribēja bērnu un viņa varēja adoptēt Marīnu, kad viņa bija sešas nedēļas veca. Mazā meitene attīstījās labi, lai gan viņa slapināja gultā līdz sešu gadu vecumam. Šad un tad Marina izrādīja stipru pretošanos saviem audžuvecākiem un varēja būt pavisam ietiepīga. Kad Marīnai bija četri gadi, viņa gribēja mazu māsiņu, un vecāki adoptēja otru bērnu. Viņas vecāki dzīvoja ASV, bet pagaidām bija Eiropā. Tā kā viņi domāja pēc dažiem gadiem atgriezties Amerikā, viņa izvēlējās tādu skolu, kur Marīna varēja mācīties savā dzimtajā, angļu valodā. Viņa bija talantīga zīmēšanā un rokdarbos, bet viņai nepadevās matemātika un lasīšana.

Lasīšanas grūtības bija tik acīmredzamas, ka otrajā klasē viņai jau vajadzēja privātu apmācību. Šī apmācība nebija palīdzējusi un patēvs bija patiesi nelaimīgs. Viņš bija ļoti cerējis, ka Marina būs inteligents bērns.

Mazā siltā koka mājiņa bija mīļa daudziem bērniem manā praksē. No sākuma tā stāvēja viena smilšu kastes centrā. Es domāju, ka tā iemiesoja Marinas ilgas pēc siltas mājas vai arī pēc iekšēja miera. Tās varēja būt ilgas pēc šīm abām lietām. Šķita svarīgi, ka baltais zirgs ganījās atsevišķi no citiem fermas iemītniekiem, tomēr to dzina gara fermeru pātaga.

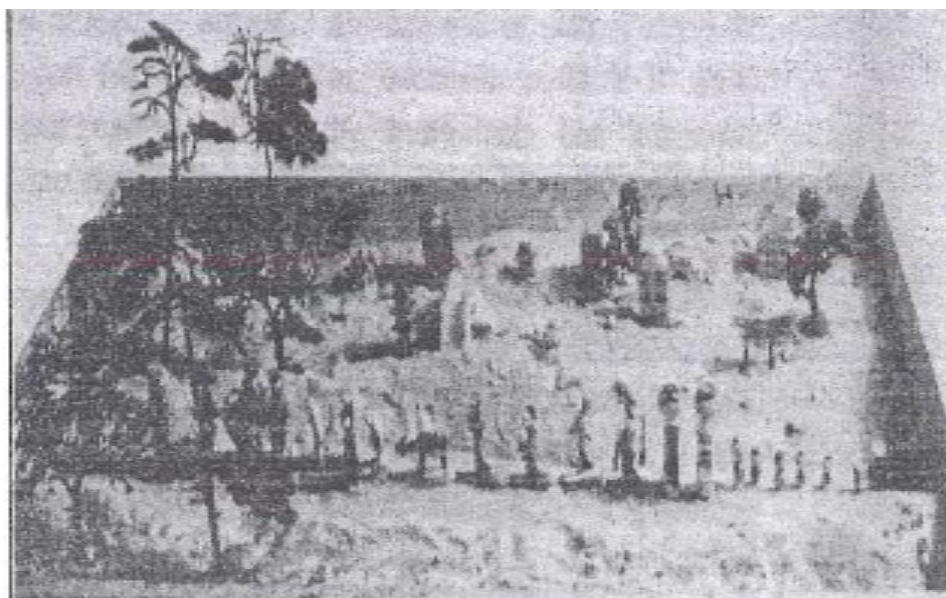
Mitoloģijā un folklorā zirgs ir spējīgs redzēt nākotni. To bieži raksturo kā gaišreģi. Reizēm zirgam tiek piedēvētas spējas runāt. Kā dzīvnieks, zirgs iemieso neapzinātas dzīvnieciskas īpašības. Kā nastnesis, tas ir attiecināms uz to, kas ir mātišķs. Tā kā zirgu var viegli izbiedēt, to asociē ar instinktiem un tos nevar kontrolēt ar apziņu. Baltā zirga simbolam ir arī reliģiskas īpašības. Ķīnā baltajam zirgam ir uzcelts templis. Balts zirgs ir pieminēts Apokalipsē. Legēnda vēsta, ka Muhamedu nesa balts zirgs, kad viņš nolaidās no debesīm. Bez tam, senajās reliģijās Balto zirgu asociē ar saules dievu. Zirgs vienlaicīgi attēlo dabas neparedzamību un iekšējo tiekšanos uz apziņas apgaismību.

Mazās Marinas smilšu bildē baltais zirgs ir tālajā kreisajā malā. Tas varbūt simbolizē ievainotu sievišķību, mazās meitenes mātišķo aspektu, kas guļ dziļi viņas bezapziņā. Es cerēju mūsu darba rezultātā tur iekļūt. Sējējs labajā pusē piedāvā auglīgu prognozi, jo viņš sēj sēklas plašā laukā.

Uz savu otro nodarbību Marina atnesa mazu puķu pušķi, ko viņa pa ceļam bija salasījusi. Kad es viņai pateicos, viņa teica: „Vai tas nav jauki? Es mīlu tevi un tu mīli mani.”

„Šodien es gribu gleznot,” viņa turpināja. Es viņai parādīju dažādas krāsas, zīmuļus, pastelkrāsas un ūdenskrāsas, kas bija pieejamas. Mani pārsteidza viņas otas pārlicinošais triepiens. Marina uzgleznoja ziedošu tulpi, ko viņa paņēma uz mājām, lai to iedotu mātei.

Trešās nodarbības laikā Marina nodarbojās ar smilšu kasti (skat. 50. attēlu).

50. attēls. Marina uzsāk savu ceļojumu savas psihs dziļumos

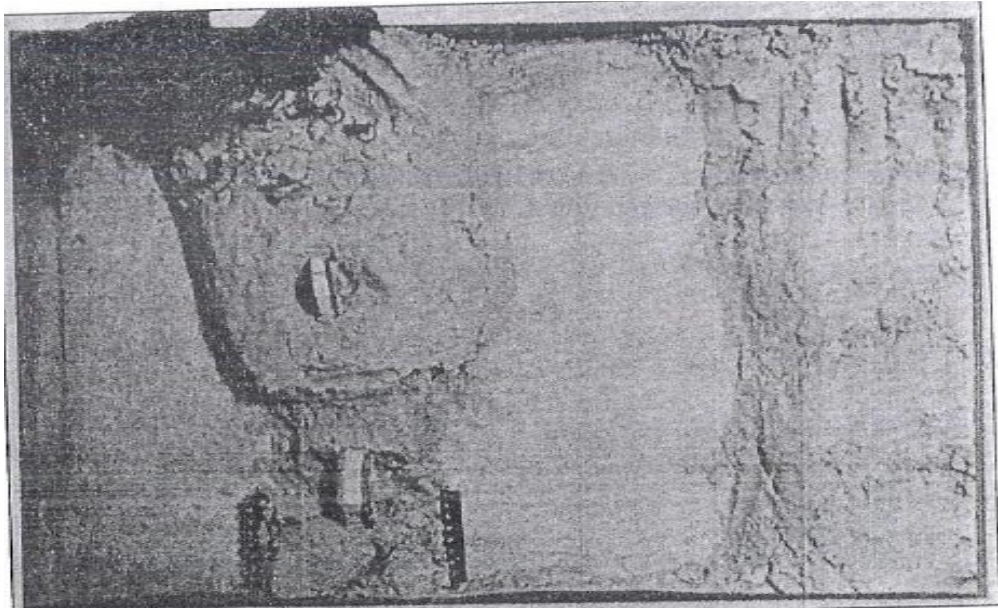
Viņa sāka konstruēt ielu smiltīs. Tad viņa izvēlējās dažas mājas, kuras viņa novietoja mazliet tālāk no ceļa. Mājas bija vērstas uz rietumiem, tāpat kā mūsu rajonā. Māju priekšā viņa izveidoja mazu avotu, pār kuru uzcēla austrumniecisku tiltu. Blakus tam viņa novietoja pagodu un uz ūdens džonku. Starp rietumnieku mājām un kokiem viņa nolika vēl dažus austrumnieciskus elementus. Tie bija mazi tempļi un

pagoda. Tad Marina nolika lielus kokus tālu pa kreisi savā topošajā bildē. Drīz iela, kas stiepās pāri bildei, kļuva apdzīvota. Ar vislielāko rūpību Marina izvēlējās visas austrumnieciskās figūras, ko viņa varēja atrast, līdz to bija pietiekami, lai izveidotu garu cilvēku kolonu, kuri virzās no labās uz kreiso pusi. Tālu priekšā, un jau izzūdošs mežā, ir laternas nesējs, ķīnietis. Kad es jautāju mazajai Marinai, ko viņš dara mežā, viņa atbildēja: "Viņam jānes gaisma tumšajā mežā." Es teicu, ka viņai ir taisnība, jo es zināju, ka viņas psihe ir ceļā uz izārstēšanos, un es biju aizkustināta. Tikai caur tumsu taka ved uz gaismu. Spontāni no bērna bezapziņas tika izteikta patiesība.

Skolā Marina atpalika tādēļ, ka viņai bija nepietiekama izpratne aritmētikā un rokdarbos. Viņai bieži šķita, ka klasesbiedri viņu atstumj. Varbūt viņa bieži jutās tumsā un vientuļi savā iekšējā būtībā.

Simboliski viņa jau to bija izteikusi savā pirmajā bildē, kurā viņa lietoja savrupu baltu zirgu ganībās. Bija laiks atrast risinājumu, lai palīdzētu šim bērnam izklūt no iekšējās vientulības.

No trešās bildes varēja uzzināt vairāk (sk. 51. attēlu). Tajā attēlota sala, ko Marina nosauca par Havaju salu. Salas augšējā kreisajā malā ir mazs mežs. Tā priekšā havajiešu dejotājs un mūziķi stāv puslokā un spēlē. Lejā mazu dīķi šķērso ķīniešu tilts. Vēl viens tilts ved uz zemes gabaliņu, uz kura stāv vientuļš, mazs koks. Marinas Havaju salu ieskauj ūdens. Tālu pa labi ir pilnīgi tukšs lauks, ko var saskatīt kā cietzemi.

51. attēls. Marinas skumjas par izolāciju ir redzamas viņas salas attēlojumā, tomēr mūziķi, kas spēlē un dejo viņas zemapziņas rajonā, nes cerību

Tas viss kopumā man atgādināja ļoti bēdīgu seju. Acu rajonā, kas apzīmē bezapziņu, ir ārzemju mūziķi un dejotājs. Tā augšā mežs izskatās kā matu cekuls. Mazais apaļais dīķis ar tiltu radīja sakniebtu lūpu iespaidu. Es šeit saskatīju mazās meitenes izolācijas būtību. Es domāju, ko viņa ar to grib pateikt. Varbūt to, ka viņas mute bija ciet, bet viņa identificē sevi ar dejotāju. Varbūt viņa saka, ka viņa ir bērns no tālas zemes vai jūtas sveša savā vidē. Gan austrumnieciskie, gan rietumnieciskie cilvēki dzīvo mierīgi kopā Havaju salā. Abi varianti varēja būt pareizi. Noslēpums, kas snauda dziļi Marinas bezapziņā, šeit runā pats par sevi. Tas atrada izpausmi ārējā dizainā. Zemes kailā strēle bildes labajā pusē atradās tuvāk apziņai. Tā izsaka Marinas intelektuālās attīstības sastingumu. Nekas uz tās neaug. Tā ir neapdzīvota. Tomēr, vientulībā viņa jūt, varbūt tāpēc, ka bija adoptēta,

ka viņa dejo! Neviļus es atcerējos persiešu dzejnieka brīnišķīgo pantu: "Tas, kurš pazīst dejas spēku, dzīvo Dievā." Es apskāvu mazo Marinu uz brīdi, lai parādītu, ka es sapratu viņas valodu.

Mākslinieciskās cerības

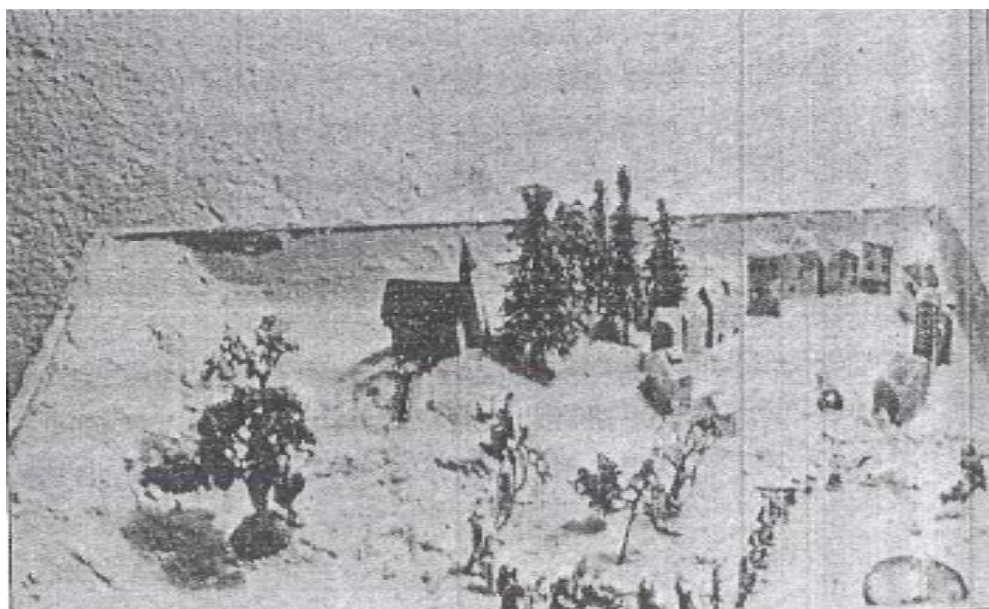
Kad es iedodu bērnam mālus, koku, ģipsi, stiklu, emalju, krāsainu papīru, krāsas un citus materiālus, es negaidu mākslinieciskus šedevrus. Es lietoju mākslas materiālus un mūziku, lai attīstītu bērna emocionālo dabu un viņa spēju komunicēt. Galvenokārt es gribu pamodināt bērņā radošo enerģiju. Tāpēc, ka normāla humāna attīstība var notikt tikai saistībā ar Patības kreatīvā centra veselumu. Es cenšos aktivizēt iekšējos resursus, kurus apdraud ikdienas rutīna skolā un mājās. Ja mākslinieciskos talantus var rosināt, nodrošinot mākslas materiālus, tie atradīs izteiksmi pašplūsmas ceļā.

52. attēls. Marina veido tumšu drūmu māla masku

Pēc dažām nedēļām Marina izveidoja vēl vienu smilšu bildi (sk. 53. attēlu). Centrā viņa uzcēla pakalnu un nolika uz tā baznīcu. Pie ieejas viņa novietoja ķīniešu arku. Baznīcas priekšā takas dalās. Taka

pa kreisi ved lejup uz mazu austrumniecisku tiltu pār mazu avotu, kas ir ēnā. Maza japāņu meitene ar saulesargu stāv tilta vidū. Otra taka iet pretējā virzienā. Sekojot lielam izliekumam, kas gandrīz veido pilnu apli, tā ved uz ciematu ar rietumu mājām. Mazs dīķis ar zivīm izvietots pa labi priekšā. Liela rinda cilvēku tuvojas ciematam. Viņi ir tieši tādi paši kā tā cilvēku rinda, kas tuvojās mežam otrajā bildē. Pie ciemata ieejas maza meitene sēž rikšā. Viņa ir princese, kas brauc mājās, Marina komentēja.

53. attēls. Dziļais konflikts ir novērsts, atbrīvojot Marinu, lai viņa varētu pielāgoties savai jaunajai pasaulei

Austrumi un Rietumi apvienojas šajā baznīcā, Marina zināja, ka es viņu saprotu un varu pilnība pieņemt noslēpumu, kas viņu dziļi satrauca. To jūtot, viņa bija atbrīvota no savas pagātnes nastas. Viņas tumšais noslēpums varēja droši atgriezties viņas būtības dziļumos. Lai pārlicinātos, ka parasti tiek prasīts upuris, kad sākas jauna attīstības pakāpe. Vecā situācija, ko šajā gadījumā simbolizē austrumnieciskais

elements, atkāpjas dibenplānā, lai dotu vietu jaunai. Marinas bildē mazā japāņu meitene iet pa vientuļu taku, atsevišķi no citiem. Tā kā viņa ir attēlota šādā burvīgā veidā zem ziedoša koka, es jutu, ka Marina vairs nebūs nomākta.

Tas bija tā, it kā Austrumi un Rietumi būtu satikušies bērna visdziļākajā būtībā. Uz šīs komunikācijas pamata, viņas adaptēšanās jaunajā vidē tagad varēja notikt ar lielu sparū. Tagad Marina varēja sākt pielāgoties Rietumu videi. Viņa to izsaka tajos daudzajos cilvēkos, kas virzās uz Rietumu ciematu. Otrajā bildē cilvēku kolona virzās pretējā virzienā, un tagad princese ir vadībā. Pat ainavai ar mazo egļu mežu ir rietumniecisks raksturs. Zivs dīķī var būt Patības mājiens kristietības izteiksmē. Lai pabeigtu šo centrēšanos, Marīnai jāupurē daļa no sevis. To viņa dara ar japāņu meitenes palīdzību. Pieaugušajam līdzīga upura nešana un centrēšanās prasa mērķtiecīgu sevis apzināšanos. Bērns to piedzīvo bildes veidošanas procesā.

Tā kā bija vasara, Marina un es lietojām saulainās stundas, lai spēlētos dārzā. Patība pavada visu attīstības procesu. Manuprāt, terapeits var atbalstīt Patību ar spēles palīdzību. Marina un es bieži spēlējām bumbu zālājā. Šajā spēlē spēles dalībnieki met mazu bumbu uz kādu attālu punktu un dabū vārtus. Spēlētāji mētā lielākas krāsainas bumbas, mēģinot pienākt tik tuvu klāt mazajai bumbai, cik iespējams. Šajā spēlē es bieži mainīšu sākuma punktu, lai simboliski nodarbinātu bērna dažādās puses, kuras tiecas uz centrēšanos.

Spēle smiltīs Marīnai vienmēr patika Pēc īsa laika viņa no jauna radīja salas bildi (sk. 54. attēlu). Ciemats no pēdējās bildes atkal atgriežas. Tagad dejojāja un mūziķi atdzīvina ciemata laukuma

interjeru. Kaut arī dejotāja ir vienīgā sieviešu figūra prezentācijā, bilde norāda, ka bērna psihē notikušas nozīmīgas pārmaiņas. Dejotāja dejo apļveidīgā, aizsargātā vietā, kas atgādina dzemdi.

54. attēls. Jauna attīstība ir iekustināta, kad sievišķā enerģija dejo aizsargājošajā iespējas dzemdē

Justies mierīgam ir priekšnoteikums patiesai brīvībai un brīvībai, lai tā attīstītos. Atšķirība starp pirmo un otro salu ir liela no aizsardzības kvalitātes viedokļa. Pirmajā bildē dejotāja parādās pamesta un kā dabas žēlastība. Šeit viņa ir cilvēku celta ciemata, aizsardzībā, kam ir aizstāvja arhetipiskais raksturs tā apļveida formā.

Salas pilnībā nenoslēgtā forma man atgādināja dzemdes formu un tās augļūdeni, no kurienes tās auglis, bērns, tiek izlaists pasaulē. Marinas salu bildes attēlo embrija attīstību, kas tiek iekustināts caur dejas noslēpumu un dinamiku. *Lielajā Mātē* Noimans [Neumann]

konstatē: "Sākotnēji viss rituāls bija dejas, kurā viss psihes materiāls tika iekustināts."

Kad Marina paskatījās uz tikko pabeigto bildi, viņa sāka dejot. Viņa dūca melodiju un šķita ļoti laimīga. Acīmredzami aizkustināta, viņa teica: „Kādreiz es dejušu.” Tajā pašā brīdī viņa izsvieda mūsu mazo taksi pa logu un izskrēja ārā dārzā, lai viņu apskautu. Viņam tas patika. Katru reizi, kad Marina atnāca, viņa izrādīja tam savu pieķeršanos. „Viņš ir mans draugs, tāpēc, ka viņš ir tik spalvains.” Viņš bija mīksts, garspalvains taksis un Marinai patika viss, kas bija mīksts un pūkains. Viņai patika arī mūsu kaimiņienes truši. Marina vienmēr gribēja tos barot ar burkāniem un glaudīt to mīksto kažoku. Es esmu pārlicināta, ka viņa būtu vēlējusies vienu paņemt uz mājām.

Marina sāka rīkoties ar pārlicību. Viņa bija priecīga un pastāstīja man par saviem piedzīvojumiem. Tas laiks, ko viņa pavadīja ar mani, viņai šķita īss. Viņa bieži ierosināja, kā viņa gribētu pavadīt laiku. Es sajutu, ka viņa neatlaidīgi gūst iekšējo drošību.

Tuvojoties vasaras beigām Marina izveidoja smilšu bildi „Kristus dzimšana” (sk. 55. attēlu). Bērns guļ alā, kurai apkārt ir Marija, Jāzeps un gani. Viņa jauki izvietoja kokus to priekšā. Tie parādās, lai aizsargātu visu šo notikumu. Parasto trīs karaļu vietā Marina novietoja četrus karaļus uz auļojošiem zirgiem starp diviem maziem, pilnīgi noapaļotiem kalniem.

55. attēls. Iekšējais un ārējais apvienojas „Es” konstelācijā, kad četri karaļi auļo uz Kristus dzimšanas vietu alā

Mani ļoti aizkustināja šī bilde. Tajā Marina simboliski pasaka kaut ko tādu, ko viņa nebija varējusi izteikt verbāli. Šī bilde attēlo arhetipisko dzimšanu, par kuru bija stāstīts iepriekšējā bildē. Pie tam, tās spēks liecina par viņas māksliniecisko talantu. Pretstatā vientulībai un bezcerīgajam stāvoklim, kas bija izteikts trešajā smilšu bildē, mēs saprotam, ka psihiskā situācija ir pilnībā pārveidota šajā jaunajā atdzimšanā.

Alā ir piedzimis bērns, ko ieskauj mīlestība. Simboliski Marina ir asimilējusi savu vientulību. K. Jungs saka par bērna arhetipu, „...dažādos bērna likteņus var uzskatīt par ilustrācijām tiem dažādajiem psihiskajiem notikumiem, kas notiek Patības entelehijas (tildē filozof. jēdz.) ģenēzē. Brīnišķā dzimšana mēģina attēlot to veidu, kādā ģenēze tiek piedzīvota”.

Mazās meitenes iekšējās pieredzes pilnība tiek tālāk raksturota ar četriem karaļiem, kas steigā tuvojas alai. Šo karalisko, arhetipisko figūru kolektīvā, pasaulīgā kvalitāte simbolizē ārējās pasaules apvienošanos ar iekšējo, alas pasauli. Šī savienība notiek līdz ar Patības konstelāciju. Šī dievišķā, centrēšanās pieredze ir pamats viņas personības attīstībai, lai sekmīgi dzīvotu pasaulē. Centrēšanās pieredze smilšu spēlē radās no Marinas savienības ar terapeitu, kas bija mātes-bērna attiecības.

Marinas personībai piederēja arī īsts sievišķības aspekts. Man šķita, ka viņa attēloja savas mazās krūtis kā divus mazos kalnus. Es jutu, ka viņa ir dzimusi, lai kļūtu māte. Faktiski, viņa bieži runāja, kā viņa kādu dienu apprecēsies un viņai būs bērni. Viņai bija taisnība!

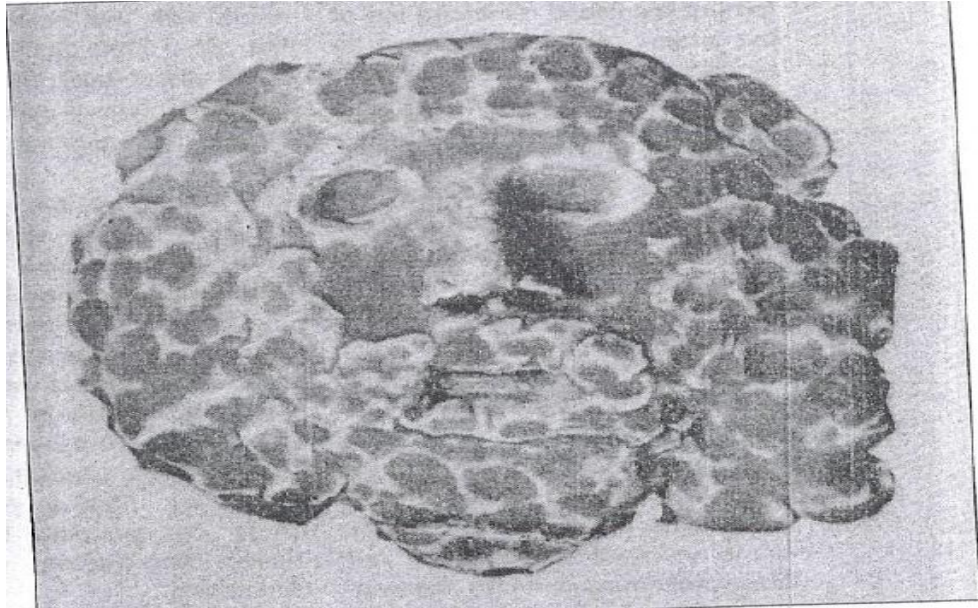
Terapijas stundu laikā es pieliku lielas pūles, lai nostiprinātu viņas jauniegūto personību. Šie jaunie individualitātes aspekti ir tik maigi kā jauna zālīte. Par laimi, Marina pievērsās mākslinieciskajiem rokdarbiem. No ģipša viņa izveidoja mazu meitenes figūru un no emaljas jaukas rotaslietas. Viņa tās deva savai mātei un draugiem.

Šajā mirklī no jauna sākās problēmas skolā. Valodās, īpaši rakstībā, viņa līdz šim nebija guvusi lielus panākumus. Četrus mēnešus divas reizes nedēļā viņai bija terapeitiskās nodarbības un mūsu rīcībā patiešām bija maz laika. Marinas tēvam joprojām bija lielas šaubas par Marinas inteligenci. Visu vēl grūtāku padarīja otrais bērns, arī adoptētais, kurš atstāja ļoti gudra bērna iespaidu.

Mēs nolēmām dabūt privātskolotāju, kurš lietotu tādas metodes, kas derētu, lai palīdzētu Marinai tikt galā ar grūtībām lasīšanā un rakstīšanā. Privātskolotāja vadībā Marina katru dienu

rakstīja īsu sacerējumu par saviem piedzīvojumiem. Vārdi, kurus viņa nezināja, vai kuru rakstība bija grūta, bija uzrakstīti īpaši lieli un skaidri uz papīra lapiņām, kas bija sakārtotas alfabēta kārtībā. Šādā veidā tika izveidota maza pareizrakstības grāmatiņa. Tā palīdzēja Marinai iemācīties nezināmos vārdus un paskatīties tos, kurus viņa bija aizmirsusi. No sākuma viņas sacerējumi bija īsi un sastāvēja no īsiem teikumiem. Privātskolotājs uzrakstīja mašīnrakstā katru sacerējumu un Marina uzzīmēja zīmējumu pie katra no tiem. Katra lapa tika rūpīgi ielikta iesietā piezīmju grāmatā un drīz bija izgatavota krāsainu stāstu grāmata.

Marina sāka izrādīt lielu centību rakstīšanā un lasīšanā. Katrs sacerējums deva arvien vairāk informācijas par viņas psihisko attīstību. Privātapmācības septītajā stundā viņai jau bija ievērojams progress lasīšanā. Nākošajā naktī viņa sapņoja, ka bija labākā skolniece klasē. Viņa lūdza Dievu, lai Viņš palīdz viņai. Spontānā, reliģiskā pieredze, kas bija tik izteiksmīgi izteikta viņas Kristus dzimšanas bildē, šķita iegūstam dziļāku jēgu. Marina izveidoja no māliem seju, kas atgādināja Kristu (sk. 56. attēlu).

56. attēls. Pārmaiņas Marinas Patībā ir atspoguļotas viņas māla skulptūras rāmajā izteiksmē

Ja mēs salīdzinām šo jauno seju ar to seju, ko viņa radīja pirms četriem mēnešiem, mēs skaidri varam redzēt tās pārmaiņas, kas notikušas viņas iekšējā Patībā. Mazajai figūrai ir primitīvas maskas pazīmes, bet jaunā seja rāda Kristus mierīgo izteiksmi.

Es cerēju, ka Marina beidzot būs brīva no sava iekšējā nemiera, kuru viņa laiku pa laikam izteica. Kādu dienu, kad viņas mazā māsa asi reaģēja uz vakcīnu, Marina nēsāja pārsēju, kas bija gatavots no mātes zīda šalles. Tas bija viņai vajadzīgs, lai piesaistītu sev īpašu uzmanību. Dzīve viņai tiešām nebija viegla.

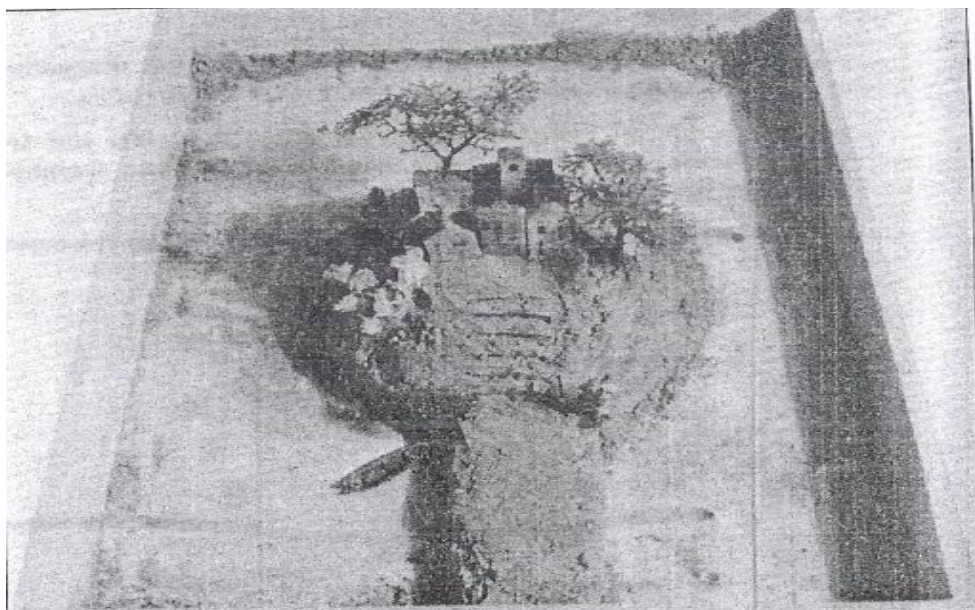
Lai gan es pastāvīgi pārliecināju tēvu, viņš negribēja ticēt, ka Marinas inteliģences līmenis bija vidējs. Viņš lika viņai skaļi lasīt viņam, ko viņai bija ļoti grūti darīt. Lasīt skolotājam, kas pieņēma viņu un viņas vājumu, bija daudz vieglāk. Kopā ar skolotāju viņa parādīja

pastāvīgu progresu. Pēc diviem mēnešiem nāca lielais notikums, kad Marina varēja izlasīt visu, ko tēvs nolika viņas priekšā, bez kļūdām. Tēvs bija aizkustināts par šo ilgi gaidīto brīdi. Viņš sarīkoja ģimenei vakariņas, lai nosvinētu šo notikumu.

Šajā piemērā mēs varam saskatīt vienu no motīviem, kas var radīt grūtības audžuvecāku un bērnu attiecībās. Vecāki bieži iztēlojas, kāds būs ilgi gaidītais bērns, un lielas problēmas rodas, kad bērns neatbilst šim tēlam. Rezultātā parasti ir abpusēja vilšanās. No terapeita puses vajadzīga īpaša empātija un spēja iejusties abu pušu lomās. Terapijā mēs tiecamies uz pretstatu samierināšanu. Tas arī attiecas uz mūsu darbu ar vecākiem un bērniem.

Marinas sekmes skolā patiesi uzlabojās. Vecāki nolēma, ka Marinai jāiet skolā savā dzimtajā zemē, tādēļ viņi nolēma atgriezties Amerikā tuvākajā nākotnē. Manuprāt, tas vēl bija par ātru.

Īsi pirms aizbraukšanas, es palūdzu Marinai izveidot vēl vienu smilšu bildi (sk. 57. attēlu).

57. attēls. Marina nodod savus attīstošos iekšējos resursus arhetipiskās mātes aizsardzībā, jo viņa gatavojas pārtraukt ārstēšanos

Es cerēju, ka tas ļaus man ieskatīties, kādu iespaidu uz Marinu atstājis vecāku pēkšņais lēmums. Atkal tur ir sala. Šoreiz tas ir kalns, ko ietver stiprs, kompakts cietoksnis ar sienām. Marinai bija svarīgi, lai tas pieder pils kapelai. Koki un ziedoši krūmi ieskauj cietoksni. Tā priekšā, ārā klajumā, stāv meitene baltā apģērbā. Zemāk, blakus tiltam, kas ved uz cietzemi, stiprs vīrs stāv sardzē. Mazs kuģis noenkurojies.

Agrajos Viduslaikos cietokšņi un pilis pārsvarā tika celti .uz ļoti augstiem pakalniem. Tie sniedza aizsardzību. Dzīvība un īpašums bija drošībā aiz biezajām sienām. Kad es jautāju, kas dzīvo pilī, Marina atbildēja: „Marija”. Tā kā dažas nedēļas agrāk Marina bija attēlojusi Kristus dzimšanu, bija iespējams pieņemt, ka bērns jūta Marijas, arhetipiskās mātes, klātbūtni. Marina savā smilšu bildē bija tikpat nevainīga kā Kristus māte Marija savā nodomā. Kā Dieva māte, Marija ir mātišķās drošības būtība. Šī ir tā iekšējā drošība, ko Marina ieguva priekš sevis. Tas ir viņas pašas cietoksnis, kas tur stāv. Marinas psihiskās attīstības process atgādināja man franču pasaku, kurā balta ķēve palīdzēja jauneklim tikt galā ar grūtiem uzdevumiem, lai dabūtu princesi. Kad viņš ielūdza zirgu uz savām kazām, tas parādījās Marijas izskatā. Pasaka ir pārsteidzoša paralēle ar Marinas darbu. Aiz Marinas iekšējā cietokšņa sienām viņa var aizsargāt savus jaunus ieguvumus no iebrucējiem. Sargs izlemj, kas drīkst ieiet cietoksnī. Tā ir viņas pašas iekšējā drošība, viņa vairs negrib padoties. To redzot, es cerēju, ka

deviņgadīgā Marina bija pietiekami droša, lai saskartos ar jauniem, nezināmiem apstākļiem, ko dzīve viņai piedāvās.

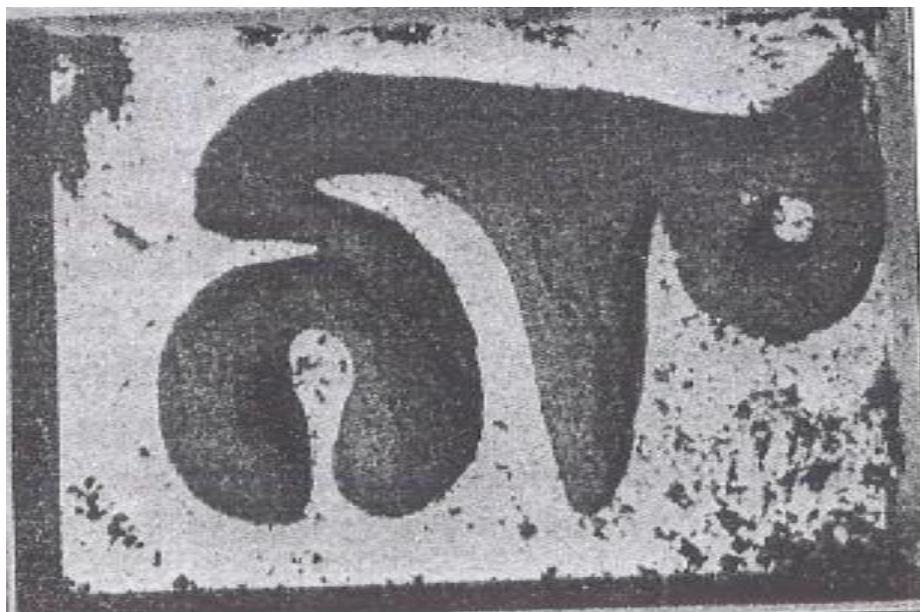
Vēres

25. E. Neumann, *The Great Mother*. (Princeton, NJ: Princeton University Press. R. Manheim, Trans. 1955/1972).
26. C. G. Jung, The Archetypes and the Collective Unconscious, *Collected Works*, Vol. 9. (New York: Pantheon Books, Inc., 1959), 166.

9. NODAĻA. Urzula: Depresija

23-gadīga sieviete

23-gadīga sieviete, kuru es saukšu par Urzulu, konsultējās ar mani par savām depresijas lēkmēm. Viņa bija tik nomākta pirmās nodarbības laikā, ka es sapratu - nekāda situācijas verbalizācija nebūs iespējama. Smilšu spēle dod iespēju piekļūt dziļākiem un primitīvākiem psihes slāņiem, tādēļ es viņai ieteicu izveidot smilšu bildi. Pusotras stundas laikā viņa pabeidza pirmo bildi (sk. 58. attēlu).

58. attēls. Vīrišķie un sievišķie elementi apvienojas, kad Urzula uzsāk embrionālu ceļojumu uz Patību

Šajā bildē formas, kas attēlo dzemdi un fallu atrodas blakus, apvienojot vīrišķā un sievišķā simbolus. Tiem ir pievienots aplis ar smaili, kura vērsta augšup pa labi. Kopumā tas atgādina embriju. Savā

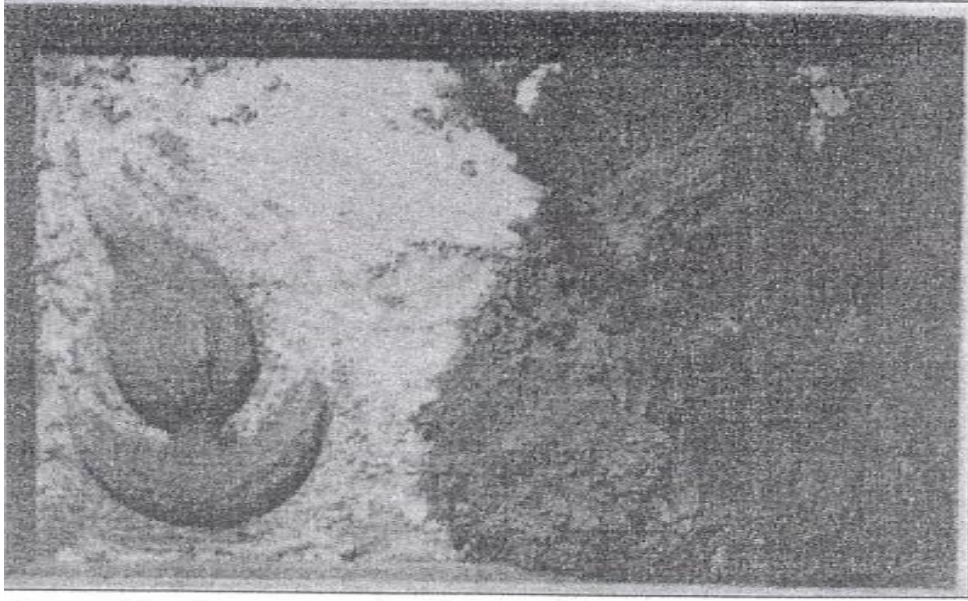
pirmajā smilšu bildē Urzula rada pretstatu bezapziņas izteiksmi tādu, kā to piedzīvo agrā bērnībā. Ar šo absolūti pilnīgo prezentāciju viņa uzsāk virzību uz to apvienošanas Patībā.

Urzulas kontakts ar smiltīm izsauca viņā vajadzību strādāt ar māliem. Trīs diena vēlāk viņa izveidoja raganas figūru, kura tura sirpi, līdzīgu dilstošam mēnesim. Šajā figūrā Urzula attēlo arhetipiski negatīvu māti, kuras pakļaušanu simbolizē izzūdošs mēness (sk. 59. attēlu).

59. attēls. Negatīvās mātes ietekme parādās kā ragana ar sirpi mēness formā. Māla skulptūra

Urzula izveidoja otro smilšu bildi (sk. 60. attēlu) divas dienas vēlāk.

60. attēls. Pretstati apvienojas un jauna attīstība ir iekustināta
mēness formas kuģī

Tajā koks izaug no pusemēness. Šeit viņa attēlo gan pretstatu apvienošanas, kas raksturīga Patībai, gan attīstības spēkus. Koka stumbrs attēlo vīrišķo principu un tā vainags – sievišķo principu.

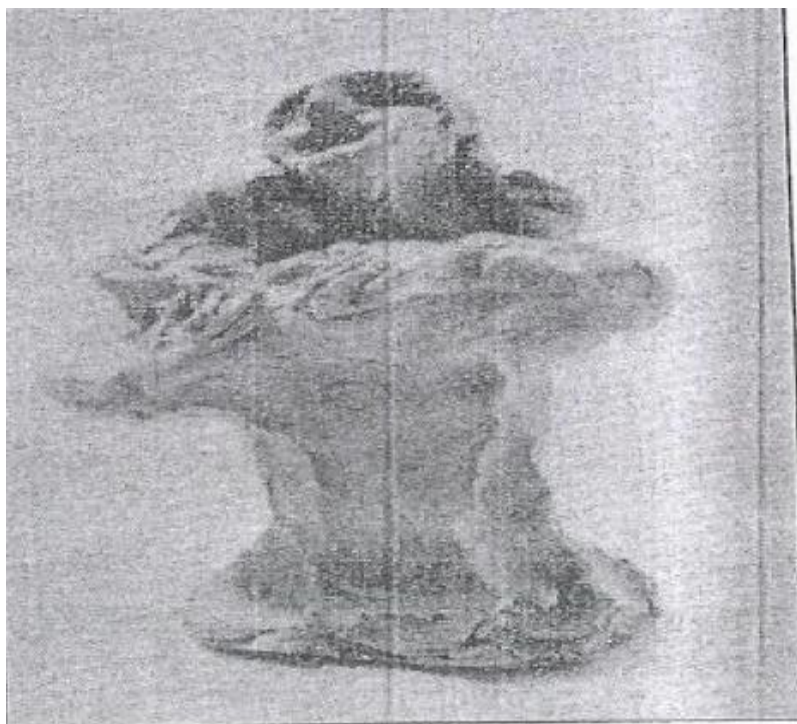
Pēc divām dienām viņa izveidoja Kristus figūru, kas tur pusemēnesi (sk. 61. attēlu).

61. attēls. Ar Patības kopumu ir pieņemts sievišķās attīstības jauns sākums. Māla skulptūra

Šeit Patība ir attēlota kā *imago dei*. Turot jauno mānesi kā jaunas sievišķās dzīves sākuma punktu, Urzulas Dieva tēls rada pamatu tālākai attīstībai.

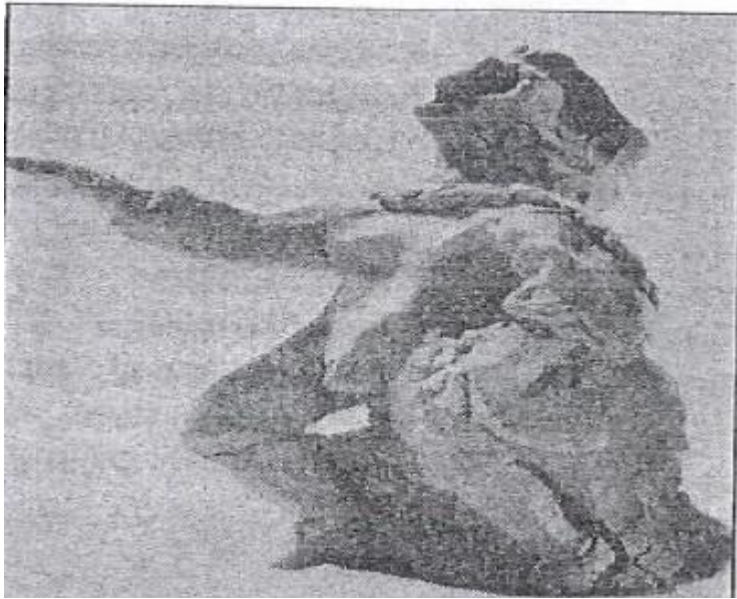
Nākošā skulptūra, kurā bija attēlots mūks, kas savās rokās tur jaundzimušu meiteni, ir viņas jaunās dzīves iespaidīga reprezentācija (sk. 62. attēlu).

62. attēls. Svētais tēvs maigi skauj Urzulas jaundzimušās kvalitātes. Māla skulptūra

Urzulas darbs viņas psihes dziļākajos līmeņos radīja atdzimšanu bezapziņā. Tas, savukārt, atraisīja viņas pašas vīrišķā komponenta pozitīvos aspektus. Drīz Urzula izveidoja trīs figūras, kas rādīja viņas vīrišķās puses pozitīvo attīstību. „Princis”(sk. 63. attēlu), „Primitīvais” (sk. 64. attēlu) un „Zēns” (sk. 65. attēlu).

63. attēls. „Princis”. Māla skulptūra

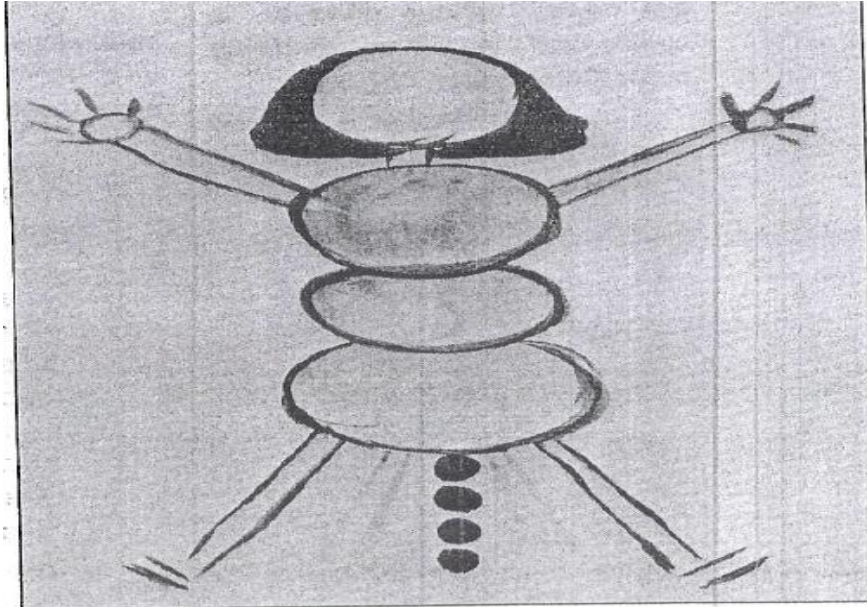
64. attēls. „Primitīvais”. Māla skulptūra

65. attēls. „Zēns”. Māla skulptūra

Urzula radīja šīs figūras, lai nokļūtu pie apzinātā un integrētu viņas pārpilnos sapņus.

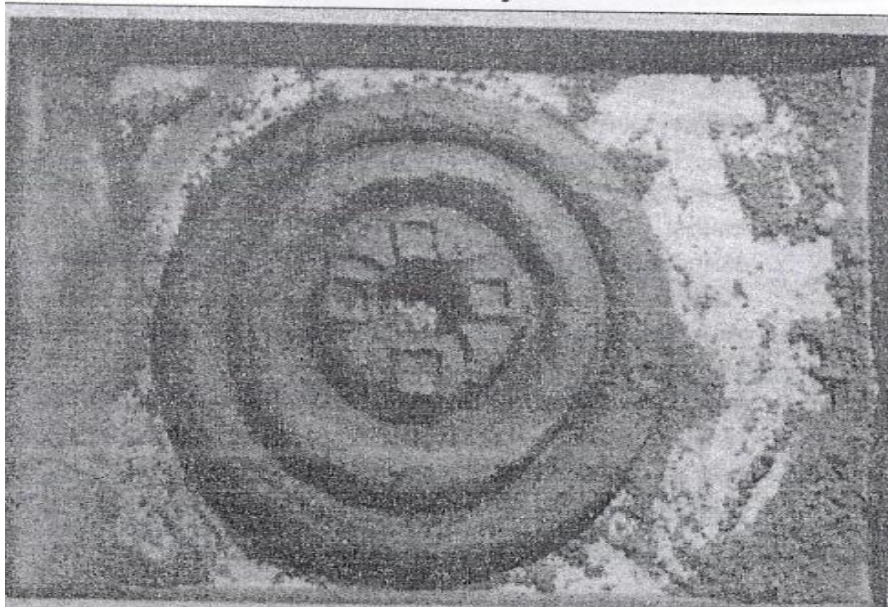
Tas bija verbālās analīzes laikā, kad mēs atklājām viņas attīstības traucējumu kritisko momentu. Kā trīsgadīga meitene, Urzula izveidoja zīmējumu, ko viņa nosauca par cilvēka attēlojumu. Pēc mana lūguma, viņa reproducēja šo zīmējumu pēc atmiņas (sk. 66. attēlu).

66. attēls Trīsgadīgs bērns, Urzula pieredz iemiesotas Patības veselumu ar tā gaišajām un tumšajām pusēm. Zīmējums uz papīra.

Tas attēlo bērnu, kurš urinē un izkārnās, ar četriem apliem. Būtībā, šis zīmējums attēlo viņas agro pieredzi par cilvēka veselumu, kam ir arī tumšā puse.

Tā kā tagadējā kultūra apspiež mūsu eksistences tumšo pusi, Urzulas māte nosauca to par nepiedienīgu un saplēsa to mazās meitenes acu priekšā. Tā darot, viņa iznīcināja Patības manifestāciju. Par laimi, Urzula spēja savā analizē restaurēt Patību. To var skaidri redzēt viņas divu nākošo smilšu bilžu mandalās (sk. 67. un 68. attēlus).

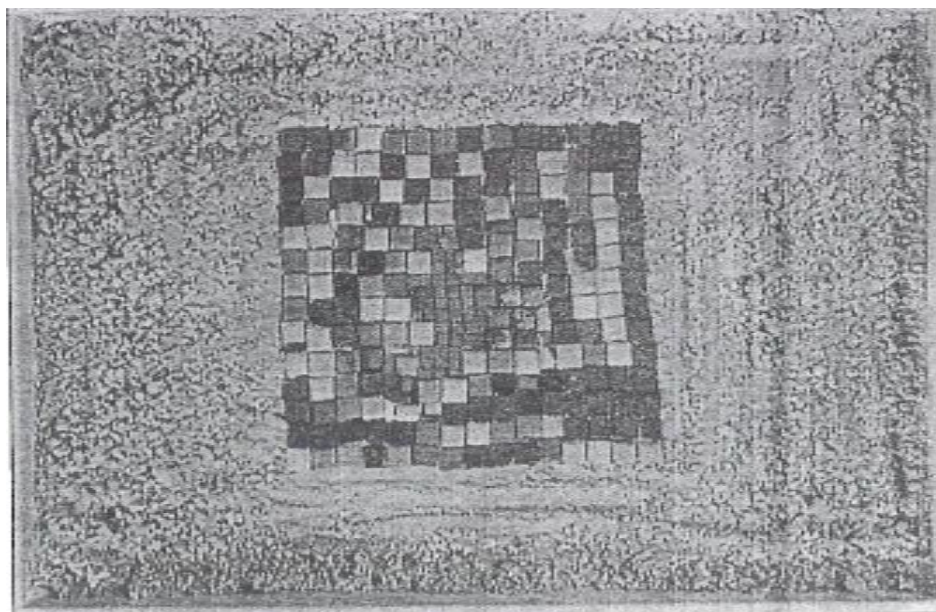
67. attēls (virs) un **68. attēls** (zem). Urzula restaurē Patības pieredzi divās skaistās mandalās

10. NODAĻA. Eriks: Trimda

25-gadīgs vīrietis

Ēriks, jauns, divdesmit piecus gadus vecs vīrietis, lūdza tikšanos ar mani, lai strādātu ar nopietnu sarkšanas gadījumu. Tas bija traucējoši attiecībās ar citiem cilvēkiem un bija kavējis viņa attīstību. Pie tam, viņš nebija varējis izvēlēties profesiju. Iepriekšējā verbāla analīze nebija devusi vēlamos rezultātus, tādēļ viņš cerēja saņemt palīdzību no smilšu spēles terapijas.

Veidojot savu pirmo smilšu bildi (sk. 69. attēlu), Ēriks skatījās uz figūrām, bet viņam tās nepatika.

69. attēls. Reliģisks konflikts parādās zilā, sarkanā un dzeltenā krāsā

To vietā viņš uzbūvēja kvadrātu, lietojot dažādus toņus no zilas mozaikas smilšu kastē. Zilās krāsas dominēšana mani patiešām satrieca. Bija tikai dažas sarkanas mozaikas centra tuvumā un divas

dzeltenas kreisajā pusē. Es pajautāju Ērikam, ko viņam nozīmēja dzeltenā krāsa. Pēc īsām pārdomām viņš atbildēja: "Ebrejiem vajadzēja valkāt redzamu dzeltenu zvaigzni uz drēbēm viņu vajāšanas laikā". Ēriks atbildēja tik ātri, ka es secināju, ka viņam ir reliģiska rakstura problēmas. Zilās krāsas lietošana arī to apstiprināja. Zilā krāsā ir debesis. Arī Marijas debešķīgais mētelis ir zilā krāsā. Šo iemeslu dēļ zilā krāsa bieži ir kristiešu reliģijas simbols. Es domāju, vai šeit varētu būt kristiešu - ebreju problēma.

Ērika otrā smilšu bilde (sk. 70. attēlu) rāda kādu reģionu Āfrikā.

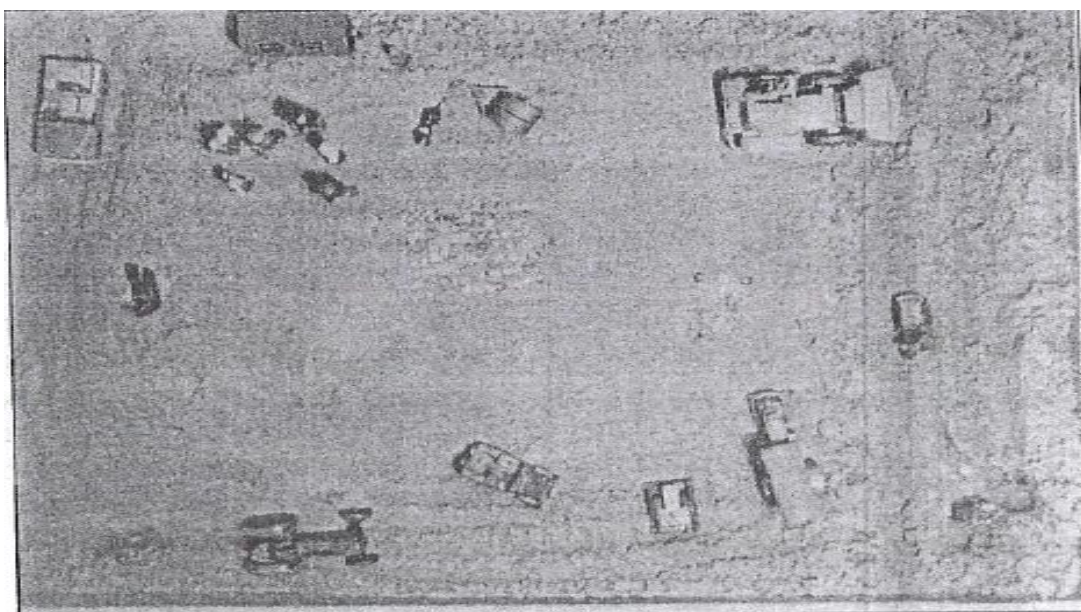
70. attēls. Parādās pretstats un potenciāls savienībai, tā kā joprojām bezapziņas *Anima* ieņem nozīmīgu vietu

Šoreiz viņš lietoja dažas figūras. Ēriks novietoja bildē palmas, salmu cepuri, dažu dzīvnieku pārus, tumšu sieviešu kārtas dejotāju un dažus tumšādainus bērnus. Tas bija satriecoši, ka visi dzīvnieki šajā smilšu spēlē parādās kā pāri. Skaitlis divi simbolizē polaritātes

kontrastus, kā arī tendenci savienot pretstatus. Platons to sauca par „viens un cits”. Tā kā Āfriku bieži sauc par tumšo kontinentu, es secināju, ka viņa problēma tomēr bija bezapziņā.

Tumšādainā dejojāja arī norāda uz to Ērika pusi, kas vēl bija viņam nezināma. Izteismīgā dejojāja Ērika otrajā smilšu bildē ir arhetipiska figūra, ko Jungs nosauca par *animus*, iekšējo būtību. *Anima* [lat. val. dvēsele] ir sievietes tēls vīriešu sapņos un fantāzijās. Augošs zēns sākumā piedzīvo Animu no mātes. Anima tiek projicēta uz māti un bieži nosaka, kā jaunais vīrietis attīstīsies. Tā neapzināti pavada visu vīrišķās attīstības gaitu. Mēs varam teikt, ka tā rosina vīrieša attīstību.

Ērika trešā smilšu bilde (sk. 71. attēlu) ir izrakumu vieta.

71. attēls. Ērikam ir savas iekšējās bagātības uzplaisnījums, jo viņa senču saknes sāk atjaunoties

Arheologi tūlīt atklās vērtīgus pakāpienus, kas sastāv no zeltā mirgojošiem akmeņiem. Klejotājs, nesus savu vīstokli uz pleca,

gatavojas iet no zemākā stūra kreisajā pusē uz dārgakmeņu pusi. Klejotājs ir cilvēks, kas veltīgi meklē mājas apkārtējā pasaulē, bet var tās atrast vienīgi sevī. Nebija šaubu, ka Ēriks bija klejotājs. Viņš meklēja savas saknes un mēģināja atjaunot zaudētās attiecības ar saviem senčiem. Spriežot pēc viņa bildēm, es secināju, ka Ērika saknes ir Tuvajos Austrumos. Viņa bildes man arī pastāstīja, ka šīs saknes bija procesā netikt atklātam.

Ēriks man pastāstīja, ka, būdams jauns ebreju zēns, viņš ticis ievietots kristiešu klosterī, lai aizsargātu viņu no vajāšanas. Šajā sakarībā viņš atcerējās nesenu sapni. Viņš teica: „Avīzē ir rakstīts - bez vēsts pazudis: Es pats”. Zaudējot māti, Ērika ilgas pēc mātes rūpēm kļuva nomācošas un bija kavējušas viņa normālu attīstību. Ērika sapnis rāda, ka viņa Ego apziņa nav izveidojusies šo apstākļu iespaidā. Ērika pagātne bija aizliegusi viņam dzīvot pēc viņa ierašām agrā bērnībā. Pagātnes apstākļi nebija ļāvuši viņam arī izjust mātes sniegto drošību. Kā jau iepriekš sacīts, šādi traucējumi agrā bērnībā kavē centrēšanas konstelāciju, kas veicina veselīga Ego attīstību.

Savā nākošajā smilšu bildē (sk. 72. attēlu), Ēriks uzceļ kalnu ar koku. „Ebrejs”, Ēriks teica, stāv blakus augošam kokam.”

72. attēls. Ēriks gatavojas svētceļojumam pie Sevis

Dažādi cilvēki kāpj pa augšup vijošos kalnu taku. Tur ir gan slimi, ko nes uz nestuvēm, gan veseli. Klejotājs ir uz tilta ceļā uz sastapšanos ar to, kas ir traucējis viņa attīstību. Tilts simbolizē saistību starp diviem poliem. Ērika ceļotājs ir gatavs sastapt „gan vienu, gan citu” ebreja personā kalna galotnē. Kopš senseniem laikiem koki ir apzīmējuši svētvietas paaugstinātās vietās. Ebrejs, kurš dodas svētceļojumā uz Jeruzalemi, saka, ka viņš „iet augšup kalnā”. Ērika kalns simbolizē ebreja dzimteni.

Šis jaunais cilvēks pildīja likteņa uzlikto pienākumu. Viņš ir klejotājs, kurš apvieno visus citus klejotājus, kuri kāpj augšā pa līkumotu kalnu taku. Ēriks dalās liktenī ar visiem citiem cilvēkiem, jo katram cilvēkam jāatrod ceļš uz sevi. Šī taka ved, lai piedzīvotu dievišķo. Visi piedalās dievišķajā, bet tipiski, vienotība ar Dievu nenotiek. Daudzi faktori veicina cilvēku atšķirtību no reliģijas. Starp tiem ir vienpusējais, racionālais domāšanas veids, kas radās

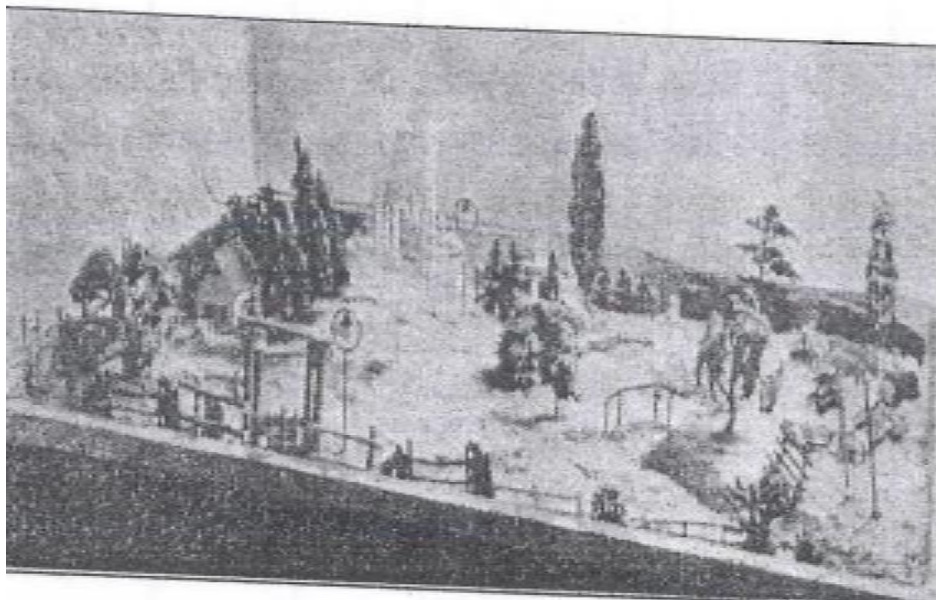
Viduslaikos. Arī citi riskanti apstākļi, tādi kā kara šausmas, bojāeja un izsūtījums no dzimtenes arī liedz cilvēkiem pieeju dievišķajam. Tomēr visi cilvēki meklē ceļu uz šo mērķi, kas ir apslēpts dziļi bezapziņā.

Aiz kalna bērni spēlējas un tumšā dejojāja atgriežas, lai dejotu. Kur dejojāja (sk. 70. attēlu) bija konflikta vidū, Ēriks aprakstīja šos kā „paradīzes” skatus. Mēs varam skaidri redzēt šo attīstību. Ēriks noteikti bija ceļā uz individualitāti, ceļā, pa kuru mums visiem jāceļo.

Pēc šīs bildes radīšanas mēs apspriedām viņa iespēju doties uz Izraēlu. Man šķita, ka šis ceļojums palīdzētu viņa psihiskajai attīstībai.

Pirms došanās projām, Ēriks izveidoja vēl vienu smilšu bildi (sk. 73. attēlu), kuru viņš nosauca „Ēdenes dārzs”. Maģisks miers un klusums staro no šīs bildes. Tā ir centrēta un pabeigta. Vārti ved uz mazu, mākslinieciski būvētu templi. Virzoties no perifērijas, diezgan vienāds daudzums zilu un dzeltenu flīzīšu veido taku uz iesvētītu vietu centrā, kur princese dejo. Daudzās kultūrās iešanas tradīciju rituāli ir kā godināšanas līdzeklis. Šeit Ērika „viens un cits” vienības meklējumi aizved viņu uz svētu procesiju, kas ved uz viņa transformāciju. Tas, kas parādījās otrajā bildē kā mājiens par reliģisko pretstatu vienību un tumšās Animas transformāciju, tagad ir gatavs realizēties rituālā. Tagad, kad arhetipiskā, kolektīvā Anima dejo pati sevī, Ēriks piedzīvo Patību. Daudzās kultūrās deju lieto kā godināšanu. Šo tradīciju cilvēkiem dievišķais aizkustina un iekustina caur deju. Priekš viņiem dievišķais pamodina dvēseli. Anima aktivizē radošo impulsu cilvēkā gandrīz tādā pašā veidā. Kad tas notiek, viņa dod īstu iekšējo brīvību. Protams, šī līmeņa brīvība prasa dziļu iekšējo drošību. Savā smilšu

bildē, mazais templis un dievišķi klusā pilēšana no dārza dod Ērikam šo drošību.

73. attēls. „Ēdenes dārzs”. Arhetipiskais *Anima* ir pamodināts, kad Ēriks pārdzīvo Sevis centrēšanos

Manā praksē *Anima* parādās smilšu bildē vai nu centrēšanās laikā, vai arī tūlīt pēc tās. *Anima* tagad bija redzama Ērika bildē. Tā kā viņa parādās, mēs varam paredzēt jauna Ego augšanu. Kā jau esam sprieduši, jauna Ego attīstība kļūst redzama pēc centrēšanās. Līdz šim Ērika Ego nebija iespējams augt pozitīvi. Mātes – bērna savienības šķiršana un mātišķās drošības atņemšana padarīja to neiespējamu. Būdams Izraēlā, Ēriks redzēja sapni. Saprņā viņš skatījās uz cilvēkiem, kas bija tuvu ugunīgam vulkānam un redzēja, ka viņu āda karājās driskās.

Čūskas nomestā āda ir līdzīgs tēls, kas simbolizē transformāciju un atjaunošanos. Alķīmijā transformācija notiek karstā ugunī. Uguns

bieži attēlo arī atjaunotu vitalitāti. Ērika sapņa pieredzei ir nomācoša nozīme. Pie apziņas, transformācijas pieredzi un tās intensīvo enerģiju bieži pavada spēcīgas emocijas.

Ērikam tiešām bija tikšanās ar „citu”, savā ceļojumā viņš intuitīvi izjuta pretstatu konfrontāciju un integrāciju. Pats ceļojums ļāva viņam pieredzēt pārmaiņu procesu, kas bija vedis uz Patības manifestāciju. Ēriks tagad bija spējīgs paskatīties uz pasauli pa jaunam.

Pēc atgriešanās no Izraēlas Ērikam bija vēl viens sapnis. Sapnī viņš atrada jaundzimušu mazuli parkā zem liela koka zariem. Bērns simbolizēja viņa jauniegūto dzīves uzskatu, transformētu Pasaules uzskatu. Ērikam vairs nevajadzēja izvēlēties ”vienu vai citu”. Tagad, kad viņš bija piedzīvojis abus, viņš varēja dzīvot gan ar vienu, gan citu.

Ēriks aprakstīja savu nākošo smilšu bildi (sk. 74. attēlu) kā savu nolaišanos Izraēlā.

*Bērns simbolizēja viņa
jauniegūto dzīves
uzskatu, transformētu
Pasaules uzskatu.
Ērikam vairs
nevajadzēja izvēlēties
”vienu vai citu”. Tagad,
kad viņš bija
piedzīvojis abus, viņš
varēja dzīvot gan ar
vienu, gan citu.*

74. attēls. Ērika personīgā Anima ir dzimusi, kad viņš atgriežas savā dzimtenē

Tā ir tuksneša ainava ar dzīvniekiem. Ieskatoties ciešāk, es redzēju, ka kalniem bildē ir sievietes apveids.

Šī varbūt bija viņa personīgā Anima, kas piedzimusi no zemes, bezapziņa, tajā mirklī viņš pieskārās savu bagātību zemei. Stepes dzīvnieki norāda bezapziņas instinktīvo rajonu. Tāpat kā Ego, Anima joprojām ir primitīvā līmenī pēc Patības manifestācijas. Ērika darbs kļuva pilns aplis līdz ar tās piedzimšanu šajā bildē. Apļa izcelsmes vieta bija atradusies iekšējā piedzimšanā. Viņa sarkšana izzuda. Drīz pēc tam viņam piedāvāja darbu, kas atrisināja viņa profesionālo dilemmu un ieskicēja ceļu nākotnei.

Savā pēdējā smilšu bildē (sk. 75. attēlu), enerģijas, kas Ērikam būs vajadzīgas viņa jaunajām aktivitātēm ir atbrīvotas un var brīvi kustēties pa platu, kokiem apstādītu taku.

75. attēls. Ērika Anima ir skaidri pozicionēta pie viņa atbrīvotās dzīves enerģijas avota. Viņa taka tagad ir skaidra un auglīga

Šeit koks simbolizē augšanu no zemes, kas savieno vīrišķo ar sievišķo sevī. Tas atbilst dzīves auglībai un augšanai. Šī taka sastāv no daudzām krāsām līdzās zilajai un dzeltenajai, un tā ved uz koku, kas nesīs augļus. Šīs jaunās dzīves pamatu simbolizē aka. No akas krāsaina taka ved uz lielu, platu ceļu. Sievietes figūra sēž pie akas. Viņa ir viņa paša esības sievišķais aspekts, un ar viņas palīdzību Ēriks varēja pabeigt savu radošo darbu.

Secinājumi

Tajos smilšu spēles gadījumos, ko esam apskatījuši no manas prakses, es esmu mēģinājusi parādīt, kā var atvieglot mokošas aiztures bērnu un pieaugušo psihiskajā attīstībā, ļaujot bērniem atkal augt normāli. Iemeslam vienam pašam nav nekādas nozīmes šādu attīstības traucējumu ārstēšanā. Tas ir tāpēc, ka daudzveidīgā psihe izsaka sevi tēlos un sapņos. Lai piekļūtu psihs radošajam centram, mums jāmēģina saprast šo simboliski valodu. Kad mēs varam saprast simbolu valodu, tiek realizēta psihs transformācija. Šī dziļā, iekšējā transformācija maina visu bērna attieksmi pret dzīvi.

Visos gadījumos, kas šeit aprakstīti, iespēja, sasniegt šo augsto attīstības līmeni, tika simboliski norādīta pacienta pirmajā bildē. Agrāk vai vēlāk katrs no šiem pacientiem savos procesos bija spējīgs sasniegt augstāko attīstības pakāpi. Tomēr šad un tad mums neizdodas ieviest jaunu psihiskās enerģijas kārtību terapijas kursā un mēs nerasniedzam cerētos rezultātus.

Mēs varam sastapties ar pārtraukumiem ārstēšanā. Ļoti bieži slimo bērnu vecākiem nav vajadzīgās sapratnes un pacietības, lai sagaidītu pilnīgu izārstēšanos. Tas patiešām tā ir, jo mums ir darīšana ar slēptiem psihs iracionāliem gadījumiem. Pie tam, kad bērnos sāk parādīties uzlabošanās pazīmes, vecākiem var būt īpaši grūti saprast nepieciešamību palikt ārstēšanā mirkli ilgāk.

Visumā, psihiskā attīstības kursu var salīdzināt ar tekošu ūdeni. I Ching komentāros ir teikts:

„Tas plūst un plūst, un tikai piepilda visas vietas, caur kurām tas plūst; tas neizvairās no bīstamām vietām, ne arī no iegrīmšanas, un nekas tam nespēj likt zaudēt tā patieso dabu. Tas paliek uzticīgs sev jebkuros apstākļos. Tādejādi, līdzīgi, ja kāds ir patiess, kad saskaras ar grūtībām, sirds var iedziļināties situācijas nozīmīgumā. Un ja mēs reiz esam sapratuši problēmas iekšējo būtību, tas ir tikai dabiski, ka tam, ko mēs darām, būs sekmes.”

Atcerieties to smilšu spēlē. Un atcerieties, ka tad, kad mums tiešām veicas ar iekšējās harmonijas radīšanu personībā, mēs runājam par žēlastību.

Vēres

The I Ching: Or Book of Changes (1950/1971). (R. Wilhelm & C.F. Baynes, Trans.). Princeton, NJ: Princeton University Press. (pp. 115).